

VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ FILOLOGIJOS KATEDRA

BENITA SUŠINSKAITĖ
LKM2

**KALBINIS SĄMONINGUMAS IR KALBINIS
PASAULĖVAIZDIS GIRDINČIŲJŲ IR SUTRIKUSIOS
KLAUSOS BENDRUOMENĖSE**

MAGISTRO DARBAS
Lietuvių kalbotyra (Valstybinis kodas 61204H114)

Darbo vadovas _____
(parašas)

Doc., dr. I. Mickienė _____
(Darbo vadovo mokslinis laipsnis,
mokslo pedagoginis vardas,
vardas ir pavardė)

Magistrantas _____
(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas, 2007

TURINYS

Pratarmė.....	4
Įvadas.....	5
1. Teorinės įžvalgos.....	7
1.1. Sociolingvistikos problematika.....	7
1.1. Sociolingvistinių tyrinėjimų apžvalga.....	8
2. Empirinio tyrimo duomenų analizė.....	11
2.1. Tyrimo aprašymas.....	11
2.1.1. Tyrimo problema.....	11
2.1.2. Anketos imtis.....	12
2.1.3. Tyrimo organizavimas, metodika ir procedūra.....	13
2.1.4. Anketos struktūra.....	15
2.2. Tyrimo duomenų apdorojimas.....	18
2.2.1. Girdinčiųjų ir sutrikusios klausos bendruomenės nuostatų tyrimas.....	18
2.2.1.1. Kalbos konceptualizavimas.....	18
2.2.1.2. Kalbos kaip vertybės suvokimas.....	22
2.2.1.3. Gimtosios kalbos vertinimas.....	24
2.2.1.3.1. Lietuvių kalbos ir lietuvių gestų kalbos vertinimas.....	24
2.2.1.3.2. Kitų kalbų įtaka gimtajai kalbai.....	29
2.2.1.3.3. Respondentų požiūris į kitakalbius.....	32
2.2.1.3.4. Girdinčių respondentų nuostatos kurčiųjų, kaip kitakalbių, atžvilgiu.....	36
2.2.1.3.5. Sutrikusios klausos asmenų kalbinė identifikacija: bilingvis / monolingvis.....	38
2.2.1.4. Sakytinio ir rašytinio diskurso vertinimas.....	41
2.2.1.5. Lingvistinės kompetencijos įsivertinimas.....	46
2.2.1.5.1. Savo kalbėjimo vertinimas.....	46
2.2.1.5.2. Kitų kalbėjimo vertinimas: autoriteto problema.....	52
2.2.2. Girdinčiųjų ir sutrikusios klausos bendruomenės kalbinio pasaulėvaizdžio tyrimas.....	54
2.2.2.1. Kalbinių priemonių repertuaro skirtumai.....	54
2.2.2.1.1. Konkrečių žodžių konceptualizavimas.....	54
2.2.2.1.2. Abstraktų konceptualizavimas.....	56
2.2.2.2. Kalbos pasaulėvaizdžio elementai.....	57

2.2.2.2.1. Frazeologizmai.....	57
2.2.2.2.2. Metaforos.....	58
2.2.2.2.3. Žargono elementai.....	59
2.2.2.2.4. Patarlės.....	60
2.2.3. Respondentų atsakymų kalbos kultūra.....	61
Išvados.....	62
Literatūra.....	64
Summary.....	66
Priedai.....	67-85

PRATARMĖ

Vienas žymiausių XX a. pabaigos filosofų, rašytojų, Umberto Eco, konceptualizuodamas kalbą, žmonių kalbinį gebėjimą, teigė, kad: „Visi žmonės turi įgimtą polinkį kalbėti, natūralų gebėjimą kalbėti, vėliau pasireiškiantį skirtingomis lingvistinėmis formomis ir turiniais, taigi skirtingomis kalbomis“¹. Žmogaus sąmonės raida neatsiejama nuo kalbos plėtros. Mąstymas yra priklausomas nuo kalbos ir jos sąlygotas². Bet koks *mąstymas* ir *pažinimas* visuomet suponuoja *kalbinį* pasaulio aiškinimą. XX a. tiriant kalbą ir jos sistemą, vis labiau buvo pastebima, kad kalbos vartoseną bei kūrybinius jos aspektus geriausiai galima paaiškinti *socialiniais metodais*. Kalbos vien tik lingvistiniu požiūriu apibrėžti negalima, nes ji yra „ir psichinis (žmogaus minčių formavimas), tam tikru mastu ir fizinis (minčių reiškimas garsais) ar net fiziologinis (garsų ištarimas) reiškinys“³.

Kalbinio mąstymo ypatumai ir kalbinis pasaulėvaizdis susijęs su tam tikra kalba. Kiekviena kalba turi savo dėsnius, ribas ir normas. Žymus lietuvių kalbininkas, Kazys Ulvydas, apibrėždamas *gimtosios kalbos* kategoriją, akcentuoja, kad: „Gimtoji kalba kiekvienam jos vartotojui yra didelis lobis ir galinga priemonė ne tik bendrauti, bet ir dvasiškai turtėti pačiam ir kitiems turtinti“⁴.

Dvikalbystė, jos kalbinės, socialinės ir psichologinės ypatybės – viena svarbiausių sociolingvistikos tyrinėjimo krypčių. Dvikalbystė atsiranda tada, kai viena kalba nebepajėgia patenkinti visų visuomenės komunikacinių reikmių.

Kurčiųjų bendruomenė turi savo gimtąją kalbą – *gestų*⁵, kuri jiems yra bendravimo ir mąstymo priemonė, taip pat būdas patenkinti pagrindinius socialinius poreikius. Sutrikusios klausos bendruomenės nariai, reguliariai vartojantys gestų ir lietuvių kalbas, laikomi bilingviais⁶, vadinasi, šios bendruomenės narių kalbinis identitetas yra nevienalytis, nes, viena vertus, jie yra lietuvių gestų kalbos atstovai, kita vertus, lietuvių kalbos atstovai. Kurtieji visą informaciją gauna matydami, todėl jų mąstymas, skirtingai nei girdinčiųjų, yra daugiau vaizdinis, erdvinis⁷: žodis – linijinis ženklas, gestas – erdvinis.

Aktualus dvikalbystės klausimas paskatino giliau pažvelgti į kurčiųjų bendruomenės narių kalbinio mąstymo ypatumus ir paanalizuoti dviejų bendruomenių – *girdinčiųjų* ir *sutrikusios klausos asmenų* – kalbines nuostatas ir semantinį pasaulio įvaizdžio turinį.

¹ Eco, U. *Tobulos kalbos paieškos Europos kultūroje*. Vilnius, 2001, p. 43.

² Lekavičienė, R. Kalba ir sąmonė psicholingvistikos tyrimų pagrindu. *Terminologija ir dabartis*. Kaunas, 1997, p. 124.

³ А. Чикобава, *О Философских вопросах языкознания*. Известия АН СССР, ОЛЯ, 1974, № 4, с. 312.

⁴ Ulvydas, K. Mūsų gimtoji kalba ir kitos kalbos. *Kalbos kultūra*. Vilnius, 1983, sąs. 45, p. 4.

⁵ www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_1?p_id=240298.

⁶ Dėl dvikalbio kurčiųjų ugdymo sampratos patvirtinimo // *Valstybės Žinios*, 2007, sausio 25, Nr. 10, publ. nr. 411.

⁷ Plg. Danielius, M. *Lietuvių gestotyros pagrindai*. Vilnius, 2004, p. 23.

ĮVADAS

Magistro darbo **tema** – *Kalbinis sąmoningumas ir kalbinis pasaulėvaizdis girdinčiųjų ir sutrikusios klausos bendruomenėse.*

Darbo **objektas** – girdinčiųjų ir sutrikusios klausos asmenų kalbinės nuostatos. Magistro darbe pasirinktas sociolingvistinis aspektas, nes kalba visų pirma yra socialinis reiškinys, atsiradęs ir egzistuojantis kartu su visuomene.

Darbe formuluojama **hipotezė**, kad sutrikusios klausos asmenų kalbinis sąmoningumas ir kalbinis pasaulėvaizdis skiriasi nuo girdinčiųjų bendruomenės narių.

Darbo **tikslas** – analitiškai aptarti girdinčiųjų ir sutrikusios klausos asmenų kalbines nuostatas ir semantinį pasaulio įvaizdžio turinį.

Siekiant užsibrėžto tikslo, kelti šie **uždaviniai**:

- 1) aptarti sociolingvistikos problematiką ir atlikti sociolingvistinių tyrinėjimų apžvalgą;
- 2) pristatyti ir apibendrinti sociolingvistinių anketų duomenis;
- 3) aptarti respondentų atsakymų kalbos kultūrą ir išskirti esminius tiriamųjų bendruomenių kalbos klaidų skirtumus.

Darbo **metodai**: *aprašomasis, analitinis, statistinis*. Derinant šiuos metodus, reprezentuojamos teorinės įžvalgos ir analizuojama anketų medžiaga. Magistro darbas priskirtinas *indukciniam* mokslinio metodo tipui, nes darbe nuo atskirų faktų bus einama prie bendresnių.

Teorinės literatūros apžvalga. Šiame darbe pirmiausia remiamasi sociolingvistikos atstovų P.Trudgill⁸, J. K. Chambers⁹, R. Wardhaugh¹⁰ moksliniais darbais ir nuostatomis, kad kalba susijusi su mąstymu, kalbos sandara siejama su visuomenės sandara, kalbą veikia visas platus sociokultūrinis kontekstas. Analizuojant sutrikusios klausos asmenų dvikalbystės klausimą, remiamasi užsienio atstovų C. Lucas¹¹, I. Ahlgren¹², B. Bergman¹³ moksliniais darbais, kuriuose aktualizuojama nuostata, kad kurtieji yra *bilingviai*¹⁴, vartojantys gimtąją kalbą – *gestų* ir antrąją kalbą – *daugumos kalbą*.

Lietuvių kalbotyroje sociolingvistiniai tyrimai neturi senos tradicijos. Galima paminėti tik dialektologinius darbus (L. Grumadienė, K. Garšva, M. Mažiulienė, R. Urnėžiūtė, A. Kazlauskienė), kuriuose aktualizuojama kalbų ir tarmių tarpusavio sąveika, skolinimasis, referencijos reiškiniai.

⁸ Trudgill, P. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. London: Penguin. 1992.

⁹ Chambers, J. K. *Sociolinguistic Theory: Linguistic variation and its Social Significance*. Blackwell Publishers, 2003.

¹⁰ Wardhaugh, R. *An introduction to sociolinguistics*. Blackwell Publishers, Fourth edition, 2001.

¹¹ Lucas, C. *The sociolinguistics of sign languages*. Cambridge, 2000.

¹² Ahlgren, I. Sign language as the first language. // *Bilingualism in deaf education*. Hamburg, 1994.

¹³ Bergman, B. Signed languages. // *Bilingualism in deaf education*. Hamburg, 1994.

¹⁴ Pažymėtina, kad JAV išleistas įstatymas, pagal kurį amerikiečių gestų kalbai (ASL) skiriamas užsienio kalbos statusas ir šiuo metu net 145 JAV universitetuose ASL mokoma kaip vienos iš užsienio kalbų. (<http://infotogo.gallaudet.edu/051ASL.doc>)

Dvikalbystės tema paskelbti tik atskiri straipsniai (K. Garšva¹⁵, R. Jackutė, E. Venskauskaitė¹⁶, J. Zabarskaitė¹⁷, bilingvizmo klausimai gvildenami S. Karaliūno studijoje¹⁸. Sutrikusios klausos asmenų dvikalbystė sociolingvistiniu aspektu Lietuvoje nėra išsamiai tirta.

Darbo struktūra. Darbą sudaro pratarinė, įvadas, dvi dalys, išvados, literatūra, santrauka anglų kalba, priedai. Darbas skirstomas į skyrius ir poskyrius. *Pirmame skyriuje* reprezentuojamos teorinės išvalgos: pateikiama sociolingvistinė kalbos faktų žiūra, apibrėžiama sociolingvistikos problematika, pristatoma sociolingvistinių tyrinėjimų apžvalga. *Antrame skyriuje* pateikiamas girdinčiųjų ir sutrikusios klausos bendruomenės nuostatų bei kalbinio pasaulėvaizdžio tyrimas: aptariamas kalbos konceptualizavimas, kalbos kaip vertybės suvokimas, gimtosios kalbos ir kitų kalbų vertinimas, įvairaus sakinio ir rašytinio diskurso vertinimas, taip pat kitų kalbėjimo vertinimas bei lingvistinės kompetencijos įsivertinimas. Tiriamųjų respondentų kalbiniam pasaulėvaizdžiui identifikuoti analizuojami kalbos pasaulėvaizdžio ir kalbinių priemonių repertuaro skirtumai, taip pat pristatomi esminiai tiriamųjų grupių kalbos klaidų skirtumai.

Darbo aktualumas. *Sutrikusios klausos asmenų dvikalbystė* yra mažai tyrinėta tema, nors dauguma kurčiųjų faktiškai yra dvikalbiai. Beveik visi darbai yra metodiniai, skirti sutrikusios klausos vaikams ugdyti (A. Ališauskas¹⁹) lietuvių kalbos gestams tirti (M. Danielius²⁰) bei norminti²¹, kadangi dar ir šiuo metu nėra bendrinės lietuvių gestų kalbos. Apie sutrikusios klausos asmenų dvikalbystę atskirų studijų lietuvių kalba nėra. Esama tik keletas straipsnių, skirtų dvikalbiam kurčiųjų ugdymui²² aptarti. Taigi nuoseklių, besiremiančių sociolingvistikos metodika kurčiųjų dvikalbystei tirti darbų nėra, o siekis analitiškai aptarti sutrikusios klausos asmenų kalbinį sąmoningumą ir kalbinį pasaulėvaizdį yra naujas bandymas.

¹⁵ Garšva, K., Trifonovas, J. Lietuvių ir rusų kalbų funkcionavimas Lietuvos TSR švietimo sferoje. *Lietuvių kalba ir bilingvizmas*. LKK. 1988, t. 27, p. 150–179.

¹⁶ Garšva, K., Jackutė, R., Venskauskaitė, E. Uodegėnų šnektos fonetika, morfologija ir leksika dvikalbystės sąlygomis. *Lietuvių kalba ir bilingvizmas*. LKK. 1988, t. 27, p. 73–106.

¹⁷ Zabarskaitė, J. *Bilingvizmas postkomunistinėje Lietuvoje*, International Conference on Maintenance and Loss Minority of Language, 1992, Tilburg University.

¹⁸ Karaliūnas, S. Kalb air visuomenė: psichosociologiniai ir komunikaciniai kalbos vartojimo bruožai. Vilnius, 1997.

¹⁹ Ališauskas, A. „Kurčiųjų kalbos ypatumai“, 1983; A. Ališauskas. „Kurčiųjų psichinių pažinimo procesų ypatumai“, 1984; A. Ališauskas „Sutrikusios klausos vaikų mąstymo ugdymas“, 1995)

²⁰ M. Danielius. *Lietuvių gestotyros pagrindai*. V., 2004.

²¹ „Lietuvių gestų kalbos žodynas“, 1995–2003.

²² Danielius, M. Gestų kalbos funkcija dvikalbiam mokyme // *Akiratis*, 2002, Nr. 5 (204), p. 4; Lazauskaitė, L. *Per gestų kalbą – į lietuvių kalbą*. Prieiga per internetą: http://www.surdo.lt/index.php?full=1&skiltis=10&st_id=17; Burkauskienė, D. *Kurčiųjų dvikalbystė*. Prieiga per internetą: http://www.surdo.lt/index.php?full=1&skiltis=10&st_id=17; *Dvikalbio kurčiųjų ugdymo samprata*. Prieiga per internetą: [http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2007-01-15-ISAK-65\(1\).doc](http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2007-01-15-ISAK-65(1).doc) .

1. Teorinės įžvalgos

XX a. pradžioje lingvistikos moksle iškeliamą *kalbos socialinę koncepciją*. Apie kalbą prabylama kaip apie *socialinį reiškinį*, kurio kitimas susijęs su visuomenės gyvenimo raida. Lingvistikai peržengus sakinio ribas ir atradus vietą tarp socialinių mokslų, atsirado nauja jos šaka – *socialinė lingvistika* arba *sociolingvistika*, kuriai pagrindus padėjo ir savo problematiką perdavė *antropologinė lingvistika*. Sociolingvistika apibrėžiama kaip „lingvistikos šaka, studijuojanti visus kalbos ir visuomenės santykių aspektus“²³, t. y. kalbos funkcionavimo priklausomybę nuo visuomenės gyvenimo sąlygų. Sociolingvistikos terminas, problemos ir principai susiformavo Jungtinėse Amerikos Valstijose XX a. 6-ame dešimtmetyje ir greitai pasklido po kitas šalis, o jau XX a. 7-ojo dešimtmečio pabaigoje sociolingvistika, pasauliniu mastu pripažinta kaip savarankiška mokslo kryptis.

1.1. Sociolingvistikos problematika

Sociolingvistikos problematika yra labai plati ir neapibrėžta. Teigiama, kad ši nauja mokslo apie kalbą ir visuomenę kryptis į viena sujungė „etnolingvistikos, sociologijos ir dialektologijos elementus“²⁴. Sociolingvistikai priskiriami įvairūs *kalbos* ir *visuomenės* santykiai. Sociolingvistika nesigilina į vidinius kalbos reiškinius, o nagrinėja *socialines kalbos egzistavimo sąlygas*. Kalbos faktai nagrinėjami jau ne vien kaip kalbos struktūros elementai. Nuo kalbos reiškinių einama prie *kalbos* ir *visuomenės* santykių, t.y. domimasi, koks yra *kalbos santykis* su *visuomenės poreikiais*, su atskirais visuomenės sluoksniais, kokią įtaką kalbai daro jos vartotojai, vartojimo sąlygos ir pan.

P. Trudgillis (Tradžilis) siūlė sociolingvistiką padalyti į tris dalis: *pirmoji* tiria kalbą vartojančią visuomenę; *antrosios objektas* – ir kalba, ir visuomenė (šiai daliai priskiriama kalbėjimo analizė, antropologinė lingvistika, etnolingvistika, kalbos sociologija ir socialinė kalbos psichologija); *trečioji* tiria kalbos variantiškumą, pokyčius bei lingvistines struktūras²⁵.

Lingvistikos mokslas dalijamas į *mikrolingvistiką*, t.y. lingvistiką siaurąja prasme, kuri tiesiogiai domisi kalbos reiškiniais ir *makrolingvistiką*, kuri apima visus tuos su kalba susijusius tyrinėjimus, kurie padeda pažinti reiškinius, esančius už kalbos faktų ribų, tačiau betarpiškai liečiančius

²³ Crystal, D. *The Cambridge Encyclopaedia of language*. Cambridge university press, 1992, p. 89.

²⁴ Русский язык по данным массового обследования. М., 1974, p. 11.

²⁵ Plg. Bolton, K., Kwok, H. *Sociolinguistics today: International Perspectives*. Routledge, 1992, p. 46.

komunikacijos procesą. Remiantis šia perskyra, skiriami ir du sociolingvistikos lygmenys: *mikrosociolingvistika ir makrosociolingvistika*²⁶.

Mikrosociolingvistikos problemos susijusios su kalbos raidos ir socialinių faktorių tarpusavio sąveika, t. y. tiriant kurio nors kalbos lygmens elementus, atsižvelgiama, kokio amžiaus, lyties, išsilavinimo ir pan. žmonės juos vartoja. *Makrosociolingvistikos* problemos susijusios su kalbos vaidmeniu visuomenės gyvenime, jos norminimu ir kodifikavimu, taip pat su kalbų funkcionavimu ir kontaktais²⁷. Makrosociolingvistika tiria įvairius kalbos vertinimus bei objektyvius duomenis apie kalbos vartojimą viešojo gyvenimo, žiniasklaidos ir kitose sferose. Taip suprantant ir vertinant sociolingvistikos mokslą, daugelis kalbos kultūros klausimų tampa sociolingvistiniai.

Taigi sociolingvistikos stengiamasi neapriboti vien tik socialine kalbos diferenciacija ar kalbos raidos išorinių ir vidinių priežasčių sąveika. Svarbiais sociolingvistiniais klausimais taip pat laikomi kalbos komunikacijų ir funkcinių stilių tyrinėjimai, literatūrinės kalbos normų kodifikacija ir prognozavimas, bei kalbos praktikos ir kultūros dalykai.

1.2. Sociolingvistinių tyrinėjimų apžvalga

Kaip jau minėta, sociolingvistikos pradžia sietina su sociologinės kalbotyros kryptimi. Nemažą įtaką sociolingvistikai turėjo amerikiečių lingvistikos darbai. XX a. 8-9-ame dešimtmetyje sociolingvistika ypač buvo populiarinama Sovietų Sąjungoje. XX a. 8-ame dešimtmetyje sociolingvistikos grupės pradeda kurtis ir Lietuvoje.

Šiuolaikinių sociolingvistinių tyrinėjimų pradžia laikomi 1964 metai, kai Kalifornijos universitete Los Andžele įvyko sociolingvistikos seminaras (pats sociolingvistikos terminas pirmą kartą pavartotas 1952 m. JAV). Po II pasaulinio karo prasidėjusi kova dėl žmogaus teisių ir sustiprėjusi Azijos, Afrikos ir Lotynų Amerikos negrų migracija į pramonės centrus, kėlė didžiulę baimę ir skatino kalbininkus domėtis imigrantų kalba. Būtent šis padidėjęs domėjimasis negrų getų gyvenimu ir jų kalba ir buvo viena iš Amerikos sociolingvistikos atsiradimo priežasčių. Amerikos sociolingvistai, tyrinėdami imigrantų kalbas, jų variantus bei įvairumą pradėjo smarkiai kritikuoti aprašomąją kalbotyrą ir ypač jos nuostatą, kad *kalba* – vientisa struktūra. Sociolingvistai paskelbė, kad *variantiškumas* yra neatsiejama kalbos ypatybė, o kartu ir sociolingvistikos objektas. Buvo nustatyta, kad variantiškumas susijęs su daugeliu sociolingvistikos klausimų, tokių kaip kalbos susiskaidymu, kalbine elgsena, kodų kaita, bilingvizmu, diglosija. ir kt.

²⁶ Plg. Grumadienė, L. Sociolingvistiniai kalbos tyrinėjimai. *Kalbos kultūra*, sąs. 47. V., 1984, p. 68-69.

²⁷ Plg. Pupkis, A. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius, 2005, p. 78.

XX a. pirmojoje pusėje, JAV kilus Amerikos indėnų ir jų kalbų tyrinėjimų bangai, ėmė glaudžiai bendradarbiauti universitetų antropologai (teigiantys, kad *kalba* – įrankis kultūrai suprasti) ir lingvistai. „Sociologijos mokslų iškilimas įteisino lingvistikos domėjimąsi socialiniais klausimais – kalba ir socialinėmis klasėmis, kalba ir lyčių skirtumais, kalba ir rasėmis ir pan.“²⁸. Amerikiečių sociolingvistika rėmėsi *socialinės antropologijos idėjomis*, tad ir sociolingvistiniai tyrinėjimai bei sociolingvistų nuostatos į kalbą atitiko antropologinės lingvistikos pamatu sukurtą kalbos ir kultūros, kalbos ir visuomenės santykiškumo teoriją, teigiančią, kad *kalba* atspindi tikrovę, todėl kartu nulemia pasaulio supratimą bei pažinimą, o visuomenėje vykstantys reiškiniai ir jų ryšiai atitinka tuose reiškinius ir ryšius, kurie yra kalboje. Taigi A. D. Grimshawas tyrinėjo *kalbos* ir *mąstymo*, pasaulio suvokimo ryšius. J. Fisheris (tyrinėjęs Mikronezijos kalbas ir visuomenės grupes) teigė, kad kuo yra sudėtingesnė visuomenės sandara, tuo ir kalbos sandara sudėtingesnė. B. Bernsteinas tyrė vaikų, kilusių iš įvairių visuomenės klasių, kalbą. Savo tyrimų pagrindu B. Bernsteinas skyrė *išlavintąjį* (*elaborated*) ir *trūktinąjį* (*restricted*) kodus ir nustatė, kad žemesnės klasės vaikų kalba yra skurdesnė, o pasiturinčių jų bendraamžių – gausesnė, sklandesnė, tad intelekto lygiu žemesnės klasės vaikams niekad nebus lemta pasivyti turtingesnius bendraamžius²⁹.

Su amerikiečių kalbininko W. Labovo vardu siejami sociolingvistikos pagrindai, metodai ir tolesnė raida. 1965-1968 m. Pietų Harleme atlikęs tyrimus „Struktūriniai ir funkciniai skirtumai tarp nebendrinės negrų anglų kalbos ir bendrinės anglų kalbos mokykloje“, B. Labovas pasmerkė B. Bernsteino „kodų teoriją“ ir įrodė, kad tarp vaiko sugebėjimų mokykloje ir tam tikrų kalbos bruožų nėra ryšio, todėl ir nėra pagrindo bendrinę (vidurinėsios klasės) kalbą laikyti viršesne. Tirdamas sociofonetiką (garsų variantiškumą), B. Labovas įrodė, kad žodžio reikšmės neskiriantys fonologiniai variantai yra labai priklausomi nuo žmogaus socialinio sluoksnio, amžiaus, lyties ir, kad žmonės *sąmoningai* keičia savo kalbą, atsižvelgdami į socialinius bei psichologinius veiksnius. Taigi B. Labovas siūlė suderinti socialinę ir lingvistinę sociolingvistikos atšakas.

Nuo XX a. 7-ojo deš. pabaigoje 8-ojo deš. pr. leidžiami sociolingvistikai reikšmingi leidiniai: „Kalba visuomenėje“ („*Language in society*“), „Tarptautinis kalbos sociologijos žurnalas“ („*International Journal of the Sociology of Language*“). Taip pat išleista nemažai akademinė leidinių, iš kurių galima paminėti ketvirtąjį lingvistikos tomą (1988, red. F. Newmeyer) – „Kalba: socialinis ir kultūrinis kontekstas“ („*Language: the socio-cultural context*“) ir dvitomę knygą „Sociolingvistika: tarptautinis kalbos ir visuomenės mokslų vadovėlis“ („*Sociolinguistics: an international handbook of*

²⁸ Bolton, K., Kwok, H. (eds) *sociolinguistics today: International Perspectives*. Routledge, 1992, p. 9.

²⁹ Grumadienė, L. Sociolingvistika ir kalbos kultūra. *Gimtoji kalba*, V., 1992, Nr. 5, p. 6.

the science of language and society“, t. 1, 1987; t. 2, 1988, red. U. Ammon, N. Dittmar, K. J. Mattheier).

Socialinės lingvistikos ir apskritai kalbos ir visuomenės santykiams nemažai dėmesio buvo skirta ir Sovietų Sąjungoje. Pirmoji sociolingvistikos banga kilo XX a. 3-ajame deš., tuo metu dauguma kalbininkų (N. Maro, B. Larinas, L. Jakubovskis, M. Sergejevskis ir kt.) kalbos reiškinius nagrinėjo neatsietai nuo socialinių, kadangi kalbos ir visuomenės santykius nagrinėti vertė pats gyvenimas³⁰. Taigi buvo pradėti tyrinėti kalbų funkcionavimo ir funkcijų, kalbų sąveikos, socialinės bei stilistinės diferenciacijos ir daugelis kitų klausimų, taip pat pradėto rengti konferencijos sociolingvistikos tema (pvz., „Kalba ir visuomenė“, 1966m). Ypač išgarsėjo F. Filino straipsnis apie kalbos santykį su socialiniu gyvenimu. Straipsnyje F. Filinas teigė, kad, *kalba* yra sudėtingas reiškinys, todėl kalbą tyrinėti reikia įvairiais aspektais. Nors *kalba* tam tikru mastu ir yra uždara sistema, tačiau kartu atlieka ir socialinę funkciją (minčių reiškimo bei žmonių bendravimo). Taigi *kalba*, kaip tam tikra minčių reiškimo sistema, nėra atsijusi nuo socialinės aplinkos ir tik pažindami tą aplinką, galime geriau pažinti ir kalbos mechanizmą. Be to, neatsižvelgdami į kalbos ir visuomenės santykius, negalime spręsti ir kalbos kultūros problemų.

Socialiniai kalbos aspektai nagrinėjami ir V. Serebrianikovo redaguotoje „Bendrosios kalbotyros knygoje“, kurioje kalbama apie *kalbą* kaip istoriškai kintantį reiškinį, apie *kalbą* kaip visuomeninį reiškinį, taip pat apie teritorinę ir socialinę kalbos diferenciaciją³¹. Šioje knygoje kalbama tiek apie vidinės, tiek išorines kalbos priežastis ir jų ryšį su visuomenės gyvenimu. Tarybų Sąjungoje taip pat nemažai tyrinėta socialinė kalbos diferenciacija, kalbų kontaktai ir sąveika, dvikalbystė.

Kalbant apie sociolingvistinius tyrinėjimus Lietuvoje, pirmiausia minimi lietuvių – rusų dvikalbystės tyrimai. Taigi į Lietuvą sociolingvistika atėjo su nepalankiu Maskvos vardu. 1974 m. Lietuvių kalbos ir literatūros institute buvo įsteigta sociolingvistikos grupė, kurios pagrindinės tyrimų kryptys šios: 1) kalbų ir tarmių kontaktai, sąveika bei jų lingvistiniai ir socialiniai aspektai; 2) dvikalbystė, jos kalbinės, socialinės ir psichologinės ypatybės; 3) lietuvių kalbos tarmių (ypač periferinių) sociolingvistiniai tyrimai; 4) lietuvių šnekamosios kalbos, vartojamos miestuose, tyrimai; 5) sociolingvistikos teorinės problemos³². Lietuvių kalbos ir literatūros institute 1974 m. įsteigta sociolingvistikos grupė, surengta konferencija tema „Socialinės lingvistikos problemos ir lietuvių kalba“, 1979 m. išėjo leidinys „Socialinės lingvistikos problemos.“ Taigi lietuvių kalbotyroje sociolingvistiniai tyrimai neturi senos tradicijos.

³⁰ Plg. Kniūkšta, P. Sociolingvistikos esmė ir problematika. *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*, A serija, 1976, T.3(56), p.149-152.

³¹ Plg.. Kniūkšta, P. Pirmoji pažintis su sociolingvistika. *Literatūra ir kalba*, T. XVI, V., 1980, p. 11-14.

³² *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Vilnius, 1999, p. 594.

2. EMPIRINIO TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

Amerikiečių kalbininko W. Labovo nuomone anoniminiai tyrimai – vienas iš svarbesnių lingvistinės programos eksperimentinių metodų, kurios objektas – paprastų žmonių kasdieninės kalbos vartoseną. Pasak kalbininko, greitas anoniminis tyrimas gali būti naudingas informacijos šaltinis kalbos tyrėjams studijuojant kalbinę bendruomenę³³.

Tyrimo metu ypatingas dėmesys buvo kreipiamas į sutrikusios klausos respondentų kalbos konceptualizavimą ir buvo bandoma identifikuoti kalbines nuostatas. Darbe siekiama išryškinti šios žymėtosios kalbinės bendruomenės narių svarbiausius kalbos konceptualizavimo ir kalbinių priemonių repertuaro skirtumus nuo girdinčiųjų bendruomenės narių.

2.1. Tyrimo aprašymas

2.1.1. Tyrimo problema

Gestų kalba yra pripažinta gimtąja kurčiųjų kalba³⁴, kuri jiems yra bendravimo ir mąstymo priemonė, todėl sutrikusios klausos bendruomenės nariai laikomi bilingviais. *Kurčiųjų dvikalbystė* – tai gestų kalbos ir žodinės kalbos (dažniausiai rašytinės jos formos) mokėjimas ir reguliarius vartojimas, sudarantis pagrindą kurčio vaiko pažintinei, kalbinei ir emocinei raidai. Tai yra būdas patenkinti pagrindinius socialinius poreikius³⁵. Vadinasi, šios bendruomenės narių kalbinis identitetas yra nevienalytis, nes, viena vertus, jie yra lietuvių gestų kalbos atstovai, kita vertus, lietuvių kalbos atstovai.

Tyrimo pradžioje buvo suformuluota *hipotezė*, kad sutrikusios klausos asmenų kalbinis sąmoningumas ir kalbinis pasaulėvaizdis skiriasi nuo girdinčiųjų bendruomenės narių. Hipotezė grindžiama bendrąja bilingvizmo ir polilingvizmo samprata. Kiekvieno bilingvio kompetencijos nėra tapačios monolingvio kalbinėms kompetencijoms. Remiantis suformuluota hipoteze, daroma prielaida, kad sutrikusios klausos respondentų nuostatos apie kalbą, taip pat metaforų, frazeologizmų, žargonų, patarlių aiškinimai skirsis nuo girdinčiųjų respondentų aiškinimų. Tai susiję su dviem priežastimis: pirma, sutrikusios klausos asmenys kaip bilingviai asmenys skiriasi nuo monolingvių objektyviai dėl

³³ Labov, W. *Sociolinguistic Patterns: The social stratification in New York City department stores*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1972, p. 69. (Cituota iš Laužikaitė, L. *Sociolinguistika ir jos perspektyvos. Kalbos kultūra*. Vilnius., 1996, sąs. 68, p. 90.

³⁴ Plg. Danielius, M. *Lietuvių gestotyros pagrindai*. Vilnius, 2004, p. 23.

³⁵ Dėl dvikalbio kurčiųjų ugdymo sampratos patvirtinimo. *Valstybės Žinios*, 2007, sausio 25, Nr. 10, publ. nr. 411.

dvejopos kalbinės patirties, antra, kurčiųjų mąstymas, skirtingai nei girdinčiųjų, yra erdvinis, vadinasi ir gebėjimas suprasti bei vertinti kalbos faktus yra skirtingas ir skiriasi ne tik kalbinių priemonių repertuarai, bet ir gebėjimai adekvačiai suprasti tam tikrus kalbinių priemonių repertuarus.

Empirinio tyrimo objektas – respondentų nuostatos, požiūriai, samprotavimai, kalbos taisyklingumo, taisyklingos kalbos reikalingumo, kalbos konceptualizavimo vertinimai ir pan.

2.1.2. Anketos imtis

Iš viso apklausta 190 respondentų: 100 girdinčiųjų bendruomenės narių, 90 – sutrikusios klausos bendruomenės narių. Skiriamos dvi amžiaus grupės³⁶: 16–19 m. ir 19–25 m. Amžiaus grupės skiriamos atsižvelgiant į L. Jovaišos³⁷ pateiktą biologinę-socialinę amžiaus tarpsnių charakteristiką. 16–18 m. — ankstyvoji jaunystė. Šis amžius pasirinktas todėl, kad šie metai – išskirtinis žmogaus vystymosi periodas, kuriam būdingas tapatybės formavimasis, gebėjimas mąstyti abstrakčiai, kelti hipotezes, daryti išvadas (iki paauglystės vaikai mąsto konkrečiai). Šiuo metu ypač kinta charakteris, kartu ir mąstymas, taip pat ir kalbinis sąmoningumas bei kalbėjimo įpročiai. Amžiaus grupė 19–25 m. išskirta remiantis tuo, kad pagal mažiaus tarpsnių charakteristiką, tai yra ankstyvasis subrendimo amžius ir pirmasis suaugusiojo amžius, kai paliekamos bendrojo lavinimo mokyklos, stojama į aukštąsias mokyklas ar pradedama dirbti. Šis amžius pasirinktas todėl, kad šio amžiaus žmonėms būdingas intelekto brendimas, didėjantis racionalumas organizuojant profesinę ir laisvalaikio veiklą bei tam tikros nusistovėjusios nuostatos ir požiūris į įvairius gyvenimo reiškinius.

Pažymėtina, kad iš 190 respondentų 77 yra vyrai ir 113 moterų (*žr. į 1 priedą*). Tyrime dalyvavo 47 sutrikusios klausos 16–19 metų amžiaus grupės respondentų, iš jų 28 moterys ir 19 vyrų; 43 sutrikusios klausos 19–25 metų amžiaus grupės respondentų, iš jų 30 moterų ir 13 vyrų; 50 girdinčiųjų 16–19 metų amžiaus grupės respondentų, iš jų 29 moterys ir 21 vyras; 50 girdinčiųjų 19–25 metų amžiaus grupės respondentų, iš jų 26 moterys ir 24 vyrai. (*žr. į 2 priedą*)

Pagal išsilavinimą, iš 190 apklaustųjų pagrindinį išsilavinimą turi 104 respondentų (54,7%), vidurinį – 57 respondentai (30%), aukštesnįjį – 6 respondentai (3,1%), aukštąjį – 23 aukštąjį (12,1%) išsilavinimą.

³⁶ Pažymėtina, kad sutrikusios klausos asmenys mokyklą baigia šiek tiek vyresnio amžiaus nei girdintieji. Dėl to, klasifikuojant anketų duomenis, atsižvelgiama į tai, ar sutrikusios klausos respondentas vis dar mokosi mokykloje, ar nebe.

³⁷ Jovaiša, L. *Edukologijos pradmenys*. Kaunas, 1991, p. 27-41.

2.1.3. Tyrimo organizavimas, metodai ir procedūra

Tyrimu siekta identifikuoti girdinčiųjų ir sutrikusios klausos bendruomenės narių kalbinį sąmoningumą ir kalbinį pasaulėvaizdį.

Tyrimo organizavimas. Siekiant apklausti girdinčiuosius respondentus, tyrimas buvo atliktas Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijoje (apklausti 10–12 klasių mokiniai), Marijampolės apskrities Jungėnų pagrindinėje mokykloje (apklausti 10 klasių mokiniai), Vilniaus universitete, Kauno technologijos universitete, Vytauto Didžiojo universitete (apklausti įvairių kursų studentai), taip pat anketos buvo dalijamos jau dirbantiems tiriamojo amžiaus respondentams.

Siekiant apklausti sutrikusios klausos respondentus, tyrimas buvo vykdytas Kauno kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų ugdymo centre, Kauno taikomosios dailės mokykloje, Kauno apskrities sutrikusios klausos vaikų tėvų bendrijoje „Suvoka“ (joje buriasi sutrikusios klausos jaunuoliai, kurie pagal integruotą ugdymą mokosi bendrojo lavinimo mokyklose). Anketos taip pat buvo dalijamos sutrikusios klausos asmenims, studijuojantiems įvairiose aukštesniosiose bei aukštosiose mokyklose ir tiriamojo amžiaus dirbantiems respondentams.

Tyrimo metodai. Pagrindiniai darbo metodai: aprašomasis, analitinis, statistinis. Šių metodų pagrindu atliktas visas tyrimas. Sutrikusios klausos ir girdinčiųjų bendruomenės nuostatos tirtos *apklausos metodu*, pateikiant anonimines anketas. Apklausiant respondentus, daugiausiai remiamasi *skalių metodu*.

Nominalinė skalė taikyta siekiant nustatyti objektyvius duomenis apie respondentus. Šia skale įvertinama respondentų: amžius, lytis, išsilavinimas, veiklos pobūdis, gyvenamoji vieta, taip pat įvertinami papildomi kokybiniai rodikliai: sutrikusios klausos respondentų kalbinė aplinka ir klausos sutrikimo laipsnis.

Keturbalė *ranginė skalė*³⁸ (visada, dažnai, kartais, niekada) taikyta analizuojant respondentų atsakymus apie savo kalbėjimą, taisyklingos kalbos vartojimą bei lietuviškų knygų skaitymo poreikį.

Penkiabalė *ranginė skalė* (labai patinka, truputį patinka, sunku pasakyti / neturiu nuomonės, nepatinka, visiškai nepatinka) taikyta analizuojant respondentų nuostatas apie lietuvių ir lietuvių gestų kalbą bei nuostatas apie pomėgį ir poreikį skaityti knygas lietuvių kalba.

Analizuojant respondentų kalbinį pasaulėvaizdį, remtasi psicholingvistine eksperimentine metodika³⁹. Taikant *asociacijų metodą* (laisvasis asociacinis eksperimentas) respondentų buvo prašoma parašyti pirmą į galvą atėjusį žodį, kuris asocijuotųsi su pateiktaisiais žodžiais.

³⁸ Plg.: Wray, A., Trott, K., Bloomer, A. Project in linguistic, 2005, 176.

Anketinės apklausos duomenys apdoroti *matematinės statistikos metodu*. Statistinė duomenų analizė atlikta naudojant Excel 2003. Taikyta aprašomoji statistika.

Tyrimo procedūra. Tyrimas buvo vykdomas dviem etapais. Remiantis užsienio tyrėjų metodiniais nurodymais⁴⁰, pradinio tyrimo etapu, buvo sudaryta kontrolinė atvirų klausimų anketa. Remiantis šiuo preliminariu tyrimu ir išsiaiškinus kai kuriuos nenumatytus respondentų lūkesčius, buvo sudaryta galutinė anketa.

Apklausiant jaunesnio amžiaus sutrikusios klausos respondentus, buvo stebima tyrimo eiga. Tyrimo autorė kartu Kauno kurčiųjų ir neprisigirdinčiųjų vaikų ugdymo ir reabilitacijos centro psichologe Vilma Narkevičiene dalyvavo atliekant tyrimą Kauno kurčiųjų ir neprisigirdinčiųjų ugdymo centre, taip pat atliekant tyrimą Kauno apskrities sutrikusios klausos vaikų tėvų bendrijoje „Suvoka“. Dėl to sugadintų ar pripažintų negaliojančiomis anketų nepasitaikė.

Pastebėtina, kad ne visos anketos, kurių pildymo eigos nebuvo galimybių stebėti (anketos, išdalintos dirbantiems asmenims, studentams), buvo kokybiškos, t.y. ne visos buvo iki galo užpildytos. Siekiant kuo kokybiškesnių rezultatų, atsisakyta nekokybiškai, ne iki galo užpildytų anketų.

Per tyrimą, kaip vieno iš pagrindinių mokslinio etikos principų, buvo laikomasi anonimiškumo principo taip siekta gauti kuo nuoširdesnius respondentų atsakymus. Prieš atliekant tyrimą mokyklose, buvo gauti mokyklų direktorių sutikimai. Mokyklinio amžiaus respondentai anketas pildė mokykloje per pamokas, mokytojams leidus ir prižiūrint.

2.1.4. Anketos struktūra

Anketą sudaro keturios dalys (*žr. į 9 priedą*). Pažymėtina, kad buvo sudaryta dviejų tipų anketa ir klausimai pateikti atsižvelgiant į tiriamųjų respondentų grupes. Girdintiesiems respondentams pateikti klausimai yra labiausiai susiję su jų gimtąja lietuvių kalba (nes gestų kalba jiems nėra aktuali), sutrikusios klausos asmenims pateikti klausimai ne tik apie lietuvių kalbą, bet ir apie gestų kalbą, kuri, kaip jau minėta, yra pripažinta gimtąja kurčiųjų kalba.

Pirmoji anketos dalis skirta išsiaiškinti respondentų demografinius ir socialinius duomenis: amžių, lytį, išsilavinimą, veiklą (pareigas), gyvenamąją vietą, gimtąją kalbą ir užsienio kalbas, kurias respondentai moka. Atsižvelgiant į sutrikusios klausos asmenų grupės specifiką, šiai grupei buvo

³⁹ Jakaitienė, E. *Leksinė semantika*. Vilnius, 1988, p. 125; Lekavičienė, R. Kalba ir sąmonė psicholingvistiniu tyrimų pagrindu. *Terminologija ir dabartis*. Kaunas, 1997, p.125.

⁴⁰ Wray, A., Trott, K., Bloomer, A. Project in linguistics, 2005, 175.

užduoti du papildomi klausimai, kuriais siekiama išsiaiškinti klausos sutrikimo pobūdį ir kalbinę aplinką. Pažymėtina, kad šie klausimai yra labai svarbūs, nes kalbos suvokimas ir kalbėjimas priklauso nuo kalbos sutrikimo laiko, taip pat nuo asmenį supančios kalbinės aplinkos.

Antroje anketos dalyje pateikiama 10 bendro pobūdžio klausimų, kuriais siekiama išsiaiškinti respondentų požiūrį į kalbą, jų kalbines nuostatas. Siekiant sužinoti kaip respondentai konceptualizuoja kalbą, prašoma parašyti pirmą į galvą atėjusią mintį, išgirdus žodį „kalba“⁴¹ (*pirmoji užduotis*).

Antroje užduotyje pateikiami trys teiginiai apie kalbą, kuriems respondentai turi pritarti arba nepritarti. Tuo siekiama išsiaiškinti, ar kalba respondentams yra kultūrinė vertybė, ar tik minčių reiškimo priemonė; ar kalba jų sąmonėje yra ir vertybė, ir žmonių bendravimo priemonė.

Siekiant išsiaiškinti respondentų kalbos jausmą, požiūrį į kalbos išliekamumą (*trečioji ir ketvirtoji užduotys*), prašoma parašyti, ar jiems patinka jų gimtoji kalba ir kaip jie mano, ar kitų kalbų mokymasis nenustelbia gimtosios kalbos bei pagrįsti savo atsakymą.

Penktoji ir šeštoji antrosios anketos dalies užduotys yra susijusios. Respondentų klausama, ar jie skaito knygas lietuvių kalba (jiems siūloma jau minėta ranginė skalė) ir ar patinka skaityti knygas lietuvių kalba (siūloma ranginė skalė) bei prašoma pagrįsti savo atsakymą. Pažymėtina, kad skaitymas koreliuoja su aukštesne kultūra apskritai, o kuo aukštesnė kultūrinė branda, tuo aukštesnė ir kalbinė kultūra. Dėl to šia užduotimi siekiama išsiaiškinti, ar skaitantys subjektai yra pozityviai nusiteikę rašytinio diskurso atžvilgiu, ar skaitymui neteikia didelės reikšmės, ar knygas skaito, siekdami lavėti, ar skaitymas jiems – tik pomėgis ir pan.

Siekiant išsiaiškinti lietuvių kalbos svarbą respondentų gyvenime (*septintoji užduotis*), girdinčiųjų respondentų klausama, ar jiems svarbu, kad televizijos laidos ir filmai būtų rodomi gimtąja lietuvių kalba (siūlomi atsakymai: svarbu, nesvarbu, man jokie skirtumo), taip pat klausama, ar jiems svarbu, kokia kalba yra filmas ar laida, jeigu yra rodomi subtitrai (*aštuntoji užduotis*) bei prašoma pagrįsti savo atsakymą. Atsižvelgiant į sutrikusios klausos respondentų grupės specifiką ir siekiant išsiaiškinti lietuvių kalbos svarbą, šių respondentų atitinkamai klausama (*septintoji užduotis*), kuri kalba, žiūrint televizijos laidas ir filmus, jiems yra svarbi (siūlomi atsakymai: kalkinė gestų kalba (t.y. su gestų kalbos vertėju), kalba su subtitrais, man jokie skirtumo, kita), taip pat prašoma nurodyti (*aštuntoji užduotis*), kuria kalba sutrikusios klausos respondentams yra svarbiau bendrauti, jeigu jo pašnekovai geba kalbėti ir gestų kalba, ir lietuvių žodine kalba (siūlomi atsakymai: gestų kalba, lietuvių žodinė kalba, jokie skirtumo).

⁴¹ T.y. psicholingvistinio tyrimo strategija.

Siekiant išsiaiškinti girdinčiųjų respondentų požiūrį į kitakalbius, buvo klausama (*devintoji užduotis*), ar būtina mokėti lietuvių kalbą kitakalbiams, nuolat gyvenantiems Lietuvoje, taip pat prašoma pasakyti savo nuomonę, ar turi būti privalomas lietuvių kalbos egzaminas tiems, kuriems lietuvių kalba yra negimtoji ir pagrįsti savo atsakymą. Sutrikusios klausos respondentų, kurie iš esmės yra dvikalbiai, taip pat buvo klausama, ką jie mano apie lietuvių kalbos reikalingumą kitakalbiams, nuolat gyvenantiems Lietuvoje (*devintoji užduotis*) ir prašoma pagrįsti savo nuomonę.

Siekiant išsiaiškinti girdinčiųjų respondentų nuomonę apie gestų kalbos reikalingumą, geresnę sutrikusios klausos asmenų integraciją į visuomenę ir visavertį bendravimą su girdinčiais, buvo klausama (*dešimtoji užduotis*), ar girdintieji turėtų mokytis lietuvių gestų kalbos, ar tai yra tik kurčiųjų bendruomenės problema ir kurčiųjų pareiga stengtis kuo geriau išmokyti žodinę lietuvių kalbą.

Sutrikusios klausos asmenų prašoma nurodyti (*dešimtoji užduotis*), kuri kalba – lietuvių ar gestų – jiems yra gimtoji, ar abi šios kalbos jiems yra gimtosios. Tuo siekiama išsiaiškinti, su kuria bendruomene (girdinčiųjų ar kurčiųjų) sutrikusios klausos asmenys susitapatina, ar jie save laiko dvikalbiais. Pažymėtina, kad gimtąją kalbą buvo prašoma nurodyti ir pirmojoje anketos dalyje, tačiau tokia klausimų pateikimo strategija pasirinkta siekiant išsiaiškinti, ar, lyginant su pirmąja anketos dalimi, sutrikusios klausos asmenų atsakymai sutaps, ar paaiškės, kad respondentai nėra iki galo kalbiškai susipratę ir nežino, kuriai bendruomenei save priskirti.

Trečiąją anketos dalį sudaro trys užduotys. Šioje dalyje respondentams pateikiami klausimai, susiję su kalbos taisyklingumu, taisyklingos kalbos vartojimu, savo kalbos vertinimu, kalbėjimo autoritetų nustatymu. Siekiant išsiaiškinti, kaip respondentai vertina savo lingvistinę kompetenciją, jiems pateikiami, taip pat išsiaiškinti jų požiūrį į taisyklingą bendrinės kalbos vartojimą bei nustatyti taisyklingos kalbos vartojimo / nevertinimo priežastis, jiems pateikiama 13 teiginių ir prašoma nurodyti (atsakymų variantai: visada, dažnai, kartais, niekada), ar, respondentų manymu, jie kalba aiškiai, sklandžiai ir nedaro kalbos kultūros klaidų, ar mano, kad kalba netaisyklingai, ar respondentai stengiasi kalbėti taisyklinga kalba ir ar jiems tai yra svarbu, ar taisyklingas kalbėjimas jiems patrauklesnis, ar patrauklesnė kalba su slengo elementais, ar respondentai skiria kalbos klaidas, ar kalbėti taisyklingai nesistengia, o kalba tik tada, kada būtina, (pvz., su dėstytojais, mokytojais) arba tam, kad susikalbėtų ar pritaipėtų prie žmonių, kurių draugijoje yra, ar viešosiose įstaigose kalba kitaip, nei namų aplinkoje.

Respondentai taip pat turi pažymėti, kaip dažnai į savo kalbą įterpia kitų kalbų žodžių, keiksmažodžių, ar slengo elementų. Siekiant išsiaiškinti, kokie veiksniai lemia respondentų kalbinį sąmoningumą ir kalbėjimo įpročius (*antroji užduotis*), respondentų prašoma nurodyti, kas jiems yra kalbėjimo autoritetas (tėvai, pedagogai, viršininkai, draugai, knygos, televizija ir žiniasklaida, subtitrai) ir pagrįsti savo atsakymą.

Ketvirtąją anketos dalį sudaro dvi užduotys užduotys. *Pirmoje užduotyje* respondentai turi parašyti pirmą į galvą šovusį žodį, kuris tiktų prie pateiktų konkrečių ir abstrakčių daiktavardžių. Respondentams pateikiami žodžiai–stimulai ir iš jų tikimasi žodžių–kolokatų⁴². Psicholingvistinio tyrimo pagrindu, šia užduotimi siekiama nustatyti, ar sutrikusios klausos respondentų kalbinis pasaulėvaizdis ir kalbinių priemonių repertuarai skiriasi nuo girdinčiųjų respondentų.

Antroje užduotyje respondentai turi parašyti, kaip supranta pateiktus pasakymus (respondentams pateikiami žinomi frazeologizmai, metaforos, patarlės, sakiniai su žargono elementais). Šia užduotimi siekiama nustatyti, ar sutrikusios klausos respondentai skirtingai konceptualizuoja pasaulį ir ar sąmoningai vartoja arba nevarvoja tam tikrus kalbinių priemonių repertuarus.

⁴² *Kolokatai* – dažniausiai drauge einantys žodžiai, dažniausi leksiniai partneriai; *kolokacija* – dažnai drauge vartojamų gramatiniu ryšiu susijusių žodžių junginys, įprastinis tam tikrų leksemų vartojimas drauge. (Plg. Marcinkevičienė, R. Kolokacija: tyrimo objektas, aspektai, metodai. *Lituanistica*, 1995, Nr. 2 (22), p. 40.).

2.2. Tyrimo duomenų apdorojimas

2.2.1. Girdinčiųjų ir sutrikusios klausos bendruomenės nuostatų tyrimas

Nuostatos susidaro veikiamos įvairių veiksnių ir jos gali reguliuoti sąmoningą žmogaus psichinę veiklą⁴³. Siekiant aptarti girdinčiųjų ir sutrikusios klausos asmenų kalbines nuostatas, respondentams pateikiami įvairaus pobūdžio klausimai, atskleidžiantys jų požiūrį ir kalbinę identifikaciją.

2.2.1.1. Kalbos konceptualizavimas

1-oje užduotyje respondentai turėjo parašyti pirmą į galvą atėjusį žodį, žodžių junginį ar frazę, kuri jiems asocijuojasi išgirdus žodį *kalba*. Atlikus statistinę analizę, visi respondentų atsakymai buvo suskirstyti į tam tikras grupes.

Girdintiesiems respondentams žodis *kalba* asocijuojasi su: 1) bendravimu, 2) lietuvių kalba, 3) lietuvių kalbos pamoka, 4) užsienio kalba, 5) kalbos kultūra ir taisyklingu kalbėjimu, 7) išsilavinimu, 8) mąstymu, 9) vertybe, 10) tautiškumu. Sutrikusios klausos respondentams žodis *kalba* asocijuojasi su: 1) bendravimu, 2) gestų kalba, 3) lietuvių kalba, 4) užsienio kalba, 5) šeimos nariais; 6) mąstymu, 7) vertybe, 8) kalbos garsine sandara (žr. 3 priedą).

Pastebėtina, kad tiek girdintiesiems, tiek sutrikusios klausos respondentams žodis *kalba* labiausiai asocijuojasi su ***bendravimu***. 16–19 metų amžiaus grupėje su bendravimu kalbą sieja 34% girdinčiųjų respondentų⁴⁴: „*bendravimo priemonė, jos dėka mes galime bendrauti*“, „*žmonių bendravimas*“, „*susišnekėjimo būdas*“, „*gebėjimas bendrauti*“ „*sąveika tarp dviejų kūnų ar daugiau, pavyzdžiui, tarp žmonių, kompiuterinės programos ir žmogaus*“ ir kt.; 38% sutrikusios klausos respondentų: „*išmokti kalbėti, rašyti, kad tam bendrautų su žmonėmis*“, „*daug žodžių bendrauti*“, „*dialogas*“, „*sms*“⁴⁵, „*tai kad mokėtu kalbėtu su kitais žmonėmis*“, „*pokalbis*“ ir kt. 19–25 metų amžiaus grupėje 42% girdinčiųjų respondentų bei 51% sutrikusios klausos respondentų žodis *kalba* taip pat labiausiai asocijuojasi su ***bendravimu***: „*bendravimas*“, „*būdas bendrauti su kitais žmonėmis*“, „*bendravimo priemonė, atverianti kelią pažinti pasaulį bei išreikšti save*“, „*įrankis žmonėmis komunikuoti tarpusavyje*“ ir kt. (girdintys respondentai); „*tarpusavio bendravimas*“, „*bendravimas su*

⁴³ *Psichologijos žodynas*. Vilnius, 1993, p. 47.

⁴⁴ Pažymėtina, kad respondentų kalba čia ir visame darbe netaisyta!

⁴⁵ Trumpoji žinutė mobiliuoju telefonu.

visuomene“, „bendravimas žodžiais“, „komunikacinė kalba, kur reikalingai mums bendrauti“, „kalbėjimas, sugebėjimas kalbėti“, „galimybė bendrauti su žmonėmis“, „tai yra gimtoji ir šnekamosios kalbos priemonė, kurios apima bendravimas visuomenėje su aplinkiniais“ ir kt. (sutrikusios klausos respondentai).

Abi tiriamosios grupės žodį **kalba** sieja ir su **mąstymu**: 16–19 amžiaus grupėje 2% girdinčiųjų respondentų: „būdas pasakyti, ką mąstau“; bei 2,1% sutrikusios klausos respondentų: „kalbos dėka mes sugebame protauti bei išsireikšti tuom ir skiriamės nuo gyvūnų“. 19–25 metų amžiaus grupėje kalbą su mąstymu sieja 6% girdinčiųjų respondentų: „žmogaus minčių ir jausmų išraiškos forma“, „žodžiai, kuriais mąstome“, „priemonė suprasti kito žmogaus mintis ir išsireiškimus“; taip pat 4,7% sutrikusios klausos respondentų: „galimybė suprasti vienas kitą“, „būdas reikšti mintį, nuomonę“.

Kalbą kaip **vertybę** taip pat suvokia tiek girdintieji, tiek sutrikusios klausos respondentai. 16–19 metų amžiaus grupėje 6% girdinčiųjų respondentų kalba yra „kultūrinė vertybė“, vertybių vertybė“. Sutrikusios klausos respondentų tarpe 6,3% kalba – tai: „didžiausias žmogaus turtas“ „vertybė“, „tai yra Dievo dovana, kad galima kalbėti kalbą“. Vyresnieji respondentai (19–25 m.) teigia, kad kalba – „žmogaus turtas be kurios nebūtu egzistavimo“ (2,3% sutrikusios klausos respondentų), „neįkainojama vertybė“, „viena iš mūsų brangiausių vertybių“, „lobis“ (6% girdinčiųjų respondentų).

Su **lietuvių kalba** žodį kalba 16–19 metų amžiaus grupėje 14% girdinčiųjų respondentų bei 11% sutrikusios klausos respondentų; 19–25 metų amžiaus grupėje – 14% girdinčiųjų respondentų bei 4,7% sutrikusios klausos respondentų. Vyresni sutrikusios klausos respondentai, apibūdindami lietuvių kalbą, teigė, kad tai: „lietuvių su žodžiais“, „sakytinė, kuria mokina“. Dauguma girdinčiųjų respondentų savo atsakymuose pažymi, kad tai jų „gimtoji lietuvių kalba“, „gimtoji“ ir tik keletas respondentų nurodė, kad tai yra „lietuvių“, „lietuviška“. 16–19 metų amžiaus grupės 4 sutrikusios klausos respondentai, konceptualizuodami kalbą nurodė, kad tai „lietuvių kalba“ ir tik 1 respondentas nurodė, kad tai yra „gimtoji lietuvių kalba“. Pastebėtina, kad visi šie respondentai, susieję žodį kalba su „lietuvių kalba“ pagal integruotą mokymą mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, be to, visų šių respondentų kalbinėje aplinkoje yra girdinčiųjų šeimos narių, todėl toks kalbos konceptualizavimas nėra atsitiktinis, o pasirinktas atsižvelgiant į juos supančią kalbinę aplinką ir jos įtaką.

Su **lietuvių kalbos pamoka** žodį kalba sieja 16% girdinčiųjų 16–19 metų amžiaus respondentų: „lietuvių kalbos pamoka“, „taisyklių kalimas“, „diktantų rašymas“, „ą nosinė ir visokia gramatika“, „egzaminas“ ir kt.; bei 2,1% sutrikusios klausos respondentų: „pamoka mokykloje“. Vadinasi, galima daryti pirminę išvadą, kad sprendimus lemia patirtis (dabarties patirtis).

Kalbą, kaip **užsienio kalbą**, konceptualizuoja daugiausiai girdintys respondentai. 16–19 metų amžiaus grupėje 6% respondentų, o 19–25 metų amžiaus grupėje 4% respondentų nurodo, kad kalba –

tai „užsienio“, „poliglotos“, „gebėjimas išmokti kalbėti užsienietišškai“ ir kt. Galima teigti, kad toks konceptualizavimas susijęs su tuo faktu, kad šios grupės respondentai mokosi ir dauguma studijuoja, todėl jiems aktuali yra tiek gimtoji kalba, tiek užsienio kalba. Pastebėtina, kad tik 1 sutrikusios klausos 19–25 metų amžiaus grupės respondentas kalbą sieja su užsienio kalba: „*tai žmogus bendrauja tarpusavyje užsienių kalbomis*“. Pridurtina, kad šis respondentas studijuoja aukštojoje mokykloje.

Su **kalbos kultūra ir taisyklingu kalbėjimu** kalbą sieja tik girdintys respondentai. 16–19 metų amžiaus grupėje 4% teigia, kad kalba – tai „*kalbos kultūra*“, „*taisyklingas kalbėjimas*“, o 19–25 metų amžiaus grupėje 8% respondentų kalba – tai „*taisyklingas ir turtingas žodynas*“, „*taisyklinga, maloni kalba ir tartis*“ ir kt. Atsižvelgiant į tai, kad sutrikusios klausos respondentai nelinkę sieti kalbos su kalbos taisyklingumu, galima daryti prielaidą, kad sutrikusios klausos respondentai savo kalbėjimą linkę vertinti negatyviau, dėl to nesiryžta kalbos sieti su taisyklingu kalbėjimu. Be to, pastebėtina, kad specialiosiose mokyklose nėra akcentuojami kalbos kultūros dalykai; dėmesys skiriamas esminėms gramatinėms klaidoms (daugiausiai rašybai).

Su **išsilavinimu** kalbą daugiausiai sieja vyresni respondentai. 16–19 metų amžiaus grupėje sieja tik 1 girdintysis respondentas: „*išsilavinęs žmogus*“; 19–25 metų amžiaus grupėje 8% girdinčiųjų respondentų: „*kalba – tai mūsų veidas*“, „*išprusimas*“ ir kt.; taip pat 4,7% sutrikusios klausos respondentų: „*kalba – tai išsilavinimas*“, „*savo kalbos lavinimas*“, Pastebėtina, kad abu sutrikusios klausos respondentai studijuoja aukštosiose mokyklose.

Su **tauta, tėvyne, tautos istorija ir kultūra**, žodį kalba sieja tik girdintys respondentai: 12% mokyklinio amžiaus (16–19 m.) respondentų: „*Lietuva*“, „*Maironis*“, „*tėvynė*“, „*gimtinė, gimtasis žodis*“ ir kt.; bei 6% vyresnio amžiaus (19–25 m.) respondentų: „*tauta, knyga*“, „*politinė kalba*“, „*laisvė*“. Įdomu tai, kad toks kalbos konceptualizavimas daugiausiai pasitaikė tarp mokyklinio amžiaus respondentų. Galima daryti prielaidą, kad toks konceptualizavimas susijęs su mokykloje diegiamomis vertybėmis, formuojamu požiūriu į kalbą, jos istoriškumą, išliekamumą ir vertę.

Pastebėtina, kad skiriamos net 3 kalbos konceptualizavimo grupės, būdingos tik sutrikusios klausos asmenims. Tik sutrikusios klausos asmenys kalbą sieja su **gestų kalba, šeima** bei su **garsine kalbos sandara**.

Su **gestų kalba** žodį kalba sieja 19,1% mokyklinio amžiaus (16–19 m.) sutrikusios klausos respondentų bei 18,6% vyresnio amžiaus (19–25 m.) respondentų. Sutrikusios klausos respondentai, siedami kalbą su gestų kalba, konkrečiai nurodo, kad tai yra „*gestų kalba*“, „*gestai*“ (pasitaikė tik 2 atsakymų variantai). Pažymėtina, kad nė vienas sutrikusios klausos mokyklinio amžiaus respondentas, pagal integruotą mokymą besimokantis vidurinėje mokykloje kalbos nesiejo su *gestų kalba*. Vadinasi,

galima daryti prielaidą, kad toks šios tiriamosios grupės kalbos konceptualizavimas yra pagrįstas jų kalbine bendravimo aplinka ir specialiųjų poreikių tenkinimu.

Įdomus ir netikėtas žodžio *kalba* siejimas su **šeimos nariais**. Net 12,7% sutrikusios klausos 16–19 metų amžiaus grupės respondentų ir 11,6% vyresnio amžiaus grupės (19–25 m.) respondentų nurodė, kad *kalba* tai – „mama“ (8 atsakymai), „tėtė“ (1 atsakymas), „mama ir tėtis“ (1 atsakymas), „mama, tėtė, brolis, senelė“ (1 atsakymas). Pastebėta, kad šitaip konceptualizavusių *kalbą* respondentų kalbinę aplinką sudaro girdintys šeimos nariai (jei tėvai kurtieji, tuomet yra bent 1 girdintis brolis, sesuo, arba jeigu vienas iš tėvų kurčias, tuomet kitas – girdintis.). Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad toks konceptualizavimas yra susijęs su kalbine aplinka ir tais žmonėmis, kurie sutrikusios klausos asmenis moko arba iš kurių jie patys mokosi žodinės lietuvių kalbos.

Sutrikusios klausos respondentai žodį *kalba* taip pat asocijuoja su **kalbos garsine sandara**⁴⁶. Pažymėtina, kad taip kalbą konceptualizuoja 8,5% sutrikusios klausos 16–19 metų amžiaus respondentų, akcentuodami, kad „*kalba – tai daug garsų*“, „*tarimas*“, arba tiesiog nurodydami tam tikrus kalbos padargus, kurių veikla grindžiamas kalbos garsų susidarymas: „*kalba – tai liežuvis*“, „*kalba – tai lūpos*“. 19–25 metų amžiaus grupės tik 1 iš 43 respondentų teigė, kad „*kalba – tai garsų kratynys, kurį kiti supranta*“. Remiantis tokiu kalbos konceptualizavimu ir tarties akcentavimu, galima daryti prielaidą, kad sutrikusios klausos asmenims yra svarbu gebėti kalbėti žodine lietuvių kalba. Atsižvelgiant į tai, kad su kalbos garsine sandara žodį *kalba* sieja daugiausiai mokyklinio amžiaus respondentų, galima daryti prielaidą, kad šiems respondentams mokykloje ypač akcentuojama taisyklingos tarties ir žodinės kalbos svarba.

Trumpai apibendrinant kalbos konceptualizavimą, pastebėta, kad tiek girdinčiųjų, tiek sutrikusios klausos abiejų amžiaus grupių respondentai kalbą sieja su *bendravimu* ir *mąstymu*, taip pat ją laiko *vertybe*. Šį tapatumą galima aiškinti tuo, kad kalba ir mąstymas yra susiję⁴⁷, o pati kalba – atsiradus visuomenėje ir be jos neįmanomas visavertis bendravimas. Ryškus skirtumas tarp girdinčiųjų ir sutrikusios klausos bendruomenės respondentų yra tas, kad sutrikusios klausos respondentai *kalbą* asocijuoja su konkrečia kalbine patirtimi (gestų kalba, dialogas, pokalbis, sms, mama, tėtė, senelė, tarimas ir kt.). Vadinasi, galima daryti pirminę prielaidą, kad kalbinis pasaulėvaizdis iš dalies priklauso nuo kalbos vartotojo kalbinės aplinkos ir patirties. Taip pat pastebėta, kad sutrikusios klausos respondentams kalba yra *vertybė* ne kaip kalba pati savaime, o dėl bendravimo ir *gebėjimo susikalbėti* su kitais žmonėmis.

⁴⁶ Plg. Pakerys, A. *Lietuvių bendrinės kalbos fonetika*. Vilnius, 2003, p. 9.

⁴⁷ Plg. Гумболт, В. О развитии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человеческого рода. Звегинцев В. А. *История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях*. Москва, 1960, ч.1, с.85.

Analizės metu pastebėta akivaizdi tendencija sieti kalbą su pozityviais dalykais. Negatyvių atsakymų pasitaikė nedaug (pavyzdžiui, „kalba – nuobodi“). Vadinasi, galima daryti pirminę prielaidą, kad respondentai yra daugiau ar mažiau pasižymintys *kalbiniu sąmoningumu*. Pridurtina, kad tai tik pirminė prielaida, kurią bus galima patvirtinti arba paneigti, išanalizavus atsakymus į visus anketos klausimus.

2.2.1.2. Kalbos kaip vertybės suvokimas

Siekiant išsiaiškinti respondentų kalbos, kaip vertybės suvokimą, jiems buvo pateikta lentelė su 3 teiginiais apie kalbą, kuriems respondentai turi pritarti arba nepritarti: 1) *kalba – yra kultūrinė vertybė*; 2) *kalba – tik minčių reiškimo ir žmonių bendravimo priemonė*; 3) *kalba – ir vertybė, ir minčių reiškimo bei žmonių bendravimo priemonė*. Teiginiai suformuluoti taip, kad būtų galima išsiaiškinti ne konkrečias respondentų žinias, bet jų pažiūras ir principus. Teiginiai, išskyrus antrąjį apeliuoja į respondentų *kalbinį sąmoningumą, kalbinį identifikavimąsi, kultūrines nuostatas* ir į kalbą kaip vertybę apskritai. Pastebėtina, kad girdinčiųjų respondentų ir sutrikusios klausos respondentų atsakymai buvo akivaizdžiai skirtingi.

Girdinčiųjų respondentų atsakymai. Dauguma girdinčiųjų 16–19 metų amžiaus respondentų (64%) prieštaravo 2-ajam teiginiui, nesutikdami, kad kalba yra *tik bendravimo priemonė*, o pritarė 1-ajam ir 3-ajam teiginiui, sutikdami, kad kalba yra ir kultūrinė vertybė, ir kartu vertybė bei žmonių bendravimo priemonė. Pažymėtina, kad net 36% šios amžiaus grupės respondentų kalbą laiko *tik žmonių bendravimo priemone* (antrasis teiginys). Kai kurie respondentai teigiamai atsakė į visus tris teiginius (4%).

19–25 metų amžiaus grupėje 82%, sutiko su 1-uoju teiginiu, kad kalba yra *kultūrinė vertybė*, taip pat pripažino, kad *kalba yra ir vertybė, ir minčių reiškimo bei žmonių bendravimo priemonė*. Šie respondentai neigiamai atsakė į 2-ją teiginį, nesutikdami, kad kalba skirta tik bendrauti tarpusavyje. 6% į visus teiginius atsakė, teigiamai, 6% neigiamai atsakė į 1-ąjį ir 2-ąjį teiginius, tačiau pritarė 3-ajam, sakydami, kad *kalba yra ir vertybė, ir minčių reiškimo priemonė*, 8% mano, kad kalba skirta tik bendrauti ir komunikuoti tarpusavyje, ir kad ji nėra nei kultūrinė vertybė, nei vertybė apskritai.

Sutrikusios klausos respondentų atsakymai. 16–19 metų amžiaus grupėje 40,4% respondentų teigiamai atsakė į 1-ąjį ir 3-ąjį teiginius, sutikdami, kad *kalba yra kultūrinė vertybė, taip pat ir minčių reiškimo bei žmonių bendravimo priemonė*, o neigiamai atsakė į 2-ąjį teiginį, prieštaraudami tam, kad kalba negali būti tik minčių reiškimo ir žmonių bendravimo priemonė. Pastebėtina, kad taip atsakiusiųjų net 13 respondentų iš 19 pagal integruotą ugdymą mokosi vidurinėse mokyklose ir tik 6 –

specialiojo ugdymo mokyklose, be to, visų šių respondentų kalbinę aplinką sudaro girdintys šeimos nariai.

Tarp vyresniojo amžiaus respondentų, 72% pripažino, kad *kalba yra kultūrinė vertybė*, taip pat sutiko su teiginiu, kad *kalba yra ir vertybė, ir minčių reiškimo bei žmonių bendravimo priemonė*, o prieštaravo 2-ajam teiginiui, kad kalba skirta tik bendrauti ir susikalbėti. Pažymėtina, kad 14 respondentų mokosi profesinio rengimo centre, 7 respondentai studijuoja aukštosiose mokyklose, 10 respondentų dirba, tarp kurių 4 yra su aukštesniuoju išsilavinimu, 6 – su viduriniu.

Teigiamai į visus tris teiginius 16–19 metų amžiaus grupėje atsakė 29,7%. Pastebėtina, kad 13 respondentų mokosi specialiojo ugdymo mokyklose ir tik 1 iš jų – bendrojo lavinimo mokykloje. Iš vyresniojo amžiaus respondentų 9,3% respondentų į visus tris teiginius atsakė teigiamai. Pažymėtina, kad visi šie respondentai yra dirbantys ir turi vidurinį išsilavinimą.

Pasitaikė nemažai atsakymų, prieštaraujančių vienas kitam. Tarp mokyklinio amžiaus sutrikusios klausos respondentų, 17% respondentų teigė, kad kalba nėra kultūrinė vertybė, tačiau patys sau prieštaraudami pritarė, 2-ajam ir 3-ajam teiginiams. Per tyrimą pastebėta, kad ne visi sutrikusios klausos mokyklinio amžiaus respondentai suprato, pasakymą, kas yra „kultūrinė vertybė“. Žodis *kultūra* jiems asocijuojasi su fizinio lavinimo pamoka. Siekiant išaiškinti junginio „kultūrinė vertybė“ reikšmę, buvo pateikiami pavyzdžiai, tokie kaip, *papročiai, tautiniai rūbai, liaudies kūryba (pasakos, dainos)*, kurie taip pat yra kultūrinė vertybė, tačiau respondentai vis tiek nesugebėjo suprasti, kad kalba gali būti vertybė. Išsiskyrė grupelė, kurių atsakymai visiškai prieštaravo vienas kitam: 12,7% teigiamai atsakė į 1-ąjį ir 2-ąjį teiginius, sakydami, kad kalba yra kultūrinė vertybė (pirmasis teiginys) ir iškart paneigdami, kad kalba – tik minčių reiškimo ir žmonių bendravimo priemonė (antrasis teiginys), o trečiuoju teiginiu dar kartą prieštaraudami sau nepritaria, kad kalba – ir vertybė, ir minčių reiškimo, ir žmonių bendravimo priemonė.

Dar įvairesni atsakymai buvo vyresniojo amžiaus (19–25 m.) sutrikusios klausos respondentų. 6,9% respondentų pritarė 1-ajam teiginiui, tačiau prieštaraudami sau, neigiamai atsakė į 2-ąjį ir 3-ąjį teiginius; 9,3% prieštaravo 1-ajam teiginiui, o teigiamai atsakė į 2-ąjį ir 3-įjį teiginius. Pasitaikė atsakymų, kai respondentai teigiamai atsakė į 1-ąjį ir 2-ąjį teiginius, tačiau neigiamai – į 3-ąjį teiginį (1 respondentas iš 43).

Apibendrinant galima pastebėti, kad dauguma apklaustųjų tiek girdinčiųjų, tiek sutrikusios klausos respondentų pritaria, kad kalba yra kultūrinė vertybė ir prieštarauja teiginiui, kad ji skirta tik bendrauti. Pastarąją nuostatą daugiausiai teigė girdintys mokyklinio amžiaus respondentai, kuriems, kalba, suprantama, yra daugiau bendravimo priemonė. Pažymėtina, kad sąmoningas kalbos vartotojas suvokia kalbos vertę, kalbą traktuoja kaip kultūrinę vertybę, be to, jaučia kalbos ryšį su tautos kultūra ir

istorija, dėl to ir kalbą suvokia kaip kultūrinę vertybę. Tačiau, svarbu pastebėti, kad dalis sutrikusios klausos respondentų savo atsakymuose prieštaravo patys sau, tačiau negalima sakyti, kad jie nėra kalbiškai sąmoningi. Galbūt tai susiję su priežastimi (kaip paaiškėjo iš kalbos konceptualizavimo), kad sutrikusios klausos asmenims kalba yra vertybė dėl to, kad ja galima bendrauti ir susikalbėti su kitais žmonėmis. Be to, ne visi sutrikusios klausos respondentai iki galo suvokė „kultūrinės vertybės“ sąvoką, galbūt dėl šios priežasties ir prieštaravo patys sau.

2.2.1.3. Gimtosios kalbos vertinimas

Siekiant išsiaiškinti respondentų kalbos jausmą, girdinčių respondentų buvo prašoma parašyti, ar jiems patinka gimtoji lietuvių kalba bei parašyti ką jie mano, ar kitų kalbų mokymasis nenustelbia gimtosios kalbos ir pagrįsti savo atsakymą. Sutrikusios klausos respondentų buvo prašoma parašyti nuomonę ne tik apie lietuvių, bet ir apie gestų kalbą, kadangi, kaip jau minėta, gestų kalba yra pripažinta gimtąja kurčiųjų kalba. Tiek girdintys, tiek sutrikusios klausos respondentai turėjo parašyti savo požiūrį į kitakalbius, gyvenančius Lietuvoje, t.y. ar jiems būtina mokėti lietuvių kalbą, o girdinčių respondentų taip pat prašyta parašyti savo požiūrį į sutrikusios klausos respondentes, kurie iš esmės yra dvikalbiai, ir į jų gimtąją gestų kalbą. Vertinant gimtąją kalbą, ypač didelis dėmesys skirtas sutrikusios klausos respondentų dvikalbystei nustatyti, t.y. ar respondentai suvokia save kaip monolingvius ar kaip bilingvius (lietuvių kalba bei lietuvių gestų kalba) ir kuria kalba mieliau bendrauja.

2.2.1.3.1. Lietuvių kalbos ir lietuvių gestų kalbos vertinimas

Daugumai girdinčių respondentų lietuvių kalba labai patinka ir savo atsakymą daugiausiai grindė tuo, kad tai yra „*gimtoji kalba*“. 16–19 metų amžiaus grupės 54% respondentų pažymėjo, kad jiems lietuvių kalba labai patinka, motyvuodami tuo: „*net tai gimtoji kalba ir ją būtina mokėti*“, „*nes ji gimtoji, todėl ją reikia gerbti ir tausoti*“, „*savita, skambi kalba*“, „*graži, skambi, daininga, išraiškinga*“, „*todėl, kad aš ją moku*“, „*aš ją geriausiai suprantu*“ ir kt. Pažymėtina, kad respondentų atsakymuose atsiskleidė ir jų požiūris į kalbos istoriškumą, akcentuojamas išskirtinumas: „*viena sunkiausių ir sudėtingiausių kalbų, didžiuojuosi, kad turiu galimybę ją mokintis*“, „*nes yra sena ir išskirtinė*“, „*viena seniausių Europos kalbų*“, „*unikali*“, „*praturtina literatūrinį gyvenimą*“, „*patinka lietuvių rašytojų kūriniai, smagu skaityti*“ ir kt. Nenuostabu, kad mokyklinio amžiaus respondentai klausimą apie lietuvių kalbą suprato, kaip klausimą apie lietuvių kalbos pamoką: „*sužinau daug istorijų apie senovę, išmokstu rašybos*“, „*nes labai gera mokytoja*“ ir kt. 34% šios amžiaus grupės

respondentų teigė, kad jiems lietuvių kalba truputį patinka: „nes lietuvių kalboje sunki gramatika“, „nes aš ją ir taip moku“, „sunkoka mokintis, bet esmėje visai nieko“, „mėgstu gramatiką, tačiau nemėgstu interpretacijų ir kūrybinių analizių“, „per daug sudėtinga“ ir kt.; 10% respondentų buvo sunku pasakyti, patinka, ar ne: „man svarbu susikalbėti, nesvarbu, kokia kalba tai padaryti“, „nes norėčiau kalbėti visomis kalbomis, lietuvių kalba nėra perspektyvi“, „nežinau, ką pasakyti, kalba kaip kalba“ ir kt.; tik 1 respondentas iš 50 (2%) pažymėjo, kad jam nepatinka lietuvių kalba: „todėl, kad lietuvių kalboje yra daug visokių taisyklių, be kurių gyventi ir kalbėti būtų galima“.

Net 72% vyresnio amžiaus grupės (19–25 m.) respondentų teigė, kad jiems lietuvių kalba labai patinka: „jos gali išmokti tik tikri lietuviai, užsieniečiams sunki ir skamba ir skamba kaip melodija“, „nes ji yra graži“, „kalba, kuria bendrauju kiekvieną dieną“, „melodinga, aiški, skardi“, „nes mylimiausi žmonės kalba šia kalba“, „nes tai yra mano gimtoji kalba, kuria galiu labiausiai išreikšti save. Tai komutacija, tai gyvenimo dalis“ ir kt. Šio amžiaus respondentai ypač akcentavo kalbos archajiškumą: „sena, turtinga, vaizdinga kalba“, „archajiškiausia iš visų indoeuropiečių kalbų“, „unikali, viena seniausių“, „turtinga, graži, turinti galias tradicijas“, „mano ir protėvių kalba, senoviška“ ir kt. 18% teigė, kad lietuvių kalba jiems truputį patinka: „pakankamai sudėtinga, ypač sintaksė“, „nėra plačiai žinoma pasaulyje, todėl sunku tikėtis, kad galima bus susikalbėti lietuviškai kitoje šalyje“, ir kt.; 8% teigė, kad sunku pasakyti: „pripiratusi prie jos, ir ji nei patinka, nei nepatinka, tiesiog kalbu ir tiek“, „kalba yra tiesiog bendravimo priemonė, svarbesne laikau praktinę, o ne estetinę kalbos paskirtį“, „koks skirtumas patinka, ar nepatinka, gyvendamas Lietuvoje turi ją mokėti ir tiek“, „nesu įsigilinusį į pačios kalbos reikšmę ir jos vertybes“. Tik 1 šios amžiaus grupės respondentas tvirtino, kad jam lietuvių kalba visiškai nepatinka, nes „sunkūs žodžiai, sunkus tarimas bei paini gramatika“. (žr. į 4 priedą)

Sutrikusios klausos mokyklinio amžiaus 82,9% respondentų teigė, kad **gestų kalba** jiems labai patinka, nes: „lengviau bendrausim su gestais“, „gerai, kad turim gestų kalbą, lengva bendrauti, aiškus ne su girdinčiais“, „ji yra vertinga, kai žmogus nekalba jis gali plepėti gestų ir galima suprast ką jis nori pasakyti“, „ji kurčia nieko negirdi kuo bendrauja su gestais“, „gestų kalba yra kurtieji [kurčiuju] gimtoji“, „kurtieji gali laisvai bendrauti“, „puiki bendravimo priemonė su kurtiesies [kurčiaisiais]“, „įdomi ir graži kalba, dėkingas esu tam, kad galime bendrauti su kurčiaisiais“, „tą kalbą prireikia visada rašyti ir bendrauti taisyklingai su visuomene“, „gestų kalba yra mūsų kurčiuju pasaulio kalbos svarba be jų nebus kaip susikalbėt“, „labai verta, nes kurtiems ir net girdintiems labai įdomu suprasti“, „bendrauti su draugais“, „kažkas neįprasto“ ir kt. Šio amžiaus grupės 14,8% respondentų gestų kalba truputį patinka, nes: „reikia mokėti žodinę, gestų turi būti tik pagalbinė priemonė, kurie turi klausos sutrikimų“, „ne visus gestus moku ir nevisada viską suprantu“, „gera

kalba, bet kai kurie gestai labai panašūs ir aš juos painioju“, „nėra gera tuo, kad tokian kalba kalbantiems sunkiau išmokti taisyklingai gramatiškai susikalbėti, kad suprastų kita dalis visuomenės“, „kurtieji gestų kalbą naudoja labai greitai, o aš truputi nesuprantu“ ir kt. Pažymėtina, kad visi taip teigusieji pagal integruotą ugdymą mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, todėl nenuostabu, kad gestų kalbai jie neteikia didelių prioritetų. Tik vienam sutrikusios klausos respondentui gestų kalba visiškai nepatinka: „tiesiog negražu, kai rankomis kalbama ir man gėda būtų“. Pažymėtina, kad šis respondentas pat mokosi bendrojo lavinimo mokykloje, be to, galima pastebėti ir amžiaus sąlygotą nuostatą – šiam amžiui labai svarbi yra kitų nuomonė, taip pat autoriteto bei savo identiteto įtvirtinimas.

Vertindami lietuvių kalbą, net 78,7% teigė, kad **lietuvių kalba** jiems labai patinka: „taip, visiems verta“, „labai noriu žinoti kuo daugiau naujus žodžius“, „reikia jos, kad mes kuo daugiau žodžius sužinotum [sužinotume]“, „reikia žodyno, kad kuo daugiau žinočiau“, „lietuvių žodinė kalba yra labai svarbi klausos negalių turintiems asmenims“, „aš noriu išmokti lietuvių žodinę kalbą“, „ją turėti mokėti visi Lietuvos piliečiais“, „lietuvių kalba žodinis [žodynas] svarbu“, „mokosi žodžiai su kalbą“. Pažymėtina, kad išsiskyrė sutrikusios klausos respondentų, kurie mokosi bendrojo lavinimo mokykloje, atsakymai: „žodinė kalba yra geriausia nei gestų, nes galiu girdėti kitų žmonių pasakojimą“, „lietuvių žodinę kalbą labai vertinu, tai graži ir savita, ir originali kalba su sudėtinga gramatika, turi savo labai gilią ir įdomią istoriją“, „tai yra nacionalinė Lietuvos vertybė, jai saugumo garantija“, „aiškiai suprantama“ ir kt. Respondentai, kurie pažymėjo, kad jiems lietuvių kalba truputi patinka, daugiausiai nurodė priežastis, susijusias su lietuvių kalbos sudėtingumu: „per pamoką naudoja lietuvių žodinę kalbą“, „gramatika sudėtinga“, „sunki“ ir kt. Taip teigė 19,1% respondentų.

Dėl **gestų kalkinės kalbos**⁴⁸ beveik visi respondentai vieningai teigė, kad ši jiems nepatinka (12,7%): „kalkinė kalba man nepatinka, nes ilgai ir sunkiau vertė, gestų kalba yra natūraliau“, „sunku suprasti“ ir kt.; arba teigė, kad visiškai nepatinka (53,1%): „mano nuomone, nereikia kalkinės kalbos. Nebent vaikams. Mes suprantame gestų kalbą“, „man nepatinka kalkinė kalba, visada naudoja [naudoju] savo gimtoji gestus“, „kalkinė kalba man nepatinka, nes ji smulkiai kalba, o gestų k. lb [labai] aišku“, „tai nėra aiškiai“ ir kt. 25,5% respondentams gestų kalkinė kalba truputi patinka: „ne visada suprantu“, „tokią kalbą naudoja girdintieji kurie moka gestų kalbą“, „sunku suprasti, dauguma girdintieji naudojami tuo“, „kalkinė nėra bloga tik kaip mieliau naudoti žiūrint su kuo bendraujant“, „jei ko nesupratai iš lūpų biškį paskaitai“ ir kt. 21,2% respondentų nelabai suprato, kas yra kalkinė kalba, todėl nesiryžo jos vertinti ir pasirinko „sunku pasakyti / neturiu nuomonės“. Taip pažymėjo

⁴⁸ Kalkinė kalba vadinama tokia kalbėjimo forma, kai kalbant žodine kalba kiekvienam žodžiui rodomas atitinkamas gestas. Danielius, M. *Lietuvių gestotyros pagrindai*. Vilnius, 2004, p. 16.

daugiausiai mokiniai, besimokantys bendrojo lavinimo mokyklose. Pasitaikė respondentų ir iš specialaus ugdymo mokyklų, kurie taip pat nebuvo linkę vertinti gestų kalkinės kalbos kaip patinkančios ar nepatinkančios: „*suprantu, bet kurtiesiems tai netiktų kalkinė gestų kalba*“, „*kurtiesiems nereikia*“.

Vyresnio amžiaus respondentų (19–25 m.) nuostatos beveik sutapo su mokyklinio amžiaus respondentų. 86% respondentų teigė, kad **gestų kalba** jiems labai patinka: „*nes tai kurčiųjų kalba*“, „*reikalinga bendrauti kurčiųjų visuomene*“, „*čia yra tokia mūsų kurčiųjų kalba, išreiškiant savo mintis bendraujant su kitais*“, „*verta, kad lengviau bendrauti suprasti*“, „*ji lygiai tokia pat nuostabi kalba kaip ir kitų šalių kalbos*“, „*be gestų kalbos kurtieji bus tylūs, nelaimingi, su gestais gyvenimas šviesus, spalvingas*“, „*labai svarbi kurtiesies [kurtiesiems], gerai kad girdintieji žmonės ją mokėtų ir lengviau bendrautų*“, „*labai graži, savita kalba, tai yra kurčiųjų kultūra kaip ir žodinė kalba*“, „*man asmeniškai nuoširdžiai vertinu gimtąją gestų kalbą, nes ji yra graži ir būtų labai malonu, kad kas nors iš girdinčiųjų pasaulio sudomintų ir dalyvautų gestų k. kursuose, nes gyvenime išėitų į naudą bendrauti ne tik su girdinčiais, bet ir su kurčiais*“ ir kt. Pastebėtina, kad 13,9% respondentų teigė, jog jiems gestų kalba truputį patinka, daugiausiai motyvuodami tuo, kad gestų kalba neįmanoma visko išreikšti, ką galėtų pasakyti žodžiais: „*pagalbinė priemonė*“, „*trūksta žodžių gestų*“, „*man sunku, nes negaliu visko pasakyti*“. Pažymėtina, jog visi šie respondentai yra ne kurtieji, o neprigirdintieji, turintys nežymų klausos sutrikimą, todėl suprantama, kad jiems aktualesnė yra lietuvių žodinė kalba.

Lietuvių kalbos atžvilgiu net 76,7% šio amžiaus respondentų teigė, kad lietuvių kalba jiems labai patinka: „*žodžių kalba irgi svarbu. Jei žodinė kalba nebendraus, tai žmonės negali suprasti, kas tai kalba*“, „*tai pravers kurtiesiems išmokti žodinės kalbos metodą ir tobulinti gestų šnekamąją kalbą*“, „*labai sunkiai vartoja kurtieji, bet tam reikia dėti daug pastangų*“, „*verta žinoti, girdintieji turi turtingų žodžių*“, „*labai svarbu žodine kalbą, todėl kad kiekvieną suprasti ką reiškia žodi dalis*“ ir kt. Pastebėtina, kad respondentų atsakymuose išryškėjo tam tikros nuostatos į kalbos vertę ir jos išliekamumą, netgi buvo atkreiptas dėmesys į lietuvių kalbos tarmes: „*turime didžiulį, nes pasaulyje seniausia lietuvių kalba*“, „*didelė nauda praverčia kurtiesiems visa gyvenima*“, „*tai labai gera kalba susikalbėti su įvairiais žmonėmis, žmonės be kalbos kaip be savęs*“, „*lietuvių kalba labai įvairi, ypač žemaičių*“. 20,9% respondentų teigė, kad jiems *lietuvių kalba* truputį patinka, kaip ir mokyklinio amžiaus respondentai, daugiausiai motyvuodami tuo, kad lietuvių kalba yra per daug sudėtinga: „*lietuvių žodinę kalbą yra sunkins [sunki], o gestų kalbą lengva*“, „*lietuvių žodinė kalba reikalinga kai bendrauji su girdinčiais. Ji lygiai taip pat vertinga, bet gestų kalba man artimesnė*“, „*stengiausi mokytis, bet labai daug klaidų*“, „*sunku rašai [rašyti] taisyklingai*“, „*mums sunku bet stengiamės mokytis taisyti savo kalbos klaidas*“, „*kurtieji mieliau bendrauja gimtąją gestų kalba, o rečiau žodine,*

nes jiems yra sunku suprasti lietuvių kalbą“, „stengiuosi suvokti kalba [kalbos] esmę“. Ir tik 1 respondentui iš 43 (2,3%) buvo sunku pasakyti, ar jam patinka lietuvių kalba: „*nebendrauju su šia kalba išskyrus rašytine, su aplinka bendrauti raštu*“.

Vertindami **gestų kalkinę kalbą** 19–25 metų respondentai, kaip ir mokyklinio amžiaus respondentai, daugiausiai teigė, kad gestų kalkinė kalba jiems visiškai nepatinka „*ši kalba labai menka bendravimo abipusis ryšys tačiau kurtiesiems [kurtieji] retai naudojant [naudoja] kalkinę kalbą*“, „*kalkinė kalba daugima kurtieji nepatinka, nes per televizorių jie nieko nesupranta ir sunku suprasti*“, „*tai nesusiję su gestais, dažnai neatitinka tikrosios žodžių reikšmės*“ ir kt. 4 respondentai (9,3%) gestų kalkinę kalbą vertino kaip nepatinkančią, motyvuodami tuo, kad: „*kalkinė nesuteikia papildomos informacijos apie lietuvių kalbą, tas daro neigiamą įtaką lietuvių kalbos mokymuisi ir raštingumui*“, „*bendrauti galima tik su neprigirdinčiais ar lengvai praradusiais klausą asmenimis, kurtiesiems būtų sunkoka skaityti iš lūpų*“, „*sunku nuskaityti iš lūpų*“, „*naudoju tik su neprigirdintimis [neprigirdinčiais]*“. Pažymėtina, kad 25,5% sutrikusios klausos vyresnio amžiaus respondentų buvo sunku įvertinti gestų kalkinę kalbą dėl dviejų priežasčių: 1) respondentams nekyla problemų vartoti šią kalbą: „*man jokios skirtumo nėra, suprantu abi*“, „*man sunku pasakyti apie kalkinę kalbą, nes visi kurtieji nemėgsta kalkinę kalbą, o jei bendrauti su kitu girdinčiu, tada gali kalkinę kalbą*“, „*normali suprantu*“, „*sugebu suprasti*“, „*patogu ir nepatogu, yra suprantama ir nesuprantama*“; 2) respondentai apskritai nesuvokia kalkinės kalbos dėl didelio klausos sutrikimo laipsnio bei klausos praradimo laiko: „*nenaudoju, kadangi esu kurčias*“, „*žiūrėti i lūpą ir nevisai nesuprantu, jei labai lėtai kalkinę kalbos, tai supratu [suprantu]*“, „*nesuprantu skaitymo iš lūpų, sunku*“.

Visgi net 30,2% pažymėjo ir gestų kalkinės kalbos privalumus: „*gestų vartojimas palengvina skaitymą iš lūpų, daro tekstą suprantamesnį*“, „*suprantu skaityti ką sako*“, „*man patinka tokia lietuvių kalbos forma, bet kurtiesiems [kurtieji] to nepripažįsta*“, „*sunku suprasti, tada skaityti iš lūpų*“, „*su šeima lengviau susišnekėti*“, „*be jos ne viską suprasčiau, nes ne visi žmonės stengiasi aiškiai kalbėti*“, „*kalkinė kalba reikalinga situacijoje, kurioje reikia žinoti naujus žodžius, pvz.: dėstytojo kalbos*“, „*nelabai pagaunu žodžių, bet man tai gerai, netrukdo*“, „*įdomu, ką kalba žmonės, kai verčia*“, „*matau iš lūpų ir mane skatina plėsti žinių plėtrą*“, „*ši kalba naudojama padedant išversti*“ ir kt. (žr. į 5 priedą).

Apibendrinant galima pastebėti, kad girdinčių respondentų gimtosios kalbos vertinimas skiriasi nuo sutrikusios klausos respondentų. Girdintys respondentai gimtąją lietuvių kalbą vertino daugiau estetikos (graži, melodinga ir pan.), kalbos istoriškumo požiūriu (viena archajiškiausių), o sutrikusios klausos respondentai tiek gimtąją gestų kalbą, tiek lietuvių kalbą vertino daugiau remdamiesi praktiniu požiūriu, t.y. kalbos vartoseną (naudinga, nenaudinga, kuo naudinga, kokie trūkumai ir pan.).

Pažymėtina, kad neigiamų nuostatų į gimtąją kalbą pasitaikė labai nedaug. Tiek girdintieji, tiek sutrikusios klausos respondentai pripažino, kad lietuvių kalba yra sudėtinga savo gramatika, rašyba, dėl to kartais kelia neigiamų nuostatų į ją. Vertinant sutrikusios klausos respondentų atsakymus, buvo atsižvelgta ir į kai kuriuos jų demografinius duomenis. Iš atsakymų paaiškėjo, kad, vertinant tiek lietuvių, tiek gestų kalbą, įtakos turi respondento klausos sutrikimo laipsnis (neprigirdintieji labiau vertina lietuvių kalbą, neprigirdintieji su žymiu ir labai žymiu klausos sutrikimu arba kurtieji didesnius prioritetus teikia gestų kalbai), taip pat kalbinė aplinka (sutrikusios klausos respondentai, besimokantys pagal integruotą ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose, didesnius prioritetus teikia lietuvių kalbai, nors su kurčiaisiais bendraamžiais jie bendrauja gestais).

2.2.1.3.2. Kitų kalbų įtaka gimtajai kalbai

Siekiant išsiaiškinti respondentų požiūrį į kalbos išliekamumą, jiems buvo užduotas klausimas, *ar kitų kalbų mokymasis nenustelbia gimtosios kalbos* ir prašoma pagrįsti savo atsakymą.

Girdintys abiejų amžiaus grupių respondentai vieningai sutarė, kad kitos kalbos gimtosios kalbos nustelbti negali. Tokiai nuostatai pritarė 76% mokyklinio amžiaus (16–19 m.) girdinčiųjų respondentų bei 80% 19–25 metų amžiaus respondentų. Iš respondentų atsakymų išryškėjo dvi pagrindinės šios nuostatos priežastys: 1) **gimtosios kalbos vertės suvokimas**, 2) **užsienio kalbos mokymosi privalumai**. Girdintys abiejų amžiaus grupių respondentai pirmiausia akcentavo gimtosios kalbos svarbą, teigdami, kad: *„jeigu gerbsi savo gimtą kalbą, kitų kalbų mokėjimas niekuom netrukdys“*, *„todėl kad su gimtąja kalba žmogus yra gimęs ir jos pamiršti neįmanoma“*, *„gimtoji ir liks gimtąja, kitos yra tik pagalbinės, o ne kasdienės“*, *„neįmanoma nustelbti, nes gimtąją kalbą vartojame kasdieną“* (16–19 m.) ir kt.; *„niekas negali nustelbti gimtosios kalbos, jei žmogus yra patriotas ir gyvena gimtinėje, kur kalbama gimtąja kalba“*, *„gimtoji yra gimtoji, o užsienio – tik kaip intelekto plėtimui naudingas priedas“*, *„mokame nuo vaikystės ir ji yra užkoduota mumyse“* (19–25 m.). Pastebėtina, kad mokyklinio amžiaus respondentai užsienio kalbos mokėjimą daugiausiai siejo su užsienio kalbos pamokomis: *„tiesiog tu išmoksti tos pačios reikšmės žodį pasakyti kita kalba“*, *„todėl kad vidurinėse mokyklose gimtajai kalbai skiriamas didesnis dėmesys“*, *„todėl, kad mes tik mokomės, o ne kiekvieną dieną šnekame ir taip nešnekame su artimaisiais“*, *„nuo to tik atmintis gerėja“* ir kt.

Respondentai taip pat pabrėžė užsienio kalbos privalumus ir paskirtį, kuri negali užgožti gimtosios kalbos: *„žinios niekam nepakenkė“*, *„jei išmoksti svetimos kalbos, tai nereiškia, kad tampi kitataučiu, nes svetima kalba tik padeda susikalbėti su kitataučiais ir bendrauti“*, *„priešingai, pastebi, įvertini savo kalbos skirtumus lyginant su kitoms kalbomis, privalumus bei trūkumus“*, *„gimtoji kalba*

visada liks pagrindine, tačiau savo žinias reikia tobulinti“, „nenustelbia, nes gimtąją kalbą nuolat giliname, o mokindamiesi kitų kalbų, mes galime savąją palyginti su kita kalba“ (16–19 m.) ir kt.; „svetimos kalbos mokėjimas prideda žinių“, „kitų kalbų mokymasis skatina mąstymą, vertinimą, domėjimąsi“, „išsilavinęs žmogus turi mokėti daugiau nei vieną kalbą“, „lygindami kitas kalbas su savo gimtąja, ją geriau pažįstame“, „tai tik žmogaus tobulėjimas ir išprusimas“ (19–25 m.).

Abiejų amžiaus grupių girdintys respondentai mano, kad kitos užsienio kalbos nustelbti gimtąją kalbą gali dėl 2 priežasčių, t.y. **savo ateities siejimo su gyvenimu užsienyje ir užsienio kalbų žodžių vartojimo kasdieninėje kalboje**: „kartais, kada labai domina kita užsienio kalba, jos nori labiau mokintis, nori išvykti į kitą šalį, nejausdamas imi vartoti kai kuriuos žodžius“, „nes besimokindami, bendraujam kita kalba ir po to pradėdam vartoti žodžius savo kalboje“, „pradeda maišytis tarimas, žodžiai“, „nes mokinantis prie kitos kalbos galima priprasti“ (16–19 m.) ir kt.; „nustelbia, jeigu mokomasi tuo tikslu, kad išvykti į užsienį“, „anglų kalba kalbama daugelyje šalių ir kai kurie žmonės galbūt norės gyventi kitoje šalyje, tai jie gali pradėti labiau vertinti tą kalbą“ (19–25 m.) ir kt. Šią nuostatą teigė 22% mokyklinio amžiaus respondentų bei 8% vyresniojo amžiaus respondentų.

Pažymėtina, kad tik vyresnio amžiaus girdintys respondentai teigė, jog kitos kalbos tik iš dalies nustelbia gimtąją kalbą (12%) ir išskyrė 4 priežastis: **1) dėl lietuviškų terminų atitikmenų nebuvimo ar nepriėjimo bei svetimybų vartojimo kalboje**: „nes kartais patogiau naudoti užsienio, pvz., kompiuterio dalys, pavadinimai“, „lietuvių kalba bendraujama tiek visuomenėje, tiek namuose, tačiau įvairios svetimybės ir žargonai kenkia gimtajai kalbai“, **2) kompiuterinių technologijų plitimo užsienio kalba**: „totalinis kompiuterizavimas“; **3) gyvenamosios vietos**: „Tai priklauso nuo to, ar gyveni gimtojoje šalyje, ar užsienio šalyje. Užsienyje gyvenant gali nustelbti, bet gimtojoje šalyje tikrai niekad“, „svetimoje šalyje pradėdi daugiau kalbėti kita kalba ir primiršti savo, tačiau jei kartu tobulinama ir gimtoji kalba, tuomet nenustelbia“; **4) paties žmogaus sąmoningumo puoselėti savo gimtąją kalbą**: „čia kaip ir su bet kuriuo dalyku, priklauso nuo žmogaus, kiek jis leis, kad nustelbtų“, „kalbos puoselėjimas priklauso nuo žmogaus etninės savimonės“ ir kt.

Tik 2% mokyklinio amžiaus respondentų pažymėjo, neturinti nuomonės šiuo klausimu: „man sunku mokytis kalbų, todėl aš jų ir nesimokau“.

Pažymėtina, kad sutrikusios klausos respondentai kitų kalbų įtaką gimtajai kalbai vertino visiškai skirtingai, nei girdintys respondentai. Sutrikusios klausos respondentų nuostatos daugiausiai buvo susijusios su praktiniu kalbos vartojimu, o ne kalbos jausmu, požiūriu į kalbos išliekamumą ir pan. Pastebėtina, kad respondentų atsakymams labai didelės įtakos turėjo klausos sutrikimo laipsnis bei klausos praradimo laikas, kurie lemia respondento gebėjimą kalbėti žodine kalba, kartu ir – gebėjimą adekvačiai suvokti ir vertinti užsienio kalbas.

Nuostata, kad kitos kalbos nenustelbia gimtosios kalbos, tvirtino 40,4% mokyklinio amžiaus sutrikusios klausos respondentų bei 48,9% vyresniojo amžiaus (16–19 m.) respondentų, motyvuodami tuo, kad: „*tarpusavio kalboje vartoji gimtąją*“, „*negali nustelbti, nes moku gimtąją, o kitos kalbos praverčia bendravimui su kitataučiais ir neturi reikšmės, susijusios su gimtąja kalba*“ ir kt. (16–19 m.); „*gimtosios kalbos niekas negali užgožti*“, „*nėra prasmės vartoti kitus žodžius, nes yra gimti*“ ir kt. (19–25 m.). Pastebėtina, kad šią nuostatą daugiausiai teigė neprisigirdintys respondentai, turintys nežymų ar vidutinį klausos sutrikimą: mokyklinio amžiaus grupėje – 78,9%, vyresniojo amžiaus grupėje – 51,8%. Kad kitos kalbos nenustelbia gimtosios kalbos tvirtino ir visiškai kurtieji respondentai: mokyklinio amžiaus grupėje – 21,1%, vyresniojo amžiaus grupėje – 37%: „*tai man nesuprantama kita kalba*“, „*nesuprantu kitų kalbų žodžių*“, „*nekalbu užsienis kalbomis*“, „*nereikalinga kita kalba, aš jos nesuprantu*“ ir kt. Galima daryti prielaidą, kad tokį šių respondentų pasirinkimą lėmė tai, jog visiškai kurtiems respondentams sunku suvokti gimtąją lietuvių kalbą (jų žodynas skurdus), taigi pirmoje vietoje kurtiesiems – lietuvių kalba ir savo žodyno turinimas lietuvių kalbos žodžiais, dėl to kitos kalbos jiems visiškai nėra aktualios, taigi jos ir negali nustelbti gimtosios kalbos.

Pastebėtina, kad sutrikusios klausos respondentai, vertindami kitų kalbų įtaką gimtajai kalbai, vieningai sutarė, kad kitos kalbos negali visiškai nustelbti gimtosios kalbos, o gali nustelbti tik iš dalies. Nuostata, kad kitos kalbos iš dalies nustelbia gimtąją kalbą tvirtino (23,4% mokyklinio amžiaus respondentų bei 20,9% vyresniųjų respondentų): „*anglų gera [geriau] mokyti nei lietuvių, nes tai yra sudėtinga lietuvių*“, „*naudoti kitos kalbos žodį lengviau nei lietuvių*“, „*lietuvių ilgi ir sunkūs nesuprantami žodžiai*“, „*pamirštu greitai lietuvių k. gramatiką*“ ir kt. (16–19 m.); „*nelabai gerai, trukdo, maišo žodžius*“, „*madinga mokyti kitas kalbas*“, „*nes visi mokosi kitokių kalbų*“, „*verta kalbėti keliomis kalbomis*“, „*tai praverčia dirbant su kompiuteriu*“, „*verta išmokti laisvai užsienio kalbos pagrindus, kad galėti lieti į visuomenę ir su užsieniečiais laisvai bendrauti*“, ir kt. (19–25 m.). Šios nuostatos tvirtinimas, daugiausiai susijęs su 2 priežastimis: **1) lietuvių kalbos sudėtingumu; 2) užsienio kalbų reikalingumu praktikoje.**

Nemažai sutrikusios klausos respondentų negalėjo įvertinti kitų kalbų įtakos gimtajai kalbai. Net 36,1% mokyklinio amžiaus respondentų bei 23,2% vyresniojo amžiaus respondentų pažymėjo, kad nežino, ar kitų kalbų mokymasis nustelbia gimtąją kalbą: „*nežinau, ar turi nustelbti, nes pati nesimokau*“, „*nemoku kitas kalbas*“, „*nekalbu kita kalba*“ ir kt. Pastebėtina, kad net 88,8% taip atsakiusių yra visiškai kurti. Kaip jau minėta, kurtiesiems respondentams daugiausiai aktuali yra gimtoji lietuvių kalba, nes menkai mokėdami gimtąją kalbą, jie stengiasi plėsti savo kalbos žodyną gimtosios kalbos žodžiais. Iš respondentų atsakymų ryškėjo, kad kitų kalbų jie arba nemoka, arba moka

tik atskirus žodžius, todėl kitų kalbų įtakos gimtajai kalbai vertinimo nebuvimas, šiuo atžvilgiu, yra visiškai tikėtinas dalykas.

Apibendrinant galima pastebėti, kad girdintiems respondentams kitos kalbos daro didesnę įtaką nei kurtiesiems ar neprigirdintiesiems. Pastariesiems visų pirma aktuali yra lietuvių kalba, kurią jie, vertindami kitų kalbų įtaką gimtajai kalbai, ir laikė gimtąja kalba. Be to, pažymėjo, kad jiems svarbu mokytis lietuvių kalbos žodžių, nes gestų kalba jų nėra daug. Vadinasi, galima daryti pirminę prielaidą, kad dauguma sutrikusios klausos respondentų save **laiko bilingviais**, nes tiek lietuvių kalba, tiek gestų kalba jiems yra artimos kalbos.

2.2.1.3.3. Respondentų požiūris į kitakalbius

Vertindami kitų kalbų įtaką gimtajai kalbai, 78% girdinčiųjų respondentų bei 51,1% sutrikusios klausos respondentų tvirtino, kad kitos kalbos negali nustelbti gimtosios kalbos. Vadinasi, dauguma respondentų palankiai vertina gimtąją kalbą, jos istoriškumą, išliekamumą. Siekiant išsiaiškinti, kaip respondentai vertina kitakalbius, nuolat gyvenančius Lietuvoje, jiems buvo užduotas klausimas, ar būtina mokėti lietuvių kalbą kitakalbiams, nuolat gyvenantiems Lietuvoje bei ar turi būti privalomas lietuvių kalbos egzaminas tiems, kuriems lietuvių kalba yra negimtoji (žr. į 6 priedą).

Net 78% mokyklinio amžiaus girdinčiųjų respondentų bei 72% vyresnio amžiaus respondentų teigė, kad kitakalbiams, nuolat gyvenantiems Lietuvoje, lietuvių kalbą mokėti būtina dėl šių priežasčių: **1) pagarbos šaliai, ir jos gyventojams:** „gerbdamas šalį, kurioje gyveni, mokaisi ir dirbi, privalai mokėti ir jos kalbą“, „nes lietuvių kalba yra valstybinė kalba ir ją reikia gerbti“, „nes tai yra pagarba LT, todėl čia gyvenantys turi bent minimaliai mokėti LT kalbą“ ir kt. (16–19 m.); „jei Lietuvoje gyvena kitos tautos pilietis, jis turi gerbti ir šią valstybę ir jos piliečius, o pagrindinis pagarbos būdas – kalbos mokėjimas“, „tarpkultūrinėje komunikacijoje yra vienas svarbiausių dalykų – kalbų pažinimas ir gerbimas“, „gyventi šalyje ir nemokėti jos kalbos yra nepagarba kitiems toje pačioje šalyje gyvenantiems žmonėms“, „nemokėdamas valstybinės kalbos, žmogus negali būti visavertis lietuvių bendruomenėje, todėl mokėti valstybinę kalbą gyvenantiems Lietuvoje turi būti ir garbės reikalas“ ir kt. (19–25 m.); **2) dėl adaptacijos ir bendravimo:** „palengvina ir adaptacinį periodą ir apskritai gyvenimo sąlygas“, „jei nemokės, bus labai sunku bendrauti ir gyventi Lietuvoje“, „tai padės integruotis į visuomenę“, ir kt. (16–19 m.); „tik mokant kalbą galima įsitvirtinti visuomenėje ir gyventi pilnavertį gyvenimą, žinoti savo teises ir pareigas“, „dėl bendravimo paprastumo, ypač valstybinėse institucijose“ ir kt. (19–25 m.); **3) dėl kalbos vertės:** „nes lietuvių kalba ir taip laikoma antraeile ir jeigu Lietuvoje bus kalbama pvz., anglų kalba, norint susikalbėti su kitakalbiu, ji tik dar labiau praras

savo vertę“ ir kt. (16–19 m.); „leisdami svetimkalbiams kalbėti savo kalba, parodome, kad lietuvių kalba yra menkesnė už visas kalbas“, „būtina, nes kitaip gresia lietuvių kalbos nykimas ir kiti nenormalūs dalykai“ ir kt. (19–25 m.); 4) **dėl lygių teisių**: „todėl, kad jei vyksti į kitą šalį, tai mokėk jų kalbą“, „todėl, kad mes lietuviai mokinamės užsienio kalbas, tai užsieniečiai taip pat tegul mokinasi lietuvių kalbą“, „jei gyveni Lietuvoje, turi mokėti kalbėti lietuviškai, nes visi moka juk rusų, anglų ar vokiečių kalbas“, „kur gyveni, tokia kalba ir turi kalbėti“ ir kt. (16–19 m.) „nes jie mūsų šalyje ir ne mes privalome taikytis prie jų kalbos, o jie“, „užsienyje mes priversti kalbėti kita kalba, todėl būtų mandagu, jei kitakalbiai kažkiek kalbėtų ir mūsų kalba“ ir kt. (19–25 m.).

Pažymėtina, kad ne visi respondentai mano, jog lietuvių kalba kitakalbiams turi būti būtinybė. 12% mokyklinio amžiaus respondentų bei 16% vyresniojo amžiaus (19–25 m.) respondentų mano, kad lietuvių kalbą kitakalbiams mokėti nebūtina dėl vienos priežasties – **lietuvių gebėjimo susikalbėti kita kalba**: „nes Lietuvoje dauguma žmonių moka kalbėti kitomis kalbomis, todėl manau kad nebūtina kitakalbiams mokėti lietuvių kalbą“, „todėl, kad yra gana lengva susikalbėti kita kalba“ ir kt. (16–19 m.); „Lietuvoje gali susikalbėti laisvai rusų kalba, o su jaunimu ir anglų ir vokiečių kalbomis“, „jei jiems ji nebūtina ir nesudaro problemų bendraujant, tai kam ją ir mokėti“, „nes jie sugeba pilnavertiškai komunikuoti su lietuviais, tegul tai daro, kaip nori“ ir kt. (19–25 m.). Pastebėtina, kad, viena vertus, tokia nuostata išryškina lietuvių imlumą kitoms kalboms, antra vertus, sumenkina gimtosios lietuvių kalbos vertę, nes paaiškėja, kad dalis respondentų noriai gimtojoje šalyje bendrauja kitomis kalbomis.

10% mokyklinio amžiaus bei 12% vyresnio amžiaus (19–25 m.) respondentų nurodo kitas priežastis šiuo klausimu. Viena dalis respondentų mano, kad kitakalbiai iš dalies turėtų mokėti lietuvių kalbą: „mes irgi mokame ne visas kalbas, todėl jei ji jam nereikalinga, tai ir nebūtina ją mokėti“, „būtina, jeigu kitakalbiai gyvena daugiau nei 8 metus“, „jei žmogus sugeba pritapti visuomenėje nemokėdamas kalbos, vadinasi, ji jam nereikalinga“ ir kt. (16–19 m.); „iš dalies, bent minimaliai, nes gyveni kitoje šalyje“, „patartina, kad galėtų savimi pasirūpinti ir neapsunkinti tos šalies gyventojų“, „jei vaikai gimę mišrioje santuokoje“, „jei yra pilnateisis respublikos pilietis“, „jei tie žmonės nori gauti Lietuvos pilietybę, tuomet būtina“ ir kt. (19–25 m.). Kita dalis respondentų teigia, kad nėra tai neturi jokio skirtumo, mokės kitakalbiai lietuvių kalbą ar ne: „jei norės, tai išmoks“, „tai turėtų būti pasirenkama“ ir kt. (16–19 m.); „tai sąžinės, pilietiškumo bei savišvietos reikalas, ar kitatautis su LR pasu žinos lietuvių kalbą“, „mokyti ar nesimokyti užsienio kalbos – asmeninis žmogaus reikalas“ ir kt. (19–25 m.).

Sutrikusios klausos respondentai lietuvių kalbos būtinybę kitakalbiams, kaip ir girdintieji, vertino griežtai, tačiau šią būtinybę grindė daugiau praktiniais tikslais. Nuostata, kad kitakalbiams,

nuolat gyvenantiems Lietuvoje, būtina mokėti lietuvių kalbą, teigė 70,2% mokyklinio amžiaus respondentų bei 67,4 vyresnio amžiaus (19–25 m.) respondentų: „*nori čia gyventi ir turi mokėti šią kalbą arba kitaip turės keblų padėčių*“, „*parduotuvėj nesusikalbės*“ ir kt. (16–19 m.); „*būtų lengva bendrauti*“, „*privalu išmokti ir lengviau susikalbėti ir dirbti*“ (19–25 m.) ir kt. Pastebėtina, kad keletas mokyklinio amžiaus respondentų, besimokančių bendrojo lavinimo mokyklose bei vyresniojo amžiaus respondentų, studijuojančių aukštosiose mokyklose pabrėžė lietuvių kalbos vertę „*kadangi reikia gerbti mūsų kalbą*“, „*turi nepamiršti to, kad turi gerbti mūsų šalies kalbą*“ ir kt.

Pastebėtina, kad 27,7% mokyklinio amžiaus respondentų (16–19 m.) bei 27,9 vyresniojo amžiaus respondentų (19–25 m.) teigė, jog nėra jokio skirtumo, ar kitakalbis, nuolat gyvenantis Lietuvoje, mokės lietuvių kalbą: „*čia jų pasirinkimo laisvė, jei kas ragina ir privalai mokytis*“ (16–19 m.); „*gerbiu kitataučius, kurie gyvena LT ir jiems vienodai ar mokytis, ar ne, jei nenori, tai jų reikalas*“ (19–25 m.). Tik 3,3% abiejų amžiaus grupių sutrikusios klausos respondentų teigė, kad kitakalbiams, nuolat gyvenantiems Lietuvoje nebūtina mokėti lietuvių kalbą: „*nebūtina, kadangi visuomenė galėtų kalbėti užsienio kalbų ir su jais bendrauti*“ ir kt.

Pažymėtina, kad **dėl lietuvių kalbos egzamino kitakalbiams**, nuolat gyvenantiems Lietuvoje, būtinybės girdintys respondentai yra šiek tiek nuolaidesni, nei dėl lietuvių kalbos mokėjimo būtinybės gyvenant Lietuvoje. 42% mokyklinio amžiaus bei 22% vyresnio amžiaus respondentų mano, kad lietuvių kalbos egzaminas kitakalbiams, nuolat gyvenantiems Lietuvoje, nėra privalomas: „*nes jei kiekviena valstybė to prašys, tai neišmoksi visų kalbų, kurios viršija dešimtis*“, „*tegul išsilaiko savo tautoje savo kalbos egzaminą*“, „*nes jie nėra lietuviais, jiems svarbu tik susikalbėti*“ ir kt. (16–19 m.); „*ši kalba yra labai sudėtinga, todėl nemanau, kad gali kitatautis žmogus ją išmokti taisyklingai*“, „*nes tai jo negimtoji kalba ir visuomet atsiras tame spragu*“, ir kt. (19–25 m.).

Kad lietuvių kalbos egzaminas kitakalbiams yra privalomas, mano 48% mokyklinio amžiaus bei 68% vyresniojo amžiaus respondentų ir nurodo šias priežastis: **1) dėl lietuvių kalbos puoselėjimo**: „*todėl, kad jiems geriau sektūsi pažinti kalbą ir ją mokėti*“, „*nes kitataučių kalba gali būti netaisyklinga, gali netaisyklingai šnekėti jų vaikai, taip negerbdami lietuvių kalbos*“, „*kad mokėtų, suprastų taisykles, galėtų laisviau kalbėti, be to, jie būtų suinteresuoti domėtis lietuvių kalba*“, „*nes gyvena Lietuvoje, tai ir kalbą turi išmanyti*“ ir kt. (16–19 m.); „*laikydami egzaminą, gali ateities kartoms perduoti tai, ką išmoko ir tokiu būdu mūsų gimtoji kalba gyvuos ir bus vis labiau puoselėjama*“, „*nes jie gyvena Lietuvoje ir turi mokėti taisyklingos lietuvių kalbos ir gerbti ją*“, „*nes gavęs vidurinį išsilavinimą žmogus, turi gebėti šios šalies kalba naudotis*“ ir kt. (19–25 m.); **2) dėl lygių teisių**: „*Lietuvoje visi esame lygūs*“, „*ir lietuviai laiko ne savo gimtos kalbos egzaminą*“, „*jeigu mokaisi kalbą, tai turi laikyti ir egzaminą*“, „*turi būti atitinkamai palengvintas*“ ir kt. (16–19 m.);

„privalomas, tačiau pritaikytas svetimtaučiams“, „mažumos taikosi prie daugumos“ ir kt. (19–25 m.);

3) dėl įsitvirtinimo visuomenėje: „nes visur reikalaujama gerų žinių iš lietuvių kalbos ir tokiu būdu moksleiviai gali balais konkuruoti su moksleiviais iš lietuvių mokyklų“, „nes jei jie nori studijuoti, tai kaip dalyvaus atrankos konkursuose“ ir kt. (16–19 m.); „taisyklinga kalba ir rašyba ne tik atveria kelius įsitvirtinti visuomenėje, rasti geriau apmokamą darbą, bet ir „pakelia“ žmogaus vertę ir požiūrį į jį“ ir kt. (19–25 m.).

14% abiejų amžiaus grupių respondentų (8% mokyklinio amžiaus, 6% vyresniojo amžiaus) mano, kad lietuvių kalbos egzaminas turėtų būti tik iš dalies privalomas, atsižvelgiant į: **1) kitakalbių interesus:** „privalomas tiems, kurie ruošiasi likti Lietuvoje ilgam“, „jei nuo to nepriklausys jo tolimesnė ateitis, tai egzamas nebūtinai“, „jai gerai mokės, ir jai jiems pravers gyvenime, tai gali ir laikyti“ ir kt. (16–19 m.); „taip, jei siekia gyvenimo ir darbo mūsų šalyje“ ir kt. (19–25 m.); **2) kitakalbių gyvenamąją aplinką:** „taip, jei yra gimę ir augę Lietuvoje“ (16–19 m.); „jeigu gyvena daugiau kaip 5 metus, turi pilietybę“ (19–25 m.). Pastebėtina, kad 6% (2% mokyklinio amžiaus bei 4% vyresniojo amžiaus) respondentų mano, kad visiškai jokio skirtumo, laikys kitakalbiai lietuvių kalbos egzaminą, ar ne: „jei tas egzaminas bus žmogui reikalingas, tada jis jį ir išlaikys“ (16–19 m.); „nes jie nebūtinai sieja savo gyvenimą su Lietuva“, „čia kiekvieno žmogaus asmeninis pasirinkimas“ (19–25 m.).

Sutrikusios klausos respondentai yra griežtesni lietuvių kalbos egzaminu kitakalbiams atžvilgiu. Net 78,7% mokyklinio amžiaus respondentų bei 81,3% vyresniojo amžiaus (19–25 m.) respondentų mano, kad kitakalbiai privalo laikyti lietuvių kalbos egzaminą: „LT [Lietuvoje] privaloma išlaikyti egzaminą, nesvarbu lietuvis ar ne“, „manyčiau, kad taip, jai nuo vaikystės mokėsi gerai ir tai turi laikyti egzaminą“ ir kt. (16–19 m.); „privalo, daug metų mokinosi ir turi laikytis tam tikrų taisyklių“, „privalo laikyti liet.k. egzaminą pagal įstatyminius straipsnius ir laikyti [laikytis] tam tikrų principų“ ir kt. (19–25 m.). Kad lietuvių kalbos egzaminas kitakalbiams privalomas tik iš dalies, mano 8,5% mokyklinio amžiaus bei 4,6% vyresnio amžiaus respondentų: „jei žmogus nori toliau mokytis kitur“, „jei nori gauti gerą darbą“ ir kt. (16–19 m.); „tai verta ateityje, jei nori gerai mokėti kalbą“, „verta gilinti žinias ir mokytis naujo žodyno“ (19–25 m.).

Tik 4,4% abiejų amžiaus grupių respondentų mano, kad lietuvių kalbos egzaminas kitakalbiams neturėtų būti privalomas: „tai sunku gali būti kitakalbiui“, „gali žodžių nesuprasti“ ir kt. 8,8% abiejų amžiaus grupių respondentai nurodė, jog jie nežino, ar kitakalbiams lietuvių kalbos egzaminas turėtų būti privalomas: „reikia pasiklausti Švietimo ministerijos“, „oi, tikrai nežinau, jei kas to reikalauja, reikia atsižvelgti į jų reikalavimus“ ir kt. Pastebėtina, kad šie respondentai klausimą suprato, kaip jų žinių tikrinimą, o ne kaip savo nuomonės išsakymą.

Apibendrinant galima pastebėti, kad girdintys respondentai yra griežti gimtosios lietuvių kalbos atžvilgiu kitakalbiams, t.y. dauguma mano, kad kitakalbiai privalo gerbti šalį, kurioje gyvena, jos kalbą. Taigi, galima daryti prielaidą, kad *respondentai kalbiškai sąmoningi ir susipratę*, nes gerbia savo gimtąją kalbą, jaučia jos vertę ir būtinybę puoselėti kalbą. Dauguma sutrikusios klausos respondentų taip pat mano, kad kitakalbiai, nuolat gyvenantys Lietuvoje privalo mokėti lietuvių kalbą, tačiau lietuvių kalbos būtinybę kitakalbiams sieja daugiau praktiniais tikslais, t.y. dėl bendravimo, integravimosi į visuomenę ir pan. Sutrikusios klausos respondentai yra griežtesni lietuvių kalbos egzamino kitakalbiams atžvilgiu nei girdintys respondentai. Dauguma sutrikusios klausos respondentų būtinybę laikyti egzaminą grindžia galimybe išmokti naujų žodžių, geriau kalbėti lietuvių kalba ir pan. Iš respondentų atsakymų, galima daryti prielaidą, kad ypač palankiai vertindami lietuvių kalbos reikalingumą bei lietuvių kalbos egzamino būtinybę kitakalbiams sutrikusios klausos respondentai šią būtinybę kaip būtinybę iš dalies pritaiko ir sau. Be to, pastebėtina, kad vertindami lietuvių kalbos būtinybę kitakalbiams, lietuvių kalbą sutrikusios klausos respondentai traktavo kaip gimtąją kalbą (pažymėtina, kad lietuvių kalbą, kaip gimtąją kalbą, dauguma respondentų teigė ir vertindami kitų kalbų įtaką gimtajai kalbai), vadinasi, ryškėja tendencija save laikyti bilingviais.

2.2.1.3.4. Girdinčių respondentų nuostatos kurčiųjų, kaip kitakalbių, atžvilgiu

Kaip pastebėta, dauguma girdinčių respondentų mano, kad kitakalbiai turi prisitaikyti prie tos šalies gyventojų ir bent minimaliai mokėti šalies, kurioje gyvena, kalbą. Kadangi dauguma sutrikusios klausos respondentų iš esmės yra dvikalbiai, gebantys kalbėti lietuvių gestų bei lietuvių kalba, girdinčiųjų respondentų buvo paklausta ir apie šią žymėtąją grupę bei jos gimtąją gestų kalbą. (*žr. į 7 priedą*).

Abiejų amžiaus grupių girdintys respondentai vieningai sutaria, kad kurčiųjų integracija į visuomenę nėra vien kurčiųjų problema. Tokiai nuostatai pritaria 86,9% mokyklinio amžiaus bei 96% vyresniojo amžiaus (19–25 m.) respondentų: *„kurtieji taip pat yra visuomenės dalis, todėl tai visų mūsų problema“*, *„tai visų problema, nes kiekvienas žmogus turi teisę į lengvesnę ir pilnavertiškesnę gyvenimą“*, *„visi žmonės turi vienodas teises būti kartu, bendrauti“*, *„jei kurtiesiems sveikieji nepadės, tai jie niekada nepritaps visuomenėje“* ir kt. (16–19m.); *„visada reikia pagalvoti, kad tas vienas iš kurčiųjų gali būti jūsų šeimos narys, todėl integracija būtina ir visiems turi būti vienodai svarbi“*, *„turėtų būti pagarba ir supratimas visų individų atžvilgiu“*, *„kiekvienas visuomenės narys yra atsakingas už kitą, nepaisant fizinės ar psichinės būklės“* ir kt. (19–25 m.). Taigi ir teiginiui, kad gestų kalbos turėtų mokytis tik tie girdintieji, kuriems tai yra aktualu, t.y. kurčių vaikų tėvai, mokytojai,

dauguma respondentų pritarė tik iš dalies. Daugumos respondentų manymu, visuomenė turėtų domėtis ar išmokti bent pagrindus gestus, o tie, kuriems tai aktualu, turėtų neprikaištingai mokėti gestų kalbą.

Tačiau respondentai nemano, kad *visiems girdintiesiems gestų kalba turėtų būti privaloma, siekiant kurtiesiems palengvinti integraciją į visuomenę*. Kaip anksčiau pastebėta, vertindami kitakalbius, girdintys respondentai daugiausiai tvirtino, kad „*mažuma turi taikytis prie daugumos*“, todėl ir šios žymėtosios grupės atžvilgiu respondentai įsitikinę, kad lietuvių gestų kalba jiems neturėtų būti privaloma. Šią nuostatą tvirtino 54% mokyklinio amžiaus bei 62% vyresniojo amžiaus respondentų. Respondentai vieningai sutarė, kad girdintiesiems gestų kalba turėtų būti privaloma tik iš dalies, t.y. jie pabrėžė, kad mokyklose gestų kalba galėtų būti kaip pasirenkamas dalykas, o visuomenėje turėtų būti organizuojami nemokami gestų kalbos kursai, kad kiekvienas norintis mokytis gestų kalbos, galėtų savarankiškai priimti sprendimą: „*iš dalies reikia mokėti, bent svarbiausius gestus, nes gyvenime neretai susiduriam su kurčiaisiais*“, „*reikia nors truputį pasimokyti, kad būtų galima suprasti tokius žmones su šia baisia negalia*“, „*mokyklose galėtų būti pamoka, bet neprivaloma ir pažymio už tai nerašytų*“ ir kt. (16–19m.); „*iš dalies, nes mokytis visų nepriversim*“, „*turėtume bent minimaliai mokėti gestų kalbą, bet tokios galimybės nėra, nes šiandien apie tai nėra visuomenėje garsiai kalbama*“, „*gestų kalba būtų tiltas, kuris padėtų susišnekėti abiem pusėms, bet tai neturėtų būti prievarta, o kiekvieno žmogaus pasirinkimas*“, „*tai neturėtų būti privaloma, bet galėtų būti organizuojami kursai, kuriuos galėtų lankyti visi norintys*“ ir kt. (19–25 m.).

Pastebėtina, kad net 72% mokyklinio amžiaus respondentų bei 84% vyresniojo amžiaus respondentų norėtų išmokti gestų kalbą: „*būtų naudinga išmokti bent svarbiausius gestus*“, „*gal kada nors pravers*“, „*dėl įdomumo*“, „*smalsu*“, „*nes kurtiesiems reikia pagalbos*“, „*mokytis kurčiųjų kalbos tas pats kas mokytis dar vienos kalbos*“ ir kt. (16–19m.); „*niekas nežino, kad gali to prireikti*“, „*būtų smagu mokėti kaip ir bet kurią kitą kalbą*“, „*būtų įdomu ir net labai naudinga negirdinčių atžvilgiu, kad girdintys žmonės galėtų su jais bendrauti, o ne tik jų tėvai ir mokytojai*“ ir kt. Galima pastebėti gestų kalbos, kaip lygiavertės kitoms užsienio kalboms, deklaratyvumą. Kaip jau minėta, JAV gestų kalba turi užsienio kalbos statusą ir universitetuose jos mokoma kaip vienos iš užsienio kalbų⁴⁹. Nuostata į gestų kalbą kaip užsienio kalbą, pažymi aukštesnį respondentų sąmoningumą. Galbūt tokia lietuvių respondentų nuostata turės įtakos ir Lietuvoje gestų kalbai gauti užsienio kalbos statusą.

⁴⁹ Gestų kalbos, kaip užsienio kalbos, įstatymo priėmimą JAV paspartino išaugusi gestų kalbos vertėjų ir dėstytojų paklausa, nes taip kurtiesiems yra suteikiamos tokios pat galimybės siekti išsilavinimo kaip ir girdintiesiems. Be to, pagal priimtą įstatymą nurodoma, kad darbdaviai privalo tam tikrais atvejais savo kurtiesiems darbuotojams suteikti gestų kalbos vertėjo paslaugas. Išaugęs žmonių, mokančių gestų kalbą, poreikis paspartino gestų kalbos, kaip užsienio kalbos įstatymo priėmimą JAV, kurioje ši kalba pagal populiarumą yra ketvirtoje vietoje. (Plg. <http://www.vengefulstapler.com/serious/aslfl.html>) Pažymėtina, kad Lietuvoje šiuo metu yra vykdomas projektas „*Kurčiųjų teisės į išsilavinimą gimtąja kalba užtikrinimas*“ (2005-2008 m.) Pagrindinis šio projekto tikslas – išmokyti Lietuvos kurčiųjų ugdymo įstaigų mokytojus ir kitus darbuotojus lietuvių gestų kalbos ir taip pasirengti pereiti prie bilingvinio kurčiųjų ugdymo Lietuvoje.

Nepritariusieji gestų kalbos mokymuisi nurodė tokias priežastis: **1) laiko stoka**: „tam reikėtų skirti papildomo laiko, o jo ir taip mažai“, „nenorėčiau išmokyti, ir taip per akis turiu ką mokytis“ (16–19m.); „jei turėčiau laiko, mokyčiausi gestų kalbos taip pat, kaip kažkada mokiausi kitų kalbų“ (19–25 m.); ir kt.; **2) poreikio ir praktinės naudos stoka**: „kol nesusiduri su tokia problema, tol neprireikia“, „kol nėra tokio poreikio, tol nematau reikalo“ ir kt. (16–19m.); „ne visi tą kalbą galės panaudoti, o išmokę, nenaudojant, ir pamiršti“, „kurčiųjų nėra tiek daug, jog su jais susidurtume kiekvieną dieną, todėl daugeliui gestų kalbos mokymasis tiesiog nėra aktualus“, „pastangos išmokyti gestų kalbai laiko sąnaudų požiūriu yra labai neproporcingos daugelio žmonių praleidžiamo laiko su kurčiaisiais“ (19–25 m.) ir kt. Šią nuostatą teigė 12% mokyklinio amžiaus ir 14% vyresnių respondentų. Tik 2 respondentai išsakė neigiamą nuostatą gestų kalbos, ir, galima teigti, kurčiųjų bendruomenės, atžvilgiu: „nemanau, ar kam išviso reikia jai yra lapo popieriukas ir tušinukas, jis daug nesveria gali kurčias ir pasinešioti“ (16–19m.); „padovanokite kurtiesiems po delninuką gebantį surinkti tekstą verstį į garsą, bus daugiau naudos“ (19–25 m.). Pastebėtina, kad daugumą nepritarusiųjų respondentų sudaro vyrai.

Apibendrinant galima pastebėti, kad dauguma girdinčiųjų išreiškia norą turėti bent minimalių žinių apie gestų kalbą, tačiau pripažįsta, kad šiuo klausimu nėra jokio paskatinimo, visuomenėje nėra apie tai garsiai kalbama, trūksta informacijos, neorganizuojami kursai, o švietimo sistema nėra tiek lanksti, kad gestų kalbą padarytų privalomuoju modulių ir kiekvienam žmogui būtų suteiktos reikiamos žinios. Pažymėtina, kad, žvelgiant iš kurčiųjų perspektyvos, ne vienas kurčiasis, vertindamas gimtąją gestų kalbą (žr. skyrių *Lietuvių kalbos ir lietuvių gestų kalbos vertinimas*) pastebėjo, kad būtų labai malonu, jeigu girdintieji labiau domėtųsi kurčiųjų pasauliu, kultūra ir kalba. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad sutrikusios klausos asmenims yra labai svarbus girdinčiųjų dėmesys, pagalba ir parama integruojantis į visuomenę.

2.2.1.3.5. Sutrikusios klausos asmenų kalbinė identifikacija: bilingvis / monolingvis

Siekiant išsiaiškinti sutrikusios klausos asmenų kalbinę identifikaciją, t.y. ar jie save laiko monolingviais, ar bilingviais, demografinėje anketos dalyje respondentų buvo prašyta nurodyti savo gimtąją kalbą / kalbas. Siekiant patikrinti, ar sutrikusios klausos respondentai yra iki galo kalbiškai susipratę, antroje anketos dalyje jų buvo prašyta pažymėti, kuri kalba jiems yra gimtoji (lietuvių gestų kalba ar lietuvių kalba) arba nurodyti, kad abi šios kalbos yra gimtosios. Be to, siekiant išsiaiškinti, kuriai kalbai respondentai teikia didesnius prioritetus, respondentų buvo prašyta nurodyti, kuria kalba jie mieliau bendrauja, jeigu pašnekovas moka tiek lietuvių, tiek gestų kalbą.

Pastebėtina, kad respondentų atsakymai amžiaus grupėse buvo skirtingi. 34% mokyklinio amžiaus respondentų nurodė, kad **turi dvi gimtąsias kalbas**: *gestų* ir *lietuvių*, 21,3% respondentų nurodė, kad gimtoji kalba jiems – *gestų*, o 44,7% respondentų teigė, kad jiems gimtoji kalba – *lietuvių*. Vyresniojo amžiaus grupėje (19–25 m.) net 95,3% nurodė, kad gimtoji kalba jiems – *lietuvių kalba* ir tik 4,7% respondentų teigė, kad tiek lietuvių, tiek *gestų*, t.y. **abi šios kalbos** jiems yra gimtosios. Pažymėtina, kad 42,2% sutrikusios klausos abiejų amžiaus grupių respondentų mieliau bendrauja *gestų kalba*, 8,9% respondentų – *gestų* kalkine kalba, 21,1% respondentų – lietuvių kalba, 27,8% respondentų – visiškai jokio skirtumo, kuria kalba bendrauti.

Net 66,4% mokyklinio amžiaus grupėje teigusiuju, jog jiems gimtoji yra *lietuvių kalba*, pagal integruotą mokymą mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, šių respondentų kalbinę aplinką tiek namuose, tiek mokykloje sudaro kalbantieji lietuvių žodine kalba, dėl to toks sutrikusios klausos respondentų pasirinkimas visiškai tikėtinas. Be to, visi šie respondentai (66,4%) ir antrąkart paklausti pažymėjo, kad gimtoji kalba jiems yra lietuvių kalba. Pažymėtina, kad kai kuriems sutrikusios klausos respondentams, besimokantiems vidurinėse mokyklose, *gestų* kalba visiškai nėra aktuali, todėl suprantama, kad šie respondentai teigė su pašnekovu, mokačiu tiek *gestų*, tiek lietuvių kalbą, mieliau bendraujantys lietuvių kalba.

33,3% mokyklinio amžiaus sutrikusios klausos respondentų, nurodė, kad jiems gimtoji kalba yra *lietuvių kalba*, mokosi specialiojo ugdymo mokyklose. Pastebėtina, kad antrąkart paklausti, net 5 respondentai nurodė, kad tiek lietuvių, tiek *gestų*, t.y. **abi šios kalbos** jiems yra *gimtosios* ir tik 2 respondentai patvirtino, kad tik *lietuvių kalba* jiems yra gimtoji. Pastarieji turi nežymų klausos sutrikimą, klausą prarado 2,5 ir 3 metų, o jų kalbinę aplinką sudaro bent keli girdintys šeimos nariai, todėl šie respondentai pažymėjo, kad su pašnekovu mieliau bendrauja lietuvių žodine kalba. Teigusieji, kad tiek lietuvių, tiek *gestų* kalba yra gimtosios (5 respondentai), tvirtino, jog su pašnekovu, gebančiu kalbėti abiem kalbomis, 2 respondentai mieliau bendrauja *gestų kalba*, o 3 respondentams *visiškai jokio skirtumo*, kuria kalba bendrauti.

Pastebėtina, kad visi teigusieji, jog gimtoji kalba jiems – *gestų kalba*, yra kurtieji. Iš 10 taip teigusiuju respondentų (21,3%), 9 respondentai ir antrąkart pažymėjo, kad tik *gestų kalba* jiems yra gimtoji. Tik 1 respondentas teigė, kad jam abi kalbos, t.y. tiek *gestų*, tiek lietuvių, yra gimtosios. Galima daryti prielaidą, kad ši respondento nuostata yra susijusi su kalbine aplinka, nes respondentas klausą prarado būdamas 7-erių metų, vadinasi, toks jo pasirinkimas yra motyvuotas, nes tuo metu, kai formavosi jo kalba, respondentas buvo girdintysis ir tik vėliau jis apkurto bei pateko į kurčiųjų bendruomenę. Pastebėtina, kad visi šie respondentai teigė, jog su pašnekovu mieliau bendrauja *gestų kalba*.

Net 34% mokyklinio amžiaus respondentų tvirtino, kad *tiek lietuvių, tiek gestų kalba* jiems yra gimtosios kalbos. Pastebėtina, kad ir antrąkart paklausti, visi šie respondentai nurodė, kad *abi šios kalbos* jiems yra gimtosios. Vadinasi, šie respondantai sąmoningai vertina ir identifikuoja save kaip dvikalbius, tačiau, pažymėtina, kad net 8 šios grupės respondentai su pašnekovu mieliau bendrauja *gestų kalba*, 2 respondentai pažymėjo, kad didesnę prioritetą teigia kalkinei gestų kalbai (šie respondentai turi nežymų ir vidutinį klausos sutrikimą, jiems aktualios abi kalbos, todėl suprantama, kad mieliau renkasi tokį kalbėjimą), o 6 respondentai tvirtino, kad jiems visiškai jokio skirtumo, kuria kalba bendrauti – gestų ar lietuvių kalba.

Vyresniojo amžiaus grupėje (19–25 m.) tik 4,6% respondentų abu kartus pažymėjo, kad *abi šios kalbos* (lietuvių ir gestų) jiems yra gimtosios. Likusioji dalis respondentų, (95,3%) nurodė, kad jų gimtoji kalba yra *lietuvių*, tačiau, pastebėtina, kad paklausti antrąkart, respondentai teigė visiškai skirtingai nei pirmąkart. 55,9% respondentų, pirmąkart nurodė, kad jų gimtoji kalba yra lietuvių, antrąkart teigė, kad *tiek lietuvių, tiek gestų kalbos* jiems yra gimtosios. Iš jų, 4 respondentai teigė, kad su pašnekovu, mokančiu abi kalbas, mieliau bendrauja *gestų kalba*, 6 respondentai nurodė, kad mieliau renkasi *gestų kalkinę kalbą*, motyvuodami tuo, kad toks kalbėjimas padeda turtinti ir plėsti žodyną, ir net 14 respondentų tvirtino, kad jiems *visiškai jokio skirtumo*, kuria kalba kalbėti.

32,6% antrąkart nurodė, kad gimtoji kalba jiems yra *gestų kalba* (visi šie respondentai yra kurtieji arba neprigirdintieji, turintys žymų arba labai žymų klausos sutrikimą) ir teigė, kad su pašnekovu mieliau bendrauja gestų kalba. Tik 6,9% vyresnio amžiaus respondentų teigė, kad gimtoji kalba jiems yra tik *lietuvių kalba* (respondentai, turintys nežymų arba vidutinį klausos sutrikimą). Šių respondentų kalbinę aplinką sudaro girdintys šeimos nariai, todėl suprantama, kad ir kalbėdami su pašnekovu jie visi šie respondantai mieliau bendrauja lietuvių kalba.

Apibendrinant galima pastebėti, kad visi sutrikusios klausos mokyklinio amžiaus respondentai, besimokantys bendrojo lavinimo mokyklose, vienareikšmiškai abu kartus pažymėjo, kad *gimtoji kalba jiems yra lietuvių*. Be to, dauguma sutrikusios klausos mokyklinio amžiaus respondentų, besimokančių specialiojo ugdymo mokyklose, nurodė dvi gimtąsias kalbas: *lietuvių* ir *gestų*. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad **kalbinė aplinka turi didelės įtakos respondentų kalbinei identifikacijai**. Pastebėtina, kad net 46,8% mokyklinio amžiaus respondentų bei 60,4% vyresniojo amžiaus respondentų antrąkart nurodė, kad jų gimtosios kalbos yra dvi: *lietuvių gestų kalba* ir *lietuvių kalba*. Vadinasi, dauguma sutrikusios klausos asmenų identifikuoja save kaip dvikalbius. Pažymėtina, kad mokyklinio amžiaus respondentai aiškiau suvokia save kaip dvikalbius nei vyresnio amžiaus respondentai (dauguma jų neišskiria gestų kalbos, kaip kitos kalbos pirmąkart nurodydami, kad gimtoji jiems yra lietuvių, ir tik antrąkart nurodo, kad turi dvi gimtąsias kalbas). Galima daryti prielaidą, kad tai susiję su priežastimi,

jog mokykloje jaunesnius respondentus nuolat supa kalbantys abiem kalbomis (tiek gestų, tiek lietuvių žodine kalba), dėl to mokyklinio amžiaus respondentai savo kalbinę tapatybę įvardija aiškiau. Pastebėtina, kad abiejų amžiaus grupių respondentai su pašnekovu, gebančiu kalbėti tiek gestų kalba, tiek lietuvių kalba, daugiausiai bendrauja arba *gestų kalba*, arba teigia, kad jiems *visiškai jokio skirtumo*, kuria kalba, t.y. gestų ar lietuvių kalba bendrauti. Vadinasi, ryškėja tendencija kasdieniniame gyvenime vartoti dvi kalbas – tai yra **bilingviamis būdinga ypatybė**.

2.2.1.4. Sakytinio ir rašytinio diskurso vertinimas

Vertindami sakinį ir rašytinį diskursą, tiriamieji nurodė visiškai skirtingus prioritetus. 48% mokyklinio amžiaus girdinčių respondentų, vertindami **rašytinį diskursą**, teigė, kad jiems knygas skaityti labai patinka. Iš jų 25% respondentų tvirtino, kad knygas skaito visada: „*įdomu*“, „*labai patinka detektyvai*“, „*tai – mano hobis*“ ir kt. 37,5% respondentų – dažnai: „*mokykla reikalauja, bet man ir patinka*“, „*daug įdomaus sužinau, ypač žurnalai patinka*“, „*tiesiog pomėgis*“ ir kt. 41,7% respondentų – kartais: „*kai lieka laiko*“, „*kai tik proga būna, nes esu labai užimtas*“ ir kt. Pastebėtina, kad vyresnieji respondentai rašytinio diskurso atžvilgiu yra kur kas aktyvesni nei mokyklinio amžiaus respondentai. Net 72% vyresniojo amžiaus respondentų teigė, kad jiems labai patinka skaityti knygas ir iš jų 58,3% respondentų skaito visada: „*neįsivaizduoju savo gyvenimo be knygų*“, „*tai puikus laisvalaikio praleidimas*“, „*visi išsilavinę žmonės skaito*“ ir kt. 36,1% respondentų – dažnai: „5,6% – kartais: „*labai patinka, bet tam turiu labai mažai laiko, daug dirbu*“, „*dėl laiko stokos esu apleidusi šį malonumą*“ ir kt.

Tik truputį patinka skaityti knygas 42% mokyklinio amžiaus respondentų bei 24% vyresniojo amžiaus (16–19 m.) respondentų. Respondentai įvardijo šias priežastis: „*esu priversta skaityti ilgiausius sąrašus mokyklai*“, „*nes to reikalauja mokykla, dėl to ir skaitau*“ ir kt. (16–19m.); „*retai randu laiko knygoms*“, „*tai nėra mano pomėgis*“ ir kt.

Pažymėtina, kad 10% mokyklinio amžiaus bei 4% vyresniojo amžiaus respondentų teigia, jog jiems nepatinka skaityti knygų, dėl to respondentai nurodo, kad skaito tik kartais, arba niekada neskaito (4% vyresniojo amžiaus respondentų): „*yra ir taip ką veikti be knygų skaitymo*“, „*tai tuščias laiko gaišimas*“ (16–19m.); „*skaitau tik progai pasitaikius ir tik tada, jei labai įdomi knyga*“, „*skaitau iš neturėjimo ką veikti*“ (19–25 m.) ir kt. Pastebėtina, kad dauguma taip atsakiusių yra vyrai, dėl to galima daryti prielaidą, kad moterys rašytinį diskursą vertina palankiau nei vyrai.

Vertindami **sakinį diskursą**, net 72% mokyklinio amžiaus respondentų bei 84% vyresniojo amžiaus respondentų teigė, kad jiems svarbu, jos televizijos laidos ir filmai būtų lietuvių kalba ir

nurodo dvi priežastis: **1) dėl aiškumo:** „tai aš galiu suprasti viską ką kalba“, „todėl, kad kita kalba nelabai suprasčiau“, „nepatinka versti“ ir kt. (16–19 m.) „nes lengviausia viską suprast ir maloniausia žiūrėti“, „lengviau suprasti, nereikia apkrauti galvos verčiant iš kitos kalbos“ (19–25 m.) ir kt. **2) dėl pagarbos gimtajai kalbai:** „jei per nacionalinę TV, turi būti lietuvių kalba“, „nes aš esu lietuvė ir lietuvių televizijos turi transliuoti laidas gimtąja kalba“ ir kt. (16–19m.); „jei esam lietuviai, tai ir kalbėkim lietuviškai“, „kiekvienoj valstybės laidos turi būti nacionaline kalba“ ir kt. (19–25 m.).

Televizijos laidų ir filmų kalba nėra svarbi 14% mokyklinio amžiaus respondentų bei 12%: „todėl, kad norėčiau žiūrėti kita kalba (anglų) kad suprasčiau geriau“, „todėl, kad suprantu ir kitomis kalbomis“ ir kt. (16–(19 m.); „nes moku ir kitas kalbas“, „kartais filmas iš originalios kalbos išverstas į lietuvių turi visai kitokią prasmę, todėl mėgstu žiūrėti filmus originalo k.“ ir kt. (19–25 m.).

Tik 7,7% abiejų amžiaus grupių girdintys respondentai teigė, kad jiems jokio skirtumo, kokia kalba bus transliuojami filmai ir laidos: „kai nėra ką veikt svarbu, kad televizorius kažką rodo“, „todėl, kad filmų ir laidų reikia visokiomis kalbomis“ ir kt. (16–19m.); „jei laidos ir filmai būtų kitomis kalbomis tai būtų pravartu besimokantiems tam tikrą kalbą“, „jei filmas ar laida yra ne populiaria kalba (anglų, rusų), turi būti įgarsinta, o kitu atveju neturi reikšmės, kokia kalba“ (19–25 m.).

Dauguma girdinčių respondentų skeptiškai vertino **subtitrus** ir pabrėžė kitų kalbų svarbą. Net 68% mokyklinio amžiaus bei 78% vyresniojo amžiaus respondentų teigė, kad jiems svarbu, kokia kalba yra filmas ar laida, jeigu greta rodomi subtitrai. Tokį pasirinkimą respondentai grindė 2 priežastimis: 1) galimybe tobulinti kitas kalbas: „svarbu, gali pasimokyti, sužinoti kaip tas ir tas žodis tariasi ir ką jis reiškia“, „jei ko nesupranti galima paskaityti, o šiaip praverčia užsienio kalbos žodyno plėtimui“, „jei skaitau titrus, noriu išgirstai kaip tai skamba kita kalba (pvz., anglų, rusų) ir kt. (16–19m.); „tai vienas iš būdų tobulintis užsienio kalbų įgūdžius ir žinias“, „nes turėčiau galimybę lavinti ir užsienio kalbos įgūdžius“, „originalo kalba pagyvina filmą ar laidą, o kai kurios išverčiamos į kitą kalbą frazės netenka savo prasmės ir spalvos“ ir kt. (19–25 m.); **2) patogumu:** „nes skaitant subtitrus sunkiau viską suprast, įsigilint ir pagaut filmo prasmę“, „nes subtitrų aš nespėju skaityti“, „nes kai būna subtitrai juos reikia skaityti ir tai užknisa“, „subtitrus skaitant dažnai pavargsta akys, nusibosta žiūrėti filmą“, „nesuprantamos kalbos erzina klausantis, beto skaitant subtitrus nėra jokio malonumo žiūrint filmą“, „kai kurių kalbų tartis man labai nepatinka, o tai trukdo susikaupti“ ir kt. (16–19m.); „nežinant kalbos įgarsiną filmą yra sunkiau žiūrėti, sunkiau sutelkti dėmesį į siužetą, nes subtitrai blaško“, „svarbu, nes kai kalbos nesupranti, tada tik skaitai subtitrus ir nespėji normaliai pažiūrėti filmo“, „nekenčiu subtitrų, nespėju skaityti ir matyti vaizdo“, „geriau suprasti iš klausos, ką kalba, tik ne subtitrai, kurie erzina ir trukdo“ „nes jei suprantama kalba, tai lengvai žiūrisi“ „kai nesuprantu kalbos, skaitau vien

subtitrus ir nematau pačio veiksmo, tad mieliau žiūriu filmus suprantama kalba“, „kai būna titrai kartais nespėji skaityti, o kalbos nesupranti“ ir kt. (19–25 m.).

Televizijos laidų ir filmų kalba, jeigu yra rodomi lietuviški subtitrai, nėra svarbi 30% mokyklinio amžiaus bei 22% vyresniojo amžiaus respondentų: „*svarbu, jog yra verčiami žodžiai lietuvių kalba*“, „*nes subtitrai yra tam*“, „*vis tiek lietuviškai verčia*“, „*jei nesupranti kalbos, nesigilini į tą kitą kalba ir skaitai titrus*“ ir kt. (16–19m.); „*nesvarbu, nes kad ir kokia kalba bus filmas, vis tiek skaitysiu subtitrus*“, „*nes filmą galiu suprasti skaitydama subtitrus*“, „*jei yra vertimas, jokio skirtumo iš kokios kalbos*“, „*nes skaitau subtitrus ir neklausau ką kalba*“ ir kt. (19–25 m.)

Pažymėtina, kad tik 1 vyresniojo amžiaus respondentas tvirtino, kad jam jokio skirtumo televizijos laidų ir filmų kalba, taip pat jokio skirtumo, bus rodomi subtitrai, ar ne, savo nuostatą grįsdamas tuo, kad reikia atsižvelgti ir į kitataučius, gyvenančius Lietuvoje: „*nes Lietuvoje gyvena ne vien lietuviai*“.

Sutrikusios klausos respondentai **sakytinį** ir **rašytinį** diskursą vertino kitaip nei girdintys respondentai. Net 55,3% sutrikusios klausos mokyklinio amžiaus respondentų teigė, kad lietuvių knygas skaito kartais. Iš jų 57,6% teigė, kad knygas skaityti jiems truputį patinka: „*jei knyga įdomi tada patinka skaityti o jei ne tada nelabai patinka*“, „*man patinka pasaka, bet truputį nežinau žodžio*“, „*nelabai mėgstu skaityti*“, „*knygos nelabai todėl man patinka žurnalas apie kompiuterį ir mašiną*“, „*nes kai kūrios įdomios*“, „*daug puslapių, greitai nusibodo*“ ir kt.; 34,6% respondentų teigė, kad knygas skaityti labai patinka: „*nes daug informacijos yra naujienu*“, „*todėl įdomus vaizdas ateina pas mane*“, „*noriu kuo daugiau žodžių žinoti, ir skaitau knygas*“, „*įdomu skaityti ir naudinga išmokti žodžių*“, „*nes man idomu. Ir labai daug tobulėti mintimi*“, „*todėl kad būna gaunu man reikalingos informacijos ir panašiai*“, „*todėl man šį pasakojimą būna įdomu*“; o 7,6% negalėjo nurodyti, ar patinka, ar ne.

Tie sutrikusios klausos respondentai (19,1%), kurie nurodė, kad jiems labai patinka skaityti knygas, pažymėjo, kad jas skaito visada: „*knygos padeda patobulinti asmeninę žodyną, pagerinti gramatiką ir panašiai*“, „*plėsti žodyną*“, „*todėl kad tai mano pomėgis*“, „*negaliu gyventi be knygų, tai plečia žinių ratą*“ ir kt. pažymėtina, kad net 55,5% šių respondentų sudaro mokiniai, kurie pagal integruotą mokymąsi mokosi bendrojo lavinimo mokyklose.

21,1% respondentų teigė, kad jie dažnai skaito knygas. Pažymėtina, kad net 75% iš jų skaityti labai patinka: „*taip lavina protą*“, „*mokinuosi žodyną*“ ir kt., o 25% respondentams – truputį patinka: „*reikia, todėl skaitau*“, „*liepia skaityti, mokintis*“ ir kt. Tik 4,2% mokyklinio amžiaus respondentų pažymėjo, kad jiems visiškai nepatinka skaityti knygas, dėl to jie jų niekada ir neskaito: „*pamokoje skaitau lietuvių knygą, o namie niekada, nes netraukiu [netraukia], tik man užteko skaityti pamokose*“,

„todėl labai sunku, tik tada kada labai reikia“. Pastebėtina, kad abu šie respondentai yra kurtieji ir abu jie yra vyrai.

Pastebėtina, kad vyresniojo amžiaus sutrikusios klausos respondentai yra pasyvesni už mokyklinio amžiaus respondentus. Net 65,1% respondentų knygas skaito tik kartais, iš jų 60,7% tik trupuči patinka skaityti: „nevisa žodžių suprantu“, „sunki“, „yra suprantama ką, yra ne“ ir kt.; 21,4% - labai patinka skaityti: „patinka, bet neturėti laiko“, „sunku suprasti, bet mokausi“ ir kt.; 17,9% respondentų teigė, kad jiems nepatinka skaityti knygas: „sunku suprasti“, „žodžiai sunkūs“ ir kt.

23,2% vyresniojo amžiaus respondentų teigė, kad knygas jiems labai patinka skaityti, iš jų – 40% skaito dažnai: „įdomu ir verta“, „todėl man randu įdomių sakinių, žodžių“ ir kt.; 60% skaito visada: „nes manau mano manymu nepamirštam taisyklingos kalbos taisyklių ir pan. be to daugiau žinių sužinojau“, „daugiau žodžių suprasčiau“, „labai patinka skaityti, bet neturiu tam daug laisvo laiko“ ir kt.

11,6% respondentų visiškai nepatinka skaityti knygas ir jie pažymi, kad niekada ir neskaito: „netraukia“, „nesuprantu daug žodžiai“, „sunki suprasti sudėtingus žodžiai“. Visų šių respondentų grupę sudaro kurtieji vyrai (kaip ir mokyklinio amžiaus respondentų). Remiantis šiuo pastebėjimu, galima daryti prielaidą, kad vyrai yra pasyvesni rašytinio diskurso atžvilgiu, moterys – imlesnės, jos mieliau siekia naujos informacijos, žinių.

Skirtinga sutrikusios klausos respondentų nuomonė apie **subtitrus**. Kaip jau minėta, dauguma girdinčiųjų pabrėžė, kad subtitrai jiems trukdo, blaško žiūrėti televizijos filmus ir laidas, tai net 82,9% mokyklinio amžiaus respondentų bei 65,1% vyresniojo amžiaus respondentų (16–19m.) vieningai sutarė, kad subtitrai jiems būtų optimalus sprendimas. Respondentai vieningai nurodė 2 pagrindinius subtitrų privalumus: **1) aiškumą**: „yra verta rodyti su subtitrais, nes supračiau ką sako televizorius, ar filmą ar žinijos visus kanalų“, „aš kartais negirdžiu kai per televizorių kalba ir man geriau rodytų su subtitrais ir kuo daugiau žodžių būtų“, „kurčias žmogus laimingas pamatęs per TV su subtitrais“, „be subtitrų sunku pagauti kiekvieną pasakytą žodį ir aplamai nesuprantu ką sakoma!“, „todėl kad suprasčiau ką žmonės sako per filmą ar žinios“, „greičiau skaityti ir supranta“ ir kt. (16–19m.); „nes būtų viskas aišku, suprasti ką kalba žmonės. Subtitras tikrai vertas“, „todėl žodžius su subtitrais suprantu skaityti“, „nes tada viska suprantu apie, ką kalba ir panašiai“, „subtitrai netrūkdo žiūrėti filmus“, „todėl, kad televizorius kalba nesuprantu“, „gerai suprasti, ką rodo“, „tai man labai aišku skaityti. Jei per TV rodo puikus filmas be titrų, tai vis tiek nežiūrėsiu“, „su subtitrais geriau, todėl suprastu“, „nes jei be subtitrų, nesuprantu ir neįdomu. Noriu viską sužinoti, suprasti, ką televizijoje kalba“, „tada viską aiškiai supranta“, „nes galima visiškai suprasti gerai nenugirdus žodžio“ (19–25 m.); **2) naudingumą**: „su subtitrais teikia labai naudingų žinių, naujų žodžių, žodines reikšmes, lavina

mintį ir nuovoką“, „daugiau sužinoti žodžius ar sakinius, man labai patinka, nes mėgstu į kina ir žiūrėti TV su subtitrais“, „nes aš išmokstu žodžių rašybos skaitant subtitrus“, „kad galėčiau pataisyti savo kalbas šnekamąsias“ ir kt. (16–19m.); „nes lengviau suprasti laidų ir filmų esmę ir daug žodžių pasisavinų [pasisavinu]“, „kad daugiau žinotu informacijos“ ir kt. (19–25 m.).

Pastebėtina, kad abiejų amžiaus grupių sutrikusios klausos respondentai išreiškė skeptišką požiūrį į gestų kalbos vertėją per televiziją: „verta kalkinę kalbą pakeisti į subtitrus, tai viskas aišku kas parašyta“, „gestų kalbos vertėjas erzina ir trukdo, subtitrai – išeitis“, „nes išmoksiu naujų žodžių ir suprasiu viską, o ne stengtis suvokti, kaip vertėjas verčia, nes ne visada suprasti per mažą ekraną“ (16–19m.); „noriu sužinoti apie ką filmai pasakoja. O vertėja labai greitai plepa, nespėju pagauti žodžių“, „todėl, kad man bus aišku, o vertėja tai man neaišku. Nes ji per skubu kalba su gestais k.“, „mes nesuprantame, ką vertė vertėja, nes vertėja nemoka aiškiai rodyti, subtitras aiškiau“, „norėčiau TV su subtitrais, kai ten pasakoti, o gestų greitai aš nieko nesuprantu“ (19–25 m.). Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad sutrikusios klausos respondentai yra palankesni rašytiniam diskursui.

Tik 4,2% mokyklinio amžiaus respondentų bei 4,6% vyresniojo amžiaus respondentų prioritetus teikė sakytiniam diskursui, t.y. lietuvių sakytinei kalbai per televiziją: „galiu girdėti žodžius ir lavinti kalbą, tarimą“ (16–19m.); „todėl, kad geriau išmokti kalbėt ir girdėti kalbą“ (19–25 m.). pažymėtina, kad visi šie respondentai turi nežymų arba vidutinį klausos sutrikimą, vadinasi, gali girdėti sakytinę kalbą ir netgi nurodo jos privalumus (sakytinės kalbos lavinimas, tarimas ir pan.).

5,6% abiejų amžiaus grupių respondentų nurodė, kad jiems nesvarbu, ar bus subtitrai, ar gestų kalbos vertėjas: „tas pats, abiem būtų aiškiau ir suprantamiau“ (16–19m.); „gauti žinių kai subtitrai arba verčia vertėjas“ (19–25 m.). Tik 3,3% abiejų amžiaus grupių respondentų neteikė prioritetų nei sakytiniam, nei rašytiniam diskursui dėl 2 priežasčių: 1) nesupranta nei subtitrų, nei gestų kalbos vertėjo, nei sakytinės kalbos: „ir viena ir kita sunku suprasti“; 2) supranta sakytinę kalbą, vadinasi, ir rašytinę: „aš galiu girdėti ką per televiziją sako“, „galiu girdėt ką kalba per laida ar filma“.

Pastebėtina, kad 12,2% abiejų amžiaus grupių respondentų (iš jų 11,1% – vyresnieji respondentai) prioritetus teikė gestų kalkinei kalbai per televiziją: „kad suprasčiau“, „lengva suprasti“, „sužinoma naujienas“ ir kt. Pažymėtina, kad visi šie respondentai, vertindami rašytinį diskursą, nurodė, kad knygas jie skaito kartais arba niekada ir jiems nepatinka arba visiškai nepatinka jas skaityti. Visi šie respondentai, teikę prioritetus gestų kalkinei kalbai per televiziją, yra kurtieji arba turi žymų ar labai žymų klausos sutrikimą.

Apibendrinant galima pastebėti, kad girdintys respondentai didesnius prioritetus teigia sakytiniam diskursui netgi ir tuo atveju, jei ne visiškai supranta kalbą, o sutrikusios klausos respondentams rašytinis diskursas (knygos ir subtitrai) – pagrindinis kalbos mokymosi šaltinis.

Pastebėtina, kad girdintiems respondentams knygų skaitymas daugiausiai yra pomėgis, o sutrikusios klausos respondentams – **taisyklingos kalbos ir naujų žodžių mokymosi šaltinis**. Pažymėtina, kad abiejų tiriamųjų grupių respondentai, neigiamai vertinę sakinį ir rašytinį diskursą buvo vyrai. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad moterys yra aktyvesnės ir imlesnės savo kalbai tobulinti, turtinti ir naujoms žinioms įgyti.

2.2.1.5. Lingvistinės kompetencijos vertinimas ir įsivertinimas

Siekiant išsiaiškinti, kaip respondentai vertina savo lingvistinę kompetenciją, respondentų buvo prašyta apibūdinti savo *kalbėjimą* (jiems pateikta 13 teiginių) bei nurodyti, kas jiems yra *kalbėjimo autoritetas*. Pažymėtina, kad tiriamųjų grupių atsakymai buvo visiškai skirtingi.

2.2.1.5.1. Savo kalbėjimo vertinimas

Vertindami savo kalbėjimą 8% **girdinčiųjų** mokyklinio amžiaus ir 4% girdinčiųjų vyresniojo amžiaus respondentų teigia, kad visada kalba *aiškiai, sklandžiai ir nedaro kalbos klaidų*; 38% mokyklinio amžiaus respondentų bei 24% vyresniojo amžiaus respondentų mano, kad dažnai kalba be kalbos klaidų; 50% mokyklinio amžiaus respondentų bei 62% vyresniojo amžiaus išitikinę, kad tik kartais kalba aiškiai ir sklandžiai ir be klaidų. Kad niekada nekalba aiškiai, sklandžiai ir be kalbos klaidų, teigia 10% vyresniojo amžiaus respondentų ir tik 2% mokyklinio amžiaus respondentų. Vadinasi, galima akivaizdžiai pastebėti, kad mokyklinio amžiaus respondentai savo kalbėjimą vertina palankiau nei vyresniojo amžiaus respondentai. (žr. į 8 priedą)

Kalbėti *taisyklinga lietuvių kalba* visada stengiasi 26% mokyklinio amžiaus respondentų bei 46% vyresniojo amžiaus (16–19m.) respondentų, niekada – 6% mokyklinio bei 2% vyresniojo amžiaus respondentų. Dauguma respondentų pažymi, kad, kalbėdami lietuvių kalba, visada skiria kalbos klaidas. Pastebėtina, kad kalbos klaidas labiau skiria mokyklinio amžiaus (40%) nei vyresnieji (30%) respondentai. Be to, 34% mokyklinio amžiaus respondentų teigia, kad jiems visada svarbu kalbėti taisyklinga lietuvių kalba. Šiai nuostatai pritaria ir 32% vyresniojo amžiaus respondentų. Galima daryti prielaidą, kad pastaruosius respondentų vertinimus lėmė *kalbinė aplinka*, t.y. faktas, kad mokyklinio amžiaus respondentai lietuvių kalbos pamokose kiekvieną dieną susiduria su reikalavimu kalbėti taisyklingai, puoselėti savo kalbą, ruošti gimtosios kalbos egzaminui ir pan., dėl to kalbos klaidas mokyklinio amžiaus respondentai pastebi dažniau, nei vyresnieji respondentai.

Abiejų amžiaus grupių girdintys respondentai vieningai pažymi, kad tik kartais nesistengia kalbėti taisyklingai ir kalba tik tam, kad susikalbėtų. Taip teigia 44% mokyklinio amžiaus bei 38% vyresniojo amžiaus respondentų. Be to, mokyklinio amžiaus respondentai (38%) savo kalbėjimą dažniau derina prie pašnekovų ir sąmoningai dažniau perjungia kalbos kodą nei vyresniojo amžiaus respondentai (18%). Galima daryti prielaidą, kad tokį sprendimą lemia socialinis koreliatas – **amžius**, kadangi paauglystėje svarbu įtvirtinti savo identitetą, o kalba jaunuoliams – vienas svarbiausių saviraiškos būdų ir vienas pagrindinių būdų identitetui įtvirtinti. Paaugliai daugiausia laiko praleidžia mokykloje su savo bendraamžiais, tad ir stengiasi tapatintis prie jų, dėl to suprantama, kad savo kalbą jie dažniau derina prie tų žmonių, kurių draugijoje yra. Tai patvirtina respondentų atsakymai dėl taisyklingos kalbos būtinumo: net 40% mokyklinio amžiaus respondentų ir tik 28% vyresniojo amžiaus respondentų teigia, kad visada kalba taisyklingai tik tuo metu, kada būtina. Be to, vyresniojo amžiaus respondentai viešose įstaigose dažniau kalba taisyklingai nei mokyklinio amžiaus respondentai. Kad viešosiose įstaigose visada taisyklingiau kalba nei namie teigia 44% vyresniojo amžiaus respondentų ir 30% mokyklinio amžiaus respondentų. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad mokyklinio amžiaus respondentai sąmoningai pasirinkdami dažniau daro kalbos klaidų.

Pastebėtina, kad vyresniems respondentams (52%) **taisyklinga kalba yra visada patrauklesnė ir gražiau skamba** nei mokyklinio amžiaus respondentams (22%). Net 6% mokyklinio amžiaus respondentų mano, kad taisyklinga kalba niekada nėra patrauklesnė, tačiau nė vienas vyresniojo amžiaus respondentas nedrįsta taip teigti. tokią savo nuostatą respondentai grindžia tuo, kad: „*taisyklingas kalbėjimas rodo žmogaus išprusimo lygį, savęs gerbimą ir pagarbą kitam žmogui*“, „*taisyklingas kalbėjimas suteikia daugiau solidumo, taigi žmogus atrodo labiau išsilavinęs*“ ir kt.

Mokyklinio amžiaus girdintys respondentai yra palankesni kalbai, turinčiai **žargono, slengo elementų**. 22% mokyklinio amžiaus respondentų teigia, kad kalba su slengo elementais visada yra gražesnė, patrauklesnė, netgi prestižiškesnė. Šiai nuostatai pritaria tik 6% vyresniojo amžiaus respondentų. Galbūt dėl šios priežasties mokyklinio amžiaus respondentai dažniau (56%) į savo kalbą įterpia slengo elementų nei vyresnieji respondentai (22%): „*tai tiesiog daroma norint pagyvinti kalbą*“, „*pasimaivymas*“, „*su draugais įpranti nuo vaikystės*“, „*juokaujant, pabrėžiant esminius, t.y. tai draugų tarpe vykusių įvykių, nuotykių, tokie žodžiai yra veiksmingesni*“ (16–19m.) ir kt. „*kartais, priklausomai nuo situacijos, pagyvina kalbą*“, „*iš įpročio, kitų pakartojimas*“ ir kt. (19–25 m.).

Tačiau, pastebėtina, kad **svetimų kalbų žodžių** į savo kalbą dažniau įterpia vyresnieji respondentai (22%), rečiau – mokyklinio amžiaus respondentai (18%). Vyresniesiems respondentams tai daugiausiai įprotis (28%): „*kartais net nepastebi, kad jį pavartoji*“, „*bendraujant kartais iš įpratimo pasakomi kitų kalbų*“, „*taip gaunasi besimokant kitų kalbų*“ ir kt. Mokyklinio amžiaus respondentai

nurodo, kad kitų kalbų žodžiai jiems labiau suprantami (20%): „*kartais lengviau išsireikšti*“, „*kartais geriau išreiškia mintį*“, „*prietrūksta lietuviškų žodžių*“, „*kai kurie tarptautiniai žodžiai yra priimtinesni*“ ir kt.; be to, toks kalbėjimas jiems atrodo gyvesnis, vaizdingesnis bei patrauklesnis (16%): „*juokais dėl linksnumo*“, „*nesąmoningai su draugais, kad vaizdingiau papasakočiau įvykį*“ ir kt. Pažymėtina, kad abiejų amžiaus grupių respondentai pastebi, jog svetimų kalbų žodžius savo kalboje vartoja ir dėl to, kad nėra atitikmenų lietuvių kalba, arba atitikmenys nėra tinkami: „*daug paprasčiau pasakyti anglišką terminą, negu pusvalandį aiškinti, ką reiškia lietuviškas*“, „*dažnai tie kalbininkai išradinėja dviratį įvesdami visokias lietuviškas, kurių ir taip niekas nevartoja*“, „*lietuviški naujadarai nesuprantami ir erzina*“, „*vartuju terminus, nes neįmanoma sulietuvinti kompiuterijos terminų, nes tie absurdiški ir juokingi naujadarai niekada neprigis*“ (16–19m.); „*lietuviškas, pavyzdžiui, skreitinukas, yra labai egzotiškos, ne visi supranta, todėl kai kada reikia vartoti žodį „laptopas“*“, „*dažnais atvejais lietuviškas vertinys būna kvailokas, todėl dažniausiai techninėje kalboje vartuju kitų kalbų žodžius*“, „*manau, kad neverta ieškoti pakaitalų kai kuriems žodžiams (pvz., kompiuterijos terminams) ar žodžių junginiams, kurie turi vartojimo tradicijas ir skamba natūraliai*“, „*dažnai vartuju tarptautinius, kurių neįmanoma niekuo pakeisti, o kalbininkų bandymai įvedinėti naujadarus įvairiems iš Vakarų ateinantiems terminams, yra beprasmiški ir atrodo juokingai*“ ir kt. (19–25 m.). Iš respondentų atsakymų galima pastebėti neigiamą nuostatą kalbininkų veiklos atžvilgiu.

Abiejų amžiaus grupių girdintys respondentai patvirtina, kad pakankamai dažnai savo kalboje vartoje **keiksmazodžių**. 34% mokyklinio amžiaus respondentų bei 26% vyresniojo amžiaus respondentų pažymi, kad į savo kalbą dažnai įterpia keiksmazodžių, 44% mokyklinio amžiaus respondentų bei 36% vyresniojo amžiaus respondentų teigia, kad keiksmazodžius savo kalboje vartoja kartais ir tik 22% mokyklinio amžiaus respondentų bei 38% vyresniojo amžiaus respondentų tvirtina, kad savo kalboje niekada nevartoja keiksmazodžių. Respondentai vieningai pripažįsta, kad keiksmazodžius savo kalboje vartoja iš įpročio: „*taip išreiškiu emocijas*“, „*kitaip neįmanoma, kai pyksti*“, „*durnas įprotis, bet taip lengviau reikšti emocijas*“ ir kt. (16–19m.); „*tik labai supykus, kai neįmanoma susitvardyti*“, „*toks įprotis, kitaip nemoku*“ ir kt. (19–25 m.). Pastebėtina, kad tokiam diskursui palankesni buvo vyrai.

Apibendrinant galia pastebėti, vyresnio amžiaus girdintys respondentai realiai vertina savo lingvistinę kompetenciją, nesigėdydami pripažinti, kad dažnai daro kalbos klaidų, o mokyklinio amžiaus girdintys respondentai savo kalbėjimui yra palankesni. Pažymėtina, kad vyresnieji respondentai dažniau stengiasi savo kalboje nevaruoti keiksmazodžių, slengo elementų, be to, dažniau stengiasi kalbėti taisyklingai ir nedaryti kalbos klaidų, tuo tarpu mokyklinio amžiaus respondentai taisyklingai kalba dažniau tik tuomet, kai būtina ir, vartodami netaisyklingą, dažniausiai su slengo

elementais kalbą, siekia pritaipiti prie tų žmonių, kurių draugijoje yra. Vadinasi, galima pastebėti, kad vyresnieji respondentai pasižymi ryškesniu kalbiniu sąmoningumu nei mokyklinio amžiaus respondentai.

Sutrikusios klausos respondentai. Vertindami savo kalbėjimą, dauguma sutrikusios klausos respondentų pažymi, kad niekada nekalba aiškiai, sklandžiai ir be kalbos klaidų. Taip savo kalbėjimą vertina 53,2% mokyklinio amžiaus bei 48,8% vyresniojo amžiaus sutrikusios klausos respondentų. 38,3% mokyklinio amžiaus bei 46,5% vyresniojo amžiaus respondentų teigia, kad tik kartais kalba aiškiai, taisyklingai ir be kalbos klaidų. Pastebėtina, kad nė vienas sutrikusios klausos respondentas savo kalbėjimo nevertino, kaip visada aiškaus, taisyklingo, sklandaus ir be kalbos klaidų. Galima daryti prielaidą, kad toks respondentų pasirinkimas yra sąlygotas jų klausos sutrikimo: ***respondentai sąmoningai suvokia, kad jie nekalba taisyklingai, dėl to, vertindami savo kalbėjimą, išreiškia negatyvias nuostatas.*** Tik 8,5% mokyklinio amžiaus bei 4,7% vyresniojo amžiaus respondentų teigė, kad dažnai kalba aiškiai, sklandžiai ir be kalbos klaidų. Pažymėtina, kad visi taip teigusieji mokyklinio amžiaus respondentai mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, o vyresniojo amžiaus respondentai studijuoja aukštosiose mokyklose. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad ***toks savo kalbėjimo vertinimas yra susijęs su kalbine aplinka ir išsilavinimu***, kuris sutrikusios klausos respondentams suteikia daugiau pasitikėjimo pozityviai vertinti savo kalbėjimą. Kita vertus, *šie respondentai turi geresnes sąlygas plėsti kalbinių priemonių repertuarą.*

Pažymėtina, kad sutrikusios klausos respondentai negatyviai vertino ne tik savo gebėjimą kalbėti taisyklinga lietuvių kalba, bet ir *gebėjimą skirti kalbos klaidas*. Net 19,1% mokyklinio amžiaus bei 30,3% vyresniojo amžiaus respondentų tvirtina, kad niekada neskiria kalbos klaidų (girdinčiųjų respondentų abiejų amžiaus grupių tik 4% teigė, kad visiškai neskiria kalbos klaidų). Net 40,4% mokyklinio amžiaus bei 32,5% vyresniojo amžiaus respondentų teigia, kad kalbėdami lietuvių kalba tik kartais skiria kalbos klaidas ir tik 14,9% mokyklinio amžiaus bei 9,3% vyresniojo amžiaus respondentų teigia, kad visada skiria kalbos klaidas. Pastarųjų respondentų daugumą sudaro respondentai, turintys nežymų ar vidutinį klausos sutrikimą, o pagal išsilavinimą – mokiniai, lankantys bendrojo lavinimo mokyklas bei studentai. Dėl to visiškai tikėtina, kad šie respondentai geba skirti kalbos klaidas.

Nors sutrikusios klausos respondentai savo kalbėjimą vertina negatyviai, tačiau abiejų amžiaus grupių respondentai vieningai pažymi, kad visada stengiasi kalbėti taisyklinga lietuvių kalba: taip teigia 53,2% mokyklinio bei 48,8% vyresniojo amžiaus respondentų. Pažymėtina, kad nė vienas mokyklinio amžiaus ir tik 2,3% vyresniojo amžiaus respondentų teigia, kad niekada nesistengia kalbėti taisyklinga lietuvių kalba. Lyginant su girdinčiųjų respondentų atsakymais, galima pastebėti, kad sutrikusios klausos respondentai palankiau vertina taisyklingą lietuvių kalbą ir parodo didesnę norą

kalbėti taisyklingai. Be to, įdomu tai, kad šią nuostatą teigia ir dauguma visiškai kurčių respondentų. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad *taisyklingos kalbos mokėjimas* sutrikusios klausos respondentams yra ypač svarbus. Tai išryškėja ir iš respondentų nuostatų vertinant taisyklingos kalbos svarbumą respondentų asmeniniame gyvenime. Net 55,3% mokyklinio amžiaus bei 44,2% vyresniojo amžiaus respondentų patvirtina, kad jiems svarbu kalbėti *taisyklinga lietuvių kalba*. Be to, respondentai teigia, kad visada stengiasi tobulinti savo kalbėjimą ir lavinti kalbėjimo įgūdžius, t.y. niekada nekalba vien tam, jog tik susikalbėtų. Šią nuostatą tvirtina 53,2% mokyklinio amžiaus bei 51,22% vyresniojo amžiaus respondentų.

Pažymėtina, kad dauguma abiejų amžiaus grupių sutrikusios klausos respondentų visiškai nepritaria teiginiui „*nesistengiu taisyklingai kalbėti vien tam, kad pritačiau prie tų žmonių, kurių draugijoje esu*“. Net 68,1% mokyklinio amžiaus bei 72,1% vyresniojo amžiaus respondentų, teigia, kad savo kalbėjimo niekada nederina prie kitų žmonių ir jeigu geba, stengiasi kalbėti taisyklingai. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad sutrikusios klausos respondentai taisyklingą kalbėjimą laiko prioritetu. Be to, lyginant su girdinčiais mokyklinio amžiaus respondентаis, kurių dauguma savo kalbėjimą derina prie kalbinės aplinkos, taip įtvirtindami savo identitetą, galima daryti prielaidą, kad sutrikusios klausos asmenims savo identitetui įtvirtinti, atvirksčiai, nei girdintiesiems respondentams, būtinas taisyklingos kalbos mokėjimas.

Tai patvirtina ir sutrikusios klausos respondentų neigiama nuostata į teiginį, jog „*taisyklingai kalbu tik tada, kada būtina*“. 51,1% mokyklinio amžiaus bei 39,5% vyresniojo amžiaus respondentų pažymi, kad niekada nekalba taisyklingai tik būtinais atvejais, vadinasi, visada, kiek įmanoma, stengiasi kalbėti taisyklingai. Dauguma respondentų teigia, kad mokykloje ar darbe niekada nekalba taisyklingiau nei namie. Šią nuostatą tvirtina 38,3% mokyklinio amžiaus bei 32,5% vyresniojo amžiaus respondentų. Vadinasi, dauguma sutrikusios klausos respondentų viešosiose įstaigose neskiria savo kitokio kalbėjimo, kaip girdintys respondentai. Tik 14,9% mokyklinio amžiaus bei 18,6% vyresniojo amžiaus sutrikusios klausos respondentų pažymi, kad viešosiose įstaigose visada kalba taisyklingiau nei namie. Pažymėtina, kad visi šie respondentai turi nežymų klausos sutrikimą, vadinasi, gali adekvačiai vertinti taisyklingą kalbėjimą ir skirti jį nuo netaisyklingo kalbėjimo.

Pastebėtina, kad net 61,7% mokyklinio amžiaus bei 60,4% vyresniojo amžiaus respondentų taisyklinga kalba visada *patrauklesnė ir gražiau skamba*. Įdomu tai, kad šią nuostatą teigė ir dauguma visiškai kurčių respondentų. Galima daryti prielaidą, kad galbūt tai susiję su priežastimi, jog kalbą ir apskritai gebėjimą kalbėti sutrikusios klausos respondentai laiko privalumu, identiteto įtvirtinimu, įsitvirtinimu visuomenėje, dėl to viską, kas susiję su taisyklinga kalba, netgi ir skambesį, t.y. tarimą,

kurio dauguma sutrikusios klausos respondentų negali adekvačiai įvertinti, visgi vertina pozityviai. Tačiau, svarbu pastebėti, kad tai yra tik aprioriniai vertinimai.

Pažymėtina, kad išryškėjo neigiama sutrikusios klausos respondentų nuostata į **keiksmožodžių, svetimos kalbos žodžių ir slengo elementų** vartojimą kalboje. 46,8% mokyklinio amžiaus bei 46,5% vyresniojo amžiaus respondentų teigia, kad savo kalboje niekada nevartoja *keiksmožodžių*; 55,3% mokyklinio amžiaus bei 53,4% vyresniojo amžiaus respondentų į savo kalbą niekada *neįterpia svetimų kalbų žodžių*; 57,4% mokyklinio amžiaus bei 60,5% vyresniojo amžiaus respondentų savo kalboje niekada *nevartoja slengo elementų*. Be to, respondentai vieningai pažymi, kad *kalba su slengo elementais* niekada nėra gražesnė ir patrauklesnė. Šią nuostatą tvirtina 59,5% mokyklinio bei 62,7% vyresniojo amžiaus respondentų.

Remiantis empiriniu stebėjimu, galima pažymėti, kad dauguma sutrikusios klausos respondentų (išskyrus tuos respondentus, kurie turi nežymų ar vidutinį klausos sutrikimą ir tuos, kurie mokosi bendrojo lavinimo mokyklose) nesupranta keiksmožodžių reikšmės, savo kalboje vartoja vos pavienius lietuviškus keiksmožodžius (pavyzdžiui, „šūdas“, „kalė“), taip pat turi kelis gestus kai kuriems iš kitų kalbų atėjusiems keiksmožodžiams (pavyzdžiui, „nachui“, „blet“). Pažymėtina, kad sutrikusios klausos respondentai į savo kalbą įterpia daugiausiai trumpų kitų kalbų pasisveikinimo, atsisveikinimo ar padėkos žodžių, kuriuos gali suprasti dauguma kurčiųjų arba, jiems nesupratus, galima greitai paaiškinti, ką tai reiškia. Atkreiptinas dėmesys, kad į savo kalbą *slengo elementų* įterpia tik nežymų klausos sutrikimą turintys respondentai, kurie geba adekvačiai vertinti sakinę lietuvių kalbą, o dauguma sutrikusios klausos respondentų, turinčių žymų ar labai žymų klausos sutrikimą, savo kalboje slengo elementų, tokių kaip, pavyzdžiui, *kompas, egzas, telikas*, visiškai nevartoja, nes paprasčiausiai nesupranta jų reikšmės. Tokius slengo elementus jie supranta ir vertina kaip naujus žodžius, nes respondentams visada reikia paaiškinti, kad *kompas* – tai sutrumpintas *kompiuterio* variantas, *egzas* yra *egzaminas* ir pan., tačiau mažai tikėtina, kad kitas pašnekovas šiuos trumpinius žinos, todėl sutrikusios klausos respondentai jų vengia, siekdami išvengti nereikalingų paaiškinimų ir vartoja taisyklingą žodį. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad *keiksmožodžių, kitų kalbų žodžių* bei *slengo elementų* sutrikusios klausos respondentai savo kalboje nevartoja ne dėl to, kad jie kenkia kalbos taisyklingumui, o dėl to, **jie tiesiog nesupranta tokių žodžių reikšmės**, taigi jie daugumai sutrikusios klausos respondentų nėra aktualūs ir netenka prasmės, dėl to šie respondentai vertina tik aktualių kalbinių priemonių repertuarus.

2.2.1.5.2. Kitų kalbėjimo vertinimas: autoriteto problema

Vertindami savo *kalbėjimo autoritetą*, 34% girdinčiųjų mokyklinio amžiaus respondentų teigė, kad didžiausias kalbėjimo autoritetas yra **draugai**: „todėl, kad su jais daugiausiai bendrauju, todėl po kiek laiko net pradedu kalbėti panašiai kaip jie“, „nes jie mane supa“; 30% respondentų – **televizija ir žiniasklaida**: „iš jų galima išgirsti beveik visada taisyklingai tariamus lietuviškus žodžius“, „televizijos kalba labai įtaigi, iš jos galima išmokti protingų frazių, kurias galima panaudoti savo kalbėjime“ ir kt.; 16% – **knygos**: „nes tai dalykas, kuriuo iš tikrųjų galima pasitikėti“, „knygose (ypač vadovėliuose) kalba yra rišli, sklandi ir taisyklinga“ ir kt.; 14% respondentų – **pedagogai** „jie paaiškina, kodėl turi būti vienaip ar kitaip“, „nes jie žino, kad turi būti mums pavyzdys ir dažniausiai kalba taisyklingai“, „nes jie žino taisyklingą lietuvių kalbą“, „nes jie geriausiai tai išmano, o knygose vis tiek yra klaidų“ ir kt.; 6% respondentų – **tėvai**: „nes jie dažniausiai pastebi tai pastebi ir nori nenori, klausai jų“.

Girdintys vyresniojo amžiaus respondentai tvirtino, kad didžiausias kalbėjimo autoritetas yra **televizija ir žiniasklaida** (32%): „nes jie kalba plačiai visuomenei, todėl mintis turi išreikšti taisyklinga lietuvių kalba“, „jie priversti kalbėti taisyklingai“, „todėl, kad televizijoje kalba yra pakankamai taisyklinga“ ir kt.; 30% respondentų – **knygos**: „nes šie šaltiniai daro man taisyklingos kalbos autoritetą“, „knygos išleidžiamos tik tada, kai ja patikrina specialistai“, „knygos redaguojamos, bent jau klasika tai tikrai“ ir kt.; 14% respondentų – **pedagogai**: „todėl, kad jie turi mus mokyti lietuvių kalbos“ „kompetentingą išsilavinimą turintys žmonės man yra autoritetas“ ir kt. 8% respondentų taisyklingo kalbėjimo autoritetas yra **kalbininkai**: „nes jie tai jau tikrai kalba taisyklingai“, „jie niekada nedaro klaidų, bent jau viešai“ ir kt.; 6% respondentų – **draugai**: „nes jie mane pastoviai supa“ ir kt.; 4% respondentų – **tėvai**: „jie užaugino ir įskiepijo norą stengtis kalbėti taisyklingai“, „nes mano tėvai inteligentai“. Kai kurie respondentai (6%) teigė, kad **neturi kalbėjimo autoriteto**, nes, jų manymu, šiais laikais niekas nekalba taisyklingai, o knygos šiuo metu leidžiamos daugiau komerciniais tikslais.

Sutrikusios klausos mokyklinio amžiaus respondentai išskyrė 4 pagrindinius kalbėjimo autoritetus: 1) **pedagogai** (25,5%): „jie moko ir žino kalbą“, „nes jie pedagogai“, „aiškiai kalba“, „taiso mano klaidas“ ir kt.; 2) **subtitrai** (23,4%): „taisyklingi žodžiai“, „verta mokytis kalbos“, „visada sužinau žodžių“ ir kt.; 3) **tėvai** (19,1%): „nuo mažens mokina“, „žino, kada pasakau blogai“, „nes jie girdi“ ir kt.; 4) **knygos** (19,1%): „taisyklinga kalba“, „teisingi žodžiai, gramatika“, „daug sužinau iš išmokstu“ ir kt. Pastebėtina, kad 8,5% respondentų kalbėjimo autoritetas yra **draugai**: „turiu draugų gerai kalba“, „moka daug žodžių“ ir kt., o 4,2% respondentų – **televizija ir žiniasklaida**: „tai

rodo man žodinė kalbos pavyzdžius“ ir kt. Pastarųjų grupę daugiausia sudaro respondentai, besimokantys bendrojo lavinimo mokyklose.

Vyresniojo amžiaus sutrikusios klausos respondentams didžiausias kalbėjimo autoritetas yra **subtitrai** (34,9%): „plečia mano žinyną“, „lietuvių kalba yra taisyklingiausia“, „praturtiną žodyną“, „skatina taisyklingai ir lietuviškai kalbėti“, „gražu žodžiai, negirdėti, nauji“, „padeda įsisavinti žodyną“ ir kt. Didelė dalis vyresniųjų respondentų pozityviai vertina savo **tėvų kalbėjimą** ir laiko juos autoritetu (18,7%): „tėvai mokė kalbėti“, „nes mane jie išmokė gerai kalbėti“, „daug žinių žinoti“, yra pagyvenę ir daug žino“ ir kt. Respondentams **pedagogų autoritetas** (13,9%) taip pat svarbus: „pedagogai išmokyti mane žodinės kalbos“, „lietuvių kalbos mokytojai“, „todėl gražiai kalba“ ir kt. Šiek tiek mažesnę autoritetą vyresniojo mažiaus respondentams turi **draugai** (11,6%): „padeda man lengviau bendrauti“, „moka žodžių, padeda“ ir kt.; **knygos** (9,3%): „pati skaitau knygas“, „jas tvarko autoriai, kad būtų taisyklinga“ ir kt.; **televizija** (6,9%): „daug įdomių žodžių pasako“, „verta mokintis iš jų“ ir kt. ir kt. bei **viršininkai** (4,6%): „vertinu jų kalbą“.

Apibendrinant galima pastebėti, kad pasitvirtino teigiama sutrikusios klausos respondentų nuostata į **subtitrus** (žr. į skyrių „Sakytinio ir rašytinio diskurso vertinimas“). Respondentams subtitrai yra vienas didžiausių kalbėjimo autoritetų ir būdas išmokti naujų žodžių. Pastebėtina, kad abiejų amžiaus grupių sutrikusios klausos respondentai kalbėjimo autoritetu pirmiausia laiko tuos, iš kurių respondentai turi galimybę pasimokyti lietuvių žodinės kalbos, t.y. *pedagogus, subtitrus, tėvus ir knygas*.

Girdintys mokyklinio amžiaus respondentai, priešingai, didžiausiu kalbėjimo autoritetu laiko *draugus*. Kaip jau minėta, kalba šio amžiaus respondentams yra vienas svarbiausių saviraiškos būdų, o paauglių kalbinę aplinką daugiausia sudaro draugai, todėl suprantama, kad paaugliai savo kalbėjimą ne tik derina prie draugu, bet ir laiko juos savo kalbėjimo autoritetu. Galima pastebėti, kad dar kartą pasitvirtino akivaizdus šio amžiaus respondentų siekis įtvirtinti savo identitetą tarp tų žmonių, kurie juos supa.

Pažymėtina, kad girdintiesiems, priešingai nei sutrikusios klausos respondentams, didelį autoritetą turi *televizija ir žiniasklaida*. Kaip pastebėta iš sakytinio ir rašytinio diskurso vertinimų, girdintieji palankiau vertina *sakytinį diskursą*, o sutrikusios klausos asmenys – *rašytinį*, dėl to didelis dėmesys televizijos ir žiniasklaidos kalbai yra visiškai motyvuotas. Tie sutrikusios klausos respondentai, kurie prioritetus teikia sakytiniam diskursui, turi nežymų arba vidutinį klausos sutrikimą, todėl gali adekvačiai vertinti sakytinį diskursą. Pažymėtina, kad beveik visi šie respondentai pagal integruotą ugdymą mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, todėl galima daryti prielaidą, kad didesnę dėmesį sakytiniam diskursui taip pat skatina ir kalbinė aplinka.

2.2.2. Girdinčiųjų ir sutrikusios klausos bendruomenės kalbinio pasaulėvaizdžio tyrimas

Kiekviena kalba turi savitą pasaulio vaizdą, taigi ir kalbinio mąstymo ypatumai bei kalbinis pasaulėvaizdis susijęs su tam tikra kalba⁵⁰. Kaip jau minėta, kurtieji, skirtingai nei girdintieji, visą informaciją gauna matydami, todėl jų mąstymas yra daugiau vaizdinis, taigi, tikėtina, kad ir semantinis pasaulio įvaizdžio turinys bei gebėjimas suprasti ir vertinti kalbos faktus yra skirtingas ir skiriasi ne tik vartojami kalbinių priemonių repertuarai, bet ir gebėjimas adekvačiai suprasti tam tikrus kalbinių priemonių repertuarus.

2.2.2.1. Kalbinių priemonių repertuaro skirtumai

Siekiant išsiaiškinti sutrikusios klausos bendruomenės narių kalbinių priemonių repertuaro skirtumus nuo girdinčiųjų bendruomenės narių, respondentams buvo pateikta 28 žodžiai–stimulai (14 konkrečiųjų daiktavardžių ir 14 abstrakčiųjų daiktavardžių). Respondentai turėjo prie kiekvieno iš jų parašyti pirmą į galvą atėjusį žodį (prašyta veiksmažodinio junginio), kuris derėtų prie pateiktų daiktavardžių.

2.2.2.1.1. Konkrečių žodžių konceptualizavimas

Abiejų tiriamųjų grupių respondentams buvo pateikta 14 konkrečiųjų daiktavardžių⁵¹. Respondentai išskyrė šiuos kolokatus:

Žodis-stimulas	Girdintys respondentai	Sutrikusios klausos respondentai
Duona	<i>valgyti kepti, pjauti, raikyti, riekti, laužti, ragauti, minkyti, pirkti, gerbti, branginti</i>	<i>valgyti (duona valgau, valgoma, valgo), kepti, pjauti [pjauti], pirkti, duona skani, duona balta, duona juoda, duona sviesta, duona kepta, maistas</i>
Stiklinė	<i>gerti, plauti, pripilti, pripildyti, sudaužyti, laikyti, mesti, išimti iš indaplovės, paimti stiklinę, pažvelgti į stiklinę,</i>	<i>gerti, daiktas, permatoma, paduoti, švari, plauti (plauanu) stiklinę, stiklinė sudužo, išpylė su vandeniu, pilna pila į stiklinę</i>
Obuolys	<i>valgyti, kramsnoti, kramtyti, graužti, atsikąsti, skinti, plauti, pirkti, kristi, riedėti</i>	<i>valgyti, skinti, kąsti, nuplauti, skanūs, augti obuolys, paduoti, atsikando obuolius, mišką į obuolys, gerti sultį obuolį, pirkti, vaisius</i>
Bulvė	<i>skusti, lupti, virti, kepti, sodinti, auginti, ravėti, kasti, supūti, valgyti</i>	<i>skusti, kepti (kepa, kepta) valgyti, kasti, pasodinti bulvė, ravėti, sodas bulvė, cepelinai, daržovė</i>
Šuo	<i>loti, saugoti, vedžioti, vaikščioti, bėgioti, glostyti, mylėti, pamyluoti, valkatauti, kąsti,</i>	<i>loti (loja) šuo, bėgioti (bėgioja), žaisti, mylėti šuą, pyksti šunį, vedžioti (vedžioja), saugo namus,</i>

⁵⁰ Plg. Gudavičius, L. *Etnolingvistika*. Šiauliai, 2000. p. 11.

⁵¹ Skiriamos 6 konkrečiųjų daiktavardžių kategorijos: 1) maisto produktai (duona, obuolys, bulvė, pienas) 2) daiktas (stiklinė, kompiuteris, kamuolys, kėdė, televizorius, knyga); 3) augalas (grybas); 4) gyvūnas (šuo); 5) drabužis (kelnės); 6) skystis (vanduo)

	<i>kandžiotis, urgztį</i>	<i>augintinis, pikta šuo, įkando, sargas, gražus, kolis</i>
Pienas	<i>gerti, melžti, pirkti, surūgti, virti, pilti, mėgti,</i>	<i>gerti (geriu, geriamo) melžti, sugedo, pienas karvė, linksma karvė, nemėgsta, skanus, skanu baltas, šviežias, katė laka pieną, srovė su pienas</i>
Kompiuteris	<i>žaisti, dirbti, pirkti, sėdėti, rašyti, žiūrėti, nešiotis, tvarkyti, įjungti, išmesti, užti, pramogauti, naršyti</i>	<i>dirbti, žaisti (žaidžia) kompiuterį, pirkti, (perku) sugedo, sėdėti, įjungti, naršyti, nešiojamas, internetu kompiuteriu, tinklas</i>
Kelnės	<i>autis, mautis (apsimauti, užsimauti), dėvėti, mūvėti, smukti, siūti, trumpinti, lyginti, suplyšti, skalbti, purtyti, pirkti</i>	<i>pirkti kelnę [kelnes], nešioti, nešvaru kelnės, mautis (apsimovė, užsimauti, nusimauti, apsimaušti), dėvėti, graži kelnes, apsirengti kelnes, matuotis (matuojosi), suplyšti (suplyšo), mažai kelnės, nauji džinsai, apranga</i>
Kamuolys	<i>žaisti, mesti, mušinėti, mėtyti, spirti, spardyti, ridentis, riedėti, gaudyti, sprogti, pirkti</i>	<i>mesti (mėtau), žaisti (žaidžiu) kamuolį, paimti, spirti (spardau), gaudyti, krepšinio kamuolys, futbola kamuolys, didelis, mėgiamusis žaidimai krepšinis</i>
Grybas	<i>grybauti, rinkti, ieškoti, nuspirti, augti, dygti, skinti, pjauti, rasti, virti, vakuoti</i>	<i>grybauti, skinti (skinu), rinkti, valgyti, auginti (augantis), virti (verdu), pjauti, miškas grybas, skanus grybas, vasara auga grybas, nupjauti gybus miške, miške auga</i>
Kėdė	<i>sėdėti, sėsti (atsisėsti), stovėti, statyti (pastatyti), lūžti, girkždėti</i>	<i>sėdėti (sėdu), stovėti, laužti, sulūžti, taisyti, padaryti, pastatyti, nešti (nešu) kėdę, medinė, patogi, nusipirkti nauja kėdė, sėdi kėdė (kėdę), kėdė pavargau, medinis kėdė, sėdinti kėdė</i>
Vanduo	<i>gerti, laistyti, bėgti, tekėti, sruventi, čiurlenti, maudyti, prauštis, plaukti, drumsti, pilti</i>	<i>gerti (geriu, geriam), užvirinti (užvirinu), bėgti (bėga), tekėti, trokšti, laistyti, norėti, pilti (pilu) plaukti, švarus, nešvarus, gėlus, jūra vanduo, upė, ežera, katė laka</i>
Televizorius	<i>žiūrėti, rodyti, veikti, įjungti išjungti, nuvalyti, pastatyti, pirkti</i>	<i>žiūrėti televizorių, žiūriu televizorius, rodyti (rodo) veikti, stovėti, įjungti (įjungiu), didelis, naujas, spalvotas, laisvalaikis</i>
Knyga	<i>skaityti, vartyti, pirkti, gėrėtis</i>	<i>skaityti (skaitau, skaitome), įdomi, stora</i>

Tiriamųjų grupių respondentai su konkrečiais daiktavardžiais vartoja panašius semantinio lauko žodžius, tačiau girdinčiųjų bendruomenės narių leksika yra turtingesnė nei sutrikusios klausos bendruomenės narių. Pastebėtina, kad tiriamųjų buvo prašyta parašyti *veiksmazodinę junginį*, tačiau sutrikusios klausos respondentai rašė ne tik veiksmazodinius, bet ir daiktavardinius, būvardinius junginius, netgi sakinius. Galima pastebėti, kad sutrikusios klausos respondentai, rašydami kolokatą prie pateikto žodžio, jį nurodo ne bendratimi, o kuriuo nors asmeniu (dažniausiai pirmuoju). Svarbu pažymėti, kad dauguma sutrikusios klausos respondentų pavartotų kolokacijų nedera gramatiniu ryšiu.

Apibendrinant, galima pastebėti, kad visi prie konkrečių daiktavardžių pavartoti kolokatai atspindi verifikuojamą realybę. Ypač tai aktualu sutrikusios klausos respondentams, kurie neretai nurodė konkretų atvejį (*katė laka pieną, šuo saugo namus pienu [pieną] pila į stiklinę ir kt.*).

2.2.2.1.2. Abstraktų konceptualizavimas

Siekiant išsiaiškinti kaip respondentai konceptualizuoja abstraktus, jiems pateikta 14 abstrakčių daiktavardžių. Respondentai išskyrė šiuos veiksmazodinius junginius:

Žodis-stimulas	Girdintys respondentai	Sutrikusios klausos respondentai
<i>Meilė</i>	<i>ateiti, atrasti, puoselėti, brandinti, egzistuoti, išsaugoti, jausti, kovoti, laukti, pasiaukoti, patirti saugoti, tausoti, tikėti</i>	<i>mylėti, turėti, duoti, parodyti, šildyti, patikti, vertinti</i>
<i>Laimė</i>	<i>šypsotis, džiaugtis, pagauti, sutikti, teikti, rasti, nusisukti</i>	<i>turėti, duoti, jausti, linkėti, suvokti</i>
<i>Skausmas</i>	<i>kentėti, malšinti, pajausti, vengti, suteikti, iškęsti,</i>	<i>netekti, skaudėti, kentėti, būti, užjausti, gelti, malšinti, užmiršti, prarasti</i>
<i>Viltis</i>	<i>turėti, tikėti, ieškoti, laukti</i>	<i>turėti, teikti, tikėti, laukti, išsaugoti, ugdyti</i>
<i>Likimas</i>	<i>laukti, tikėti, pasitikti, išgyventi, ateiti,</i>	<i>nežinoti, (pa)tikėti, nešti, vesti, atrasti, pasikeisti</i>
<i>Sėkmė</i>	<i>rasti, laukti, tikėti, išgyventi, lydėti,</i>	<i>norėti, išlaikyti, linkėti, nešti, laukti, išsaugoti, džiaugtis</i>
<i>Svajonė</i>	<i>turėti, išsipildyti, realizuoti</i>	<i>išsipildyti, svajoti, turėti, laukti</i>
<i>Mirtis</i>	<i>bijoti, laukti, ateiti, kovoti, iškeliauti</i>	<i>bijoti, nenorėti, ateiti, vengti, užmiršti, miegoti</i>
<i>Gėris</i>	<i>džiaugtis, tikėti, laukti, didžiutis</i>	<i>būti, turėti, parodyti</i>
<i>Baimė</i>	<i>(pa)jausti, drebėti, nugalėti</i>	<i>bijoti, būti, turėti, vengti, galvoti, nugalėti, jausti, nenorėti, praeiti</i>
<i>Džiaugsmas</i>	<i>patirti, rodyti, atnešti</i>	<i>duoti, patirti, džiaugtis, džiuginti, norėti, suteikti, prasidėti, laikyti</i>
<i>Laikas</i>	<i>Eiti, bėgti, tekėti, skubėti, sustabdyti</i>	<i>(ne)turėti, praleisti, bėgti, eiti</i>
<i>Atmintis</i>	<i>turėti, gerėti gerinti, prisiminti, išsaugoti, šlubuoti, prastėti</i>	<i>(pa)gerėti, turėti, lavinti, tobulinti, gerėti, blogėti, pildyti, stiprinti, saugoti, vėluoti</i>
<i>Sveikata</i>	<i>prižiūrėti, (iš)saugoti, branginti, blogėti,</i>	<i>saugoti, palaikyti, branginti, rūpintis, silpnėti</i>

Pastebėtina, kad dauguma sutrikusios klausos respondentų neskyrė veiksmažodinių junginių ir prie pateiktųjų abstraktų nurodė **su asmenine patirtimi susijusius dalykus**: „šeima laimė“, „draugas laimė“, „sveiki laimė“ „mergaitė džiaugiasi pinigais“ ir kt. (LAIMĖ); „ausų skausmas“, „skausmas širdį [širdies skausmas], „koja skausm“, „galva“, „muštis“ (SKAUSMAS); „viltis egzaminas lietuvių k ir matematika“, „ašaros“ ir kt. (VILTIS); „kelionyje [kelionėje]“, „moksle“, „sėkmės šeima“ ir kt. (SĖKMĖ); „svajoti gerą mašiną“, „turėti svajoje kito daikto norėjimas“ ir kt. (SVAJONĖ); „kapinė [kapinės]“ „močiutė mirtį“ , „gėlės“, „senas [žmogus] mirtis“, „ašaros“, „senelis mirtis“, „netektis“ ir kt. (MIRTIS); „gėris mašina pavadinimas bugatti“ (GĖRIS); „žiūrėjau filmus "pats baisiausias" apie baimę“, „siaubas baimė“, „voras“, „tamsa baimė“ ir kt. (BAIMĖ); „džiaugsmas kad turi didelis namas ir daug pinigų ir panelę“, „ nauja metai džiaugsmas“, „džiaugtis pergale“, „televizorius“ ir kt. (DŽIAUGSMAS); „turiu laiką pas merginą“, „rašyti ilgai“, „laikas miegoti“ ir kt. (LAIKAS); „prisiminimas“, „pinigai“ ir kt. (ATMINTIS).

Apibendrinant galima pastebėti, kad sutrikusios klausos respondentai kaip ir konkretiesiems daiktavardžiams, taip ir abstraktiesiems, nurodė ne vien veiksmažodiniais junginiais, kaip prašyta užduotyje, bet rašė ir daiktavardinius, būdvardinius junginius, netgi sakinius. Be to, dauguma sutrikusios klausos respondentų abstraktus konceptualizavo **tos pačios šaknies veiksmažodžiais**: „bijoti baimę“, „mylėti meilę“, „skaudėti skausmą“, „svajoti svajonę“, „džiaugtis džiaugsmu“.

Pastebėtina, kad sutrikusios klausos respondentų atsakymai yra labai platūs arba pernelyg siauri ir respondentams gana sunku norimą mintį susisteminti į vieną žodį, apibendrinti. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad toks konceptualizavimas susijęs su nepakankamu sutrikusios klausos asmenų kalbėjimo lygiu, skurdžiu žodynu⁵². Be to, kaip jau minėta, respondentai operuoja vaizdiniais, įvairiai juos pertvarkydami, vadinasi, galima daryti prielaidą, kad tokį abstraktų konceptualizavimą iš dalies lemia vaizdinis šios žymėtosios grupės mąstymas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad sutrikusios klausos respondentai nelinkę metaforizuoti pasaulio. Daugiausiai metaforų pavartoję respondentai mokosi bendrojo lavinimo mokyklose, taip pat turi nežymų ar vidutinį klausos sutrikimą, vadinasi, geba kalbėti lietuvių sakytine kalba ir gali adekvačiai vartoti metaforas.

2.2.2.2. Kalbos pasaulėvaizdžio elementai

Kalbos pasaulėvaizdis yra ne pasyvus atspindys kalbėtojų sąmonėje, o kalbėtojų veiklos rezultatas, jis formuojasi kalbėtojams aktyviai pažįstant pasaulį, dėl to skirtingos kalbos turi skirtingus pasaulėvaizdžius⁵³. Tikėtina, kad sutrikusios klausos respondentai, kurie bendrauja ir mąsto gestų kalba, visiškai kitaip suvoks įvairius kalbos pasaulėvaizdžio elementus.

2.2.2.2.1. Frazeologizmai

Dauguma sutrikusios klausos respondentų savitai supranta perkeltinę žodžių ir posakių prasmę. Tokio tipo pasakymus jie linkę aiškinti tiesiogine prasme ir sieti su konkrečia individualia patirtimi:

Frazeologizmas	Paaikškinimas	Sutrikusios klausos respondentų atsakymai
<i>varvinti seilę</i>	1. labai norėti; 2. susidomėjus žiūrėti	„seilėtis“, „seilės varva“, „žioplas“
<i>pastatyti ausis</i>	1. atidžiai klausytis; 2. atkreipti dėmesį	„asilas“, „gulėti“, „krutinti ausi“
<i>prie sienos priremti</i>	prigriebti	„tiesti tapetus“, „kabo“, „atsitūpti, kai negali stovėti“, „duok alaus“, „atsitūpti, kai pavargai“, „suolelį priremti prie sienos“, „už nugaros stovėti“
<i>gerklę plėšyti</i>	rėkti, šaukti	„dainuoti“, „angina“, „skausmas“, „serga“, „mažiau kalbėk“, „dejuoti“, „išskaudėti“
<i>batus laižyti</i>	pataikauti, meilikauti	„valyti“, „balinti“, „nusivalyti“, „nešvarus“

⁵² Būtina sąvokinio mąstymo tobulėjimo sąlyga – plataus žodyno įsisavinimas, apibendrinimo lygio žodžių adekvatus vartojimas. (Plg. Ališauskas, A. Kurčiųjų psichinių pažinimo procesų ypatumai: paskaitų konspektas. Š., 1984, p. 33)

⁵³ Plg. Papaurėlytė, S. *Liūdesio konceptualizavimas lietuvių ir rusų kalbose (daktaro disertacija)*. Šiauliai, 2003, p. 4.

<i>prisivirti košės</i>	[prisidaryti nemalonumų]:	„daug košių valgyti“, „košės turi“; „valgo daug“; „bėgti per kraštus“; „virti ir valgyti košės“; „išpilti iš puodo“
<i>verkti kruvinomis ašaromis</i>	1. labai gaudžiai (verkti); 2. labai (maldauti)	„kraujas bėga“, „susižeidė akį“
<i>malti liežuviu</i>	plepėti	„valgyti, kramtyti“, „mankštintis su liežuviu pas logopeda“, „juda liežuviu“, „laižo lūpas“, „negražiai, netaisyklingai taria“;
<i>akis draskyti</i>	įžūliai kieno nors akivaizdoje kalbėti	„skauda akis“, „katė apdraskė“, „kabinti su nagu iš pykčio“
<i>matyti kaip savo ausis</i>	visiškai niekada nematyti	„save matyti veidrodyje“, „negirdi“, „matysi visada“ „klausosi“
<i>iš medžio iškritęs</i>	apie nesusigaudantį	„pakarti“
<i>šaukti ne savo balsu</i>	labai smarkiai rėkti	„svetimi balsą“, „aidas“, „kažko pasigirdo“, „skauda ausis“

Taip frazeologizmus aiškino daugiausiai mokyklinio amžiaus sutrikusios klausos respondentai. Dauguma vyresniojo amžiaus respondentų skyrė tikrąsias frazeologizmų reikšmes, tačiau frazeologizmus aiškino ilgais sakiniais, grįsdami frazeologizmus konkrečia patirtimi. Vadinasi, dar kartą patvirtinama prielaida (žr. į skyrių „Abstraktų conceptualizavimas“), kad sutrikusios klausos respondentams sunku apibendrinti ir atspindėti esminius požymius, dėl to tai, ką jie nori pasakyti, apibendrina konkrečia situacija: *varvinti seilę*: „žiūrėti gražią moterį“, „noriu skaniai pavalgyti“, „ko nors norėti, bet neturėti“; *prie sienos priremti* – „teisingais faktais pagauti meluojant“, „prie sienos priglausti kad paklustų“; *batus laižyti* – „žemintis prieš stipresnį, vyresnį, turtingesnį“, „verkti kruvinomis ašaromis“: „verkti dėl mirties“ ir kt.

Pažymėtina, kad dauguma girdinčių respondentų frazeologizmus paaiškino apibendrindami posakį, nesiedami jo su konkrečia patirtimi: *pastatyti ausis*: „suklusti, atidžiai“, „klausytis“, „įdėmiai klausytis“ ir kt.; *gerklę plėšyti*: „garsiai šaukti“, „rėkti“; *batus laižyti*: „žemintis“, „nuolaidžiauti“ ir kt.

Indiferentiškų atsakymų tarp girdinčių respondentų nepasitaikė, tačiau pasitaikė aiškinimų su žargono, slengo elementais: *akis draskyti*: „išsišokti bereikalo“, „užknisti“, *pastatyti ausis* – „pletkas“, *gerklę plėšyti* – „koliotis“ ir kt. Šie atsakymai pasitaikė tarp mokyklinio amžiaus respondentų.

2.2.2.2.2. Metaforos

Metaforas sutrikusios klausos respondentai supranta remdamiesi konkrečiais daliniais požymiais:

Metafora	Paaiškinimas	Sutrikusios klausos respondentų atsakymai
<i>aš girdžiu tuščias kalbas</i>	bepasmės kalbos	„nemoka kalbėti“, „nieko nesako, tyli“, „visai negirdi“; „nekreipiu į tai dėmesio“, „
<i>tai buvo skaudūs žodžiai</i>	žeidžiantys žodžiai	„keiksmožodžiai“, „daug keiksmožodžių“;
<i>jo rankos auksinės</i>	gabus įvairiems darbams	„ranką pasipuošęs“, „geltonos rankos“, „su auksiniu žiedu“, „auksas“, „ištekėjo“
<i>mano atmintis prakiurusi</i>	nieko neatsimena	„nebemąsto“, „sklerozė“

Šie atsakymai būdingi jaunesniems respondentams. Beveik visi vyresniojo amžiaus respondentai atpažįsta metaforas, tačiau aiškina ilgesniais sakiniais: *tai buvo skaudūs žodžiai* – „kai pasakiau jam kažką negero“, „kurie skaudina širdį, nemalonu klausytis“; *ar girdžiu tuščias kalbas* – „kai plepa be reikalo“; *jo rankos auksinės* – „kai žmogus visada gerai švariai pataiko į krepšį ar loterijoj sekasi“, „dirba, padeda kaip geram draugui, net negaili laiko“, *mano atmintis prakiurusi* – „tiesiog aš viską pamirštu, aks vyko ar vyks“ ir kt. Pastebėtina, kad visi sutrikusios klausos respondentai teisingai paaiškino metaforą – *jam laimė nusišypsojo*. Ši metafora – viena dažniausiai vartojamų mūsų kalboje, todėl visiškai nestebina, kad beveik visi sutrikusios klausos respondentai adekvačiai ją vertino.

Visi girdintys respondentai skyrė metaforas ir jas aiškino trumpai *jam laimė nusišypsojo* – „pasisekė“; *jo rankos auksinės* – „gabus“, „nagingas“, „darbštus“ ir kt. Pastebėtina, kad tarp girdinčiųjų indiferentiškų atsakymų nepasitaikė.

2.2.2.2.3. Žargono elementai

Žargono elementus sutrikusios klausos respondentai taip pat linkę aiškinti remdamiesi konkrečiais daliniais požymiais:

Žargono elementas	Paaiškinimas	Sutrikusios klausos respondentų atsakymas
<i>jie sumetė skudurus</i>	pradėjo kartu gyventi	„nenori dirbti“, „po darbo sudėjo drabužius“, „netvarkingai daro“, „padarė netvarką“, „nereikalingas, netinkamas nešioti“; „kaip koines“, „sumetė šlamštą“
<i>neimk į plaučius</i>	nesijaudink	„nerūkyk“, „nevalgyk“
<i>duok ugnies</i>	pridek cigaretę	„pašildyk kūną“, „uždek laužą“ „duok šilumos“, „daryk greičiau, stipriau“
<i>jis kablį pagavo</i>	pradėjo gerti	„nepagavo žuvų“, „gaudė kablį“, „daiktą rado“, „kablįs rankoje“, „metė kablį krepšini“
<i>nešk iš čia savo mėsą</i>	nešdinkis	„stora boba“, „padėk į šaldytuvą“, „šuo atnešė mėsą“, „briedis“, „kiaulė“, „noriu vėmti, pykina“

Šie atsakymai taip pat būdingi jaunesniems respondentams. Beveik visi vyresniojo amžiaus respondentai atpažįsta žargono elementus, tačiau juos aiškina sakiniais ar ilgesniais žodžių junginiais, pvz.: **neimk į plaučius** – „norėčiau nervus taupyti“; **kablį pagavo** – „paragavo alaus ir geria toliau“; **jie sumetė skudurus** – „kai mergina ir vaikinai kurį laiką draugauja, o po to nusprendžia eiti gyventi kartu dar be santuokos“ ir kt.

Pastebėtina, kad girdintys respondentai skyrė žargono elementus, tačiau dauguma jų vienus žargonus aiškino kitais: **jie sumetė skudurus** – „susidėję gyvena“; **neimk į plaučius** – „nesiparink“; **jis kablį pagavo** – „užlakė“, „pagavo kampą“, „pagavo temą“; **nešk iš čia savo mėsa** – „slysk iš čia“, „tepk slides“ ir kt. Šie atsakymai būdingi mokyklinio amžiaus girdintiems respondentams.

Apibendrinant galima pastebėti, kad tik vienas kitas sutrikusios klausos respondentas suprato teisingą žargonų reikšmę. Be to, pastebėtina, kad pasitaikė atsakymų, kai respondentai suprato, kad pateikti žargono elementai reiškia kažką kita, tačiau nesugebėdavo paaiškinti ką, todėl parašydavo tik tuos, kuriuos supranta, o kitur nurodydavo „netikra reikšmė, bet nežinau“ ir pan. Iš to galima daryti prielaidą, kad sutrikusios klausos respondentai geba skirti tik tuos žargono lementus, su kuriais yra susidūrę kalbos praktikoje ir, remdamiesi turima kalbine patirtimi, geba skirti, kad galbūt ir kiti pasakymai turi kitą, o ne tiesioginę reikšmę.

2.2.2.2.3. Patarlės

Didžioji dalis sutrikusios klausos vyresniųjų respondentų sugebėjo paaiškinti, ką reiškia patarlės, tačiau jas aiškindavo ilgais sakiniais: **obuolys nuo obels netoli nurieda** – „kokie tėvai, toks ir vaikas (išvaizda, ne charakteris)“; **neperšokęs griovio, nesakyk op** – „nieko nepadarei, nesakyk, kad baigėi“, „nesigirk anksti dar to nepadareš“; **nespjauk į šulinį, teks pačiam atsigerti** – „nedaryk kitam bėdos, nes tau ji atsitiks“, „nekenk kitam“ ir kt.

Pastebėtina, kad mokyklinio amžiaus respondentai neskyrė patarlių reikšmės. Iš esamų atsakymų išryškėjo savotiškas patarlių aiškinimas, pvz.: **nespjauk į šulinį, teks pačiam atsigerti** – „...to vandens“, „nešvarus vanduo“, „čia yra švarus vanduo“, „gerbk save“, „nepletkavok“; **nekask duobės kitam, pats įkrisi** – „...ir supūsi“, „čia reikia įsiminti mįslę, kad nedarytų to“, „nuo nelaimių“; **neperšokęs griovio, nesakyk op** – „negalvok, kad laisvai laimėsi“, „neperšokus, būtų gėda sakyti op“, „klaidos nedaryti“, „įsitikink, ar viskas gerai?“, „įkrisi į duobę“ ir kt.; **obuolys nuo obels netoli nurieda** – „krenta visu tiesumu“, „neatstoja nuo obels“ ir kt.

Trumpai apibendrinant galima teigti, kad sutrikusios klausos asmenų kalbinis sąmoningumas ir kalbinis pasaulėvaizdis iš dalies skiriasi nuo girdinčiųjų bendruomenės narių, kadangi tie sutrikusios

klausos asmenys, kurie jau baigę mokyklą arba tie, kurie mokosi bendrojo lavinimo mokykloje geba nuo dalinių požymių pereiti prie esminių požymių skyrimo, t.y. pasakymų perkeltinės prasmės adekvataus supratimo. Vadinasi, sutrikusios klausos asmenų kalbinis sąmoningumas priklauso net tik nuo prigimtinių ypatybių, bet ir nuo socialinių parametrų: išsilavinimo ir amžiaus. Be to, galima daryti prielaidą, kad kurtieji, skirtingai nei girdintieji, nemažsto metaforomis, tačiau negalima griežtai teigti, kad jie pasaulį konceptualizuoja tik konkrečiai, kadangi gestų kalba yra kur kas labiau motyvuota nei žodinės kalbos, t.y. dauguma gestų yra kažkuo panašūs į daiktus arba veiksmus, kuriuos jie žymi, o žodžiai tokio panašumo dažniausiai neturi.

2.3. Respondentų atsakymų kalbos kultūra

Tiriant respondentų nuostatas į kalbą, kalbos taisyklingumą, svarbu apžvelgti ir respondentų atsakymų kalbos kultūrą. Abiejų tiriamųjų bendruomenių atsakymuose buvo nemažai kalbos kultūros klaidų.

Sutrikusios klausos respondentai bene daugiausiai darė elementarių **rašybos** klaidų (*koinė (=kojinė), sektūsi (=sektūsi)* ir kt.) taip pat labai daug **linksnių derinimo** klaidų (pavyzdžiui, „*kalba – žmogaus turtas, be kurios (=kurio) nebūtu (=nebūtų) egzistavimo*“) ir kt. Labai dažnai vietoj reikiamo linksnio vartojama bendratis (pavyzdžiui, „*nes ne visada suprasti (=suprantu) per mažą ekraną*“ ir kt.). Sutrikusios klausos respondentai taip pat labai dažnai nežymi skyrybos dalykų, neskiriami šalutiniai sakiniai, šalutinės aplinkybės, kableliai nededami prieš elementariausius jungtukus „kad“, „o“, „todėl“, taip pat gausu kalbos kultūros klaidų („*be subtitrų sunku pagauti (=suprasti) kiekvieną pasakytą žodį ir aplamai (=apskritai) nesuprantu (=) ką (=kas) sakoma*“, „*nemoku kitas kalbas (=kitų kalbų), „džiaugsmas (=) kad turi didelis (=didelį) namas (=namą) ir daug pinigų (=pinigų) ir panelę*“).

Girdintys respondentai beveik žodžių rašybos klaidų darė nedaug, tačiau jų kalboje gausu elementarių kalbos kultūros klaidų, t. y. **netinkamas linksnių vartojimas** – „*praverčia užsienio kalbos žodyno plėtimui (=žodynui plėsti)*“, **netinkamas polinksnių vartojimas** – „*kalbos dėka (=kalba) mes galima bendrauti*“, **vertalų vartojimas** – „*priemonė suprasti kito žmogaus mintis ir išsireiškimus (=pasakymus), „kartais lengviau išsireikšti (=pasakyti); netaisyklinga dalelyčių rašyba* – „*vistiek (=vis tiek), „beto“ (=be to), „išviso“ (=iš viso)* ir daugelis kitų klaidų.

Apibendrinant galima pastebėti, kad girdinčiųjų ir sutrikusios klausos respondentų kalbos klaidos skyrėsi savo pobūdžiu. Galima teigti, kad šiuos skirtumus lėmė skirtinga tiriamųjų bendruomenių narių kalbinė patirtis.

IŠVADOS

1. Atlikus tyrimą nustatyta, kad sutrikusios klausos respondentai *kalbą* asocijuoja su konkrečia kalbine patirtimi ir jiems kalba yra *vertybė* ne kaip kalba pati savaime, o dėl bendravimo ir *gebėjimo susikalbėti* su kitais žmonėmis. Girdintys respondentai gimtąją kalbą vertino daugiau kultūrinės vertės, estetikos, o ne praktikos (naudos) požiūriu.
2. Pastebėta, kad respondentų kalbinei identifikacijai didelės įtakos turi kalbinė aplinka ir klausos praradimo laikas. Tie sutrikusios klausos respondentai, kurie mokosi bendrojo lavinimo mokyklose ir tie, kurie klausą prarado jau mokėdami lietuvių kalbą, identifikuoja save kaip *monolingvius*, t.y. lietuvių kalbos atstovus. Visi kiti sutrikusios klausos respondentai identifikuoja save kaip *bilingvius*: lietuvių gestų kalbos ir lietuvių kalbos atstovus.
3. Iš respondentų atsakymų pastebėta, kad girdintys respondentai didesnius prioritetus teikia *sakytiniam diskursui*, o sutrikusios klausos respondentai – *rašytiniam diskursui*. Paaiškėjo, kad rašytinis diskursas (knygos, subtitrai) sutrikusios klausos respondentams yra pagrindinis taisyklingos kalbos ir naujų žodžių mokymosi šaltinis.
4. Girdinčių respondentų lingvistinės kompetencijos įsivertinimas daugiausia susijęs su *kalbine aplinka* ir *amžiumi*, o sutrikusios klausos respondentų – su *kalbine aplinka* ir *išsilavinimu*. Pastebėta, kad girdintys mokyklinio amžiaus respondentai sąmoningai savo kalbėjimą derina prie kalbinės aplinkos, siekdami įtvirtinti savo identitetą, be to, taisyklingos kalbos atžvilgiu pozityviau vertina savo kalbėjimą nei vyresnieji respondentai, o iš sutrikusios klausos respondentų pozityviau savo kalbėjimą vertina tie, kurie mokosi bendrojo lavinimo mokyklose arba studijuoja aukštosiose mokyklose.
5. Sutrikusios klausos respondentai vertina tik aktualių kalbinių priemonių repertuarus, dėl to dauguma respondentų, skirtingai nei girdintieji, savo kalboje nevartoja *keiksmazodžiu*, *kitų kalbų žodžių* bei *slengo elementu*, nes nesupranta šių žodžių reikšmės.

6. Analizuojant kalbinį pasaulėvaizdį, pastebėta, kad sutrikusios klausos asmenų semantinis pasaulio įvaizdžio turinys skiriasi nuo girdinčiųjų. Perkeltinę žodžių ir posakių prasmę dauguma sutrikusios klausos respondentų aiškina tiesiogine prasme ir sieja su konkrečia individualia patirtimi, o metaforas, žargono elementus, patarles aiškina remdamiesi konkrečiais daliniais požymiais. Toks konceptualizavimas susijęs su nepakankamu sutrikusios klausos asmenų kalbėjimo lygiu, skurdžiu žodynu. Sutrikusios klausos respondentai, priešingai nei girdintieji, nelinkę metaforizuoti pasaulio ir tai priklauso nuo skirtingo mąstymo, pasaulio suvokimo ir skirtingos kalbinės patirties.
7. Atlikus girdinčiųjų ir sutrikusios klausos asmenų atsakymų analizę kalbos praktikos požiūriu, pastebėta, kad atsakymams būdingas skirtingas kalbos klaidų repertuaras, kurį lemia skirtinga tiriamųjų bendruomenių kalbinė patirtis.
8. Analizuojant girdinčių respondentų atsakymus, pastebėta akivaizdi tendencija gestų kalbą vertinti kaip *užsienio kalbą*. Nuostata į gestų kalbą, kaip užsienio kalbą, pažymi aukštesnį respondentų kalbinį sąmoningumą. Atsižvelgiant į girdinčių respondentų pastabas, kad net 78% jų norėtų bent minimaliai mokėti gestų kalbą, ir į tai, kad daugelyje kitų šalių universitetų gestų kalba dėstoma kaip užsienio kalba, rekomenduotina ir Lietuvos universitetams apsvarstyti lietuvių gestų kalbos kurso klausimą.

LITERATŪRA

- AHLGREN., I. Sign language as the first language. // *Bilingualism in deaf education*. Hamburg, 1994.
- ALIŠAUSKAS, A. *Kurčiųjų kalbos ypatumai*. Š., 1983.
- ALIŠAUSKAS, A. *Kurčiųjų psichinių pažinimo procesų ypatumai*. Š., 1984.
- ALIŠAUSKAS, A. *Sutrikusios klausos vaikų mąstymo ugdymas*. Š., 1995.
- BERGMAN, B. Signed languages. // *Bilingualism in deaf education*. Hamburg, 1994.
- BOLTON, K., Kwok, H. (eds) *sociolinguistics today: International Perspectives*. Routledge, 1992.
- BOLTON, K., Kwok, H. *Sociolinguistics today: International Perspectives*. Routledge, 1992.
- BURKAUSKIENĖ, D. *Kurčiųjų dvikalbystė*. [žiūrėta 2006-06-20]. Prieiga per internetą:
http://www.surdo.lt/index.php?full=1&skiltis=10&st_id=17
- CHAMBERS, J. K. *Sociolinguistic Theory: Linguistic variation ant its Social Significance*. Blackwell Publishers, 2003.
- CRYSTAL, D. *The Cambridge Encyclopaedia of language*. Cambridge university press, 1992.
- DANIELIUS, M. Gestų kalbos funkcija dvikalbiame mokyme // *Akiratis*, 2002, Nr. 5 (204).
- DANIELIUS, M. *Lietuvių gestotyros pagrindai*. Vilnius, 2004.
- Dėl dvikalbio kurčiųjų ugdymo sampratos patvirtinimo // *Valstybės Žinios*, 2007, sausio 25, Nr. 10, publ. nr. 411.
- Dvikalbio kurčiųjų ugdymo samprata*. [žiūrėta 2006-06-20] Prieiga per internetą:
[http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2007-01-15-ISAK-65\(1\).doc](http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/2007-01-15-ISAK-65(1).doc) .
- ECO, U. *Tobulos kalbos paieškos Europos kultūroje*. Vilnius, 2001.
- GRUMADIENĖ, L. Sociolingvistika ir kalbos kultūra. *Gimtoji kalba*, V., 1992, Nr. 5.
- GRUMADIENĖ, L. Sociolingvistiniai kalbos tyrinėjimai. *Kalbos kultūra*, sąs. 47. V., 1984, p. 68-69.
- GUDAVIČIUS, L. *Etnolingvistika*. Šiauliai, 2000.
- JAKAITIENĖ, E. *Leksinė semantika*. Vilnius, 1988.
- JOVAIŠA, L. *Edukologijos pradmenys*. Kaunas, 1991.
- JUZELĖNIENĖ, S., ŠARKAUSKIENĖ, S. *Studentų lituanistų rašto darbai: metodiniai nurodymai*. Kaunas, 2003.
- KARALIŪNAS, S. *Kalba ir visuomenė: psichosociologiniai ir komunikaciniai kalbos vartojimo bruožai*. Vilnius, 1997.
- KARDELIS, K. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai, 2005.
- KARDELIS, K., BAGOČIŪNAS, S. *Baigiamųjų darbų (kurinių, diplominių, magistro) rašymas ir įforminimas*. Kaunas, 2000.

- KNIŪKŠTA, P. Pirmoji pažintis su sociolingvistika. *Literatūra ir kalba*, T. XVI, V., 1980, p. 11-14.
- KNIŪKŠTA, P. Sociolingvistikos esmė ir problematika. Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija, 1976, T.3(56), p.149-152.
- LABOV, W. Sociolinguistic Patterns: The social stratification in New Yourk City department stores. University of Pensylvania Press, Philadelphia, 1972, p. 69.
- LAUŽIKAITĖ, L. Sociolingvistika ir jos perspektyvos. *Kalbos kultūra*. Vilnius., 1996, sąs. 68, p. 90-93.
- LAZAUSKAITĖ, L. *Per gestų kalbą – į lietuvių kalbą* [žiūrėta 2006-06-20]. Prieiga per internetą: http://www.surdo.lt/index.php?full=1&skiltis=10&st_id=17;
- LEKAVIČIENĖ, R. Kalba ir sąmonė psicholingvistinių tyrimų pagrindu. *Terminologija ir dabartis*. Kaunas, 1997, p. 124-126.
- Lietuvių kalbos enciklopedija*. Vilnius, 1999.
- LUCAS, C. *The sociolinguistics of sign languages*. Cambridge, 2000.
- MARCINKEVIČIENĖ, R. Kolokacija: tyrimo objektas, aspektai, metodai. *Lituanistica*, 1995, Nr. 2 (22), p. 40.
- PAKERYŠ, A. *Lietuvių bendrinės kalbos fonetika*. Vilnius, 2003.
- PAPAUŘELYTĖ, S. *Liūdesio konceptualizavimas lietuvių ir rusų kalbose (daktaro disertacija)*. Šiauliai, 2003.
- Psichologijos žodynas*. Vilnius, 1993.
- PUPKIS, A. *Kalbos kultūros studijos*. Vilnius, 2005.
- TRUDGILL, P. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. London: Penguin. 1992.
- ULVYDAS, K. Mūsų gimtoji kalba ir kitos kalbos. *Kalbos kultūra*. Vilnius, 1983, sąs. 45.
- WARDHAUGH, R. *An introduction to sociolinguistics*. Blackwell Publishers, Fouth edition, 2001.
- WRAY, A., TROTT, K., BLOOMER, A. *Project in linguistic*, 2005.
- ЧИКОБАВА, А. *О Философских вопросах языкознания*. Известия АН СССР, ОЛЯ, 1974, № 4, с. 312.
- ГУМБОЛТ, В. О развитии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человеческого рода. Звегинцев В. А. *История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях*. Москва, 1960, ч.1, с.85.

SUMMARY

The object of this work is the linguistic attitudes of hearing and deaf people. The goal of the work is to discuss the linguistic attitudes and the semantic content of the world-view of the member of mentioned communities. In order to succeed, the four part questionnaire was formed. In the beginning of the research there was hypothesized that the linguistic consciousness and world-view of deaf people is different from the linguistic consciousness and world-view of hearing people. It should be noted that the sign language is the established native speech of the deaf, that it why they are considered as bilingual. It is pointed that the linguistic identity of the deaf is variegated, because on the one part they are members of Lithuanian sign language, on the other part they are members of Lithuanian language.

When the research was accomplished, it emerged that the deaf consider themselves bilingual and they own both sign language and Lithuanian as native languages. The deaf respondents qualify the written and verbal discourse in context of practical point, which means that it is a way of learning more words and integrating into society. The research has showed that the linguistic world-view depends on linguistic environment and experience of the user of the language.

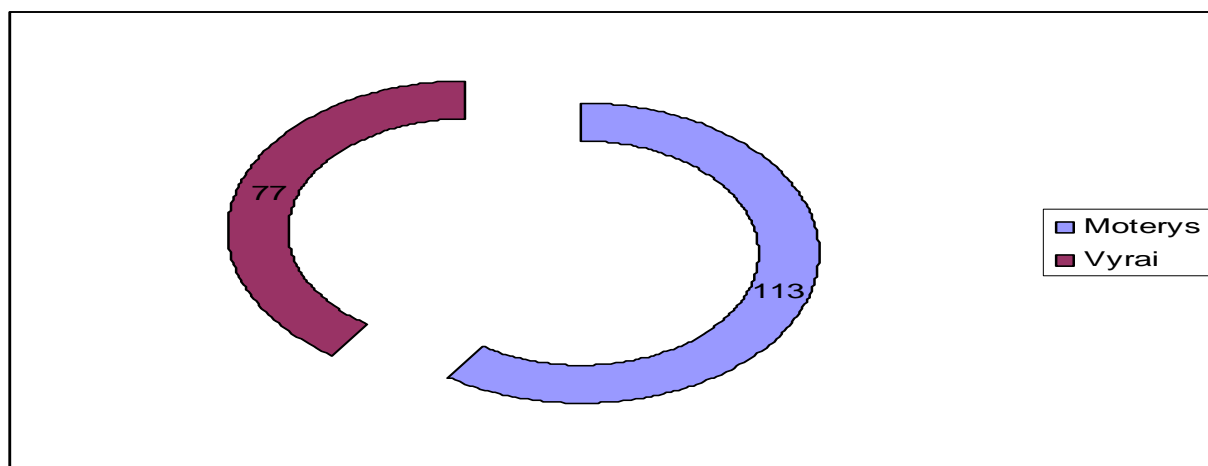
It has also emerged that the repertoire of linguistic means of the deaf and hearing people is partly different. The hearing people's lexis is richer and their world perception is metaphorical. The research has revealed that the deaf consider the elements of the linguistic world-view (metaphor, phraseological, slang and proverb) directly. The deaf deliberately do not metaphorsize their language, as they try to avoid ambiguity.

PRIEDAI

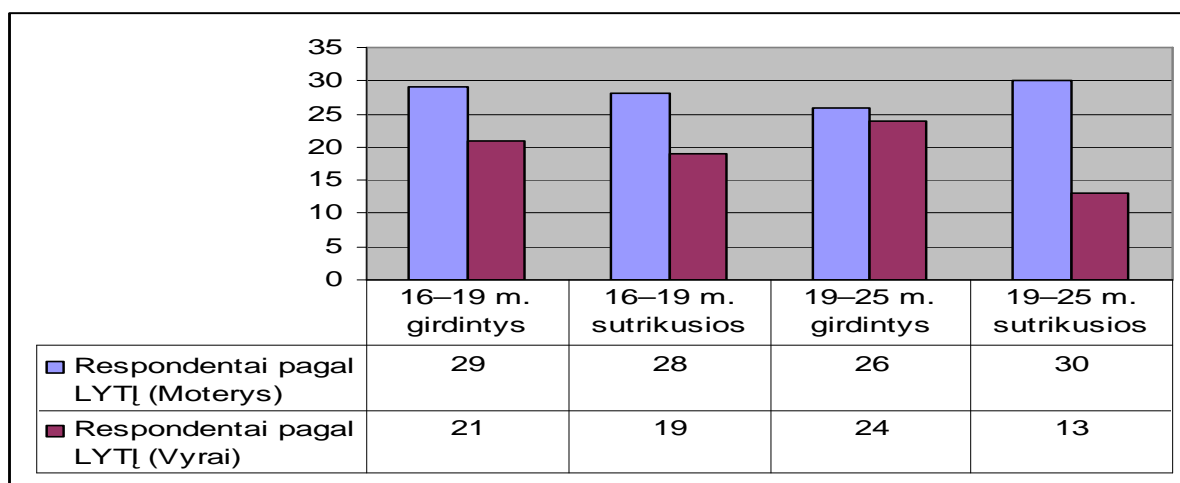
1 PRIEDAS

Amžiaus grupės	Respondentai pagal LYTĮ	
	Moterys	Vyrai
16–19 m. girdintys respondentai	29	21
16–19 m. sutrikusios klausos respondentai	28	19
19–25 m. girdintys respondentai	26	24
19–25 m. sutrikusios klausos respondentai	30	13

1. lent. Respondentų skirstymas pagal lytį (žmonės)

1. pav. Respondentų skirstymas pagal lytį (žmonės)

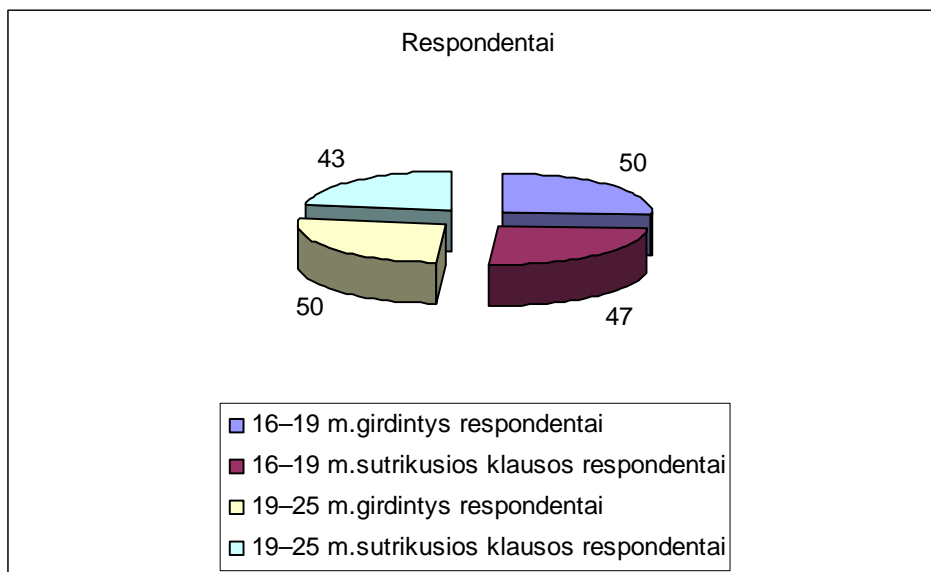

2. pav. Respondentų skirstymas pagal lytį amžiaus grupėse (žmonės).

2 PRIEDAS

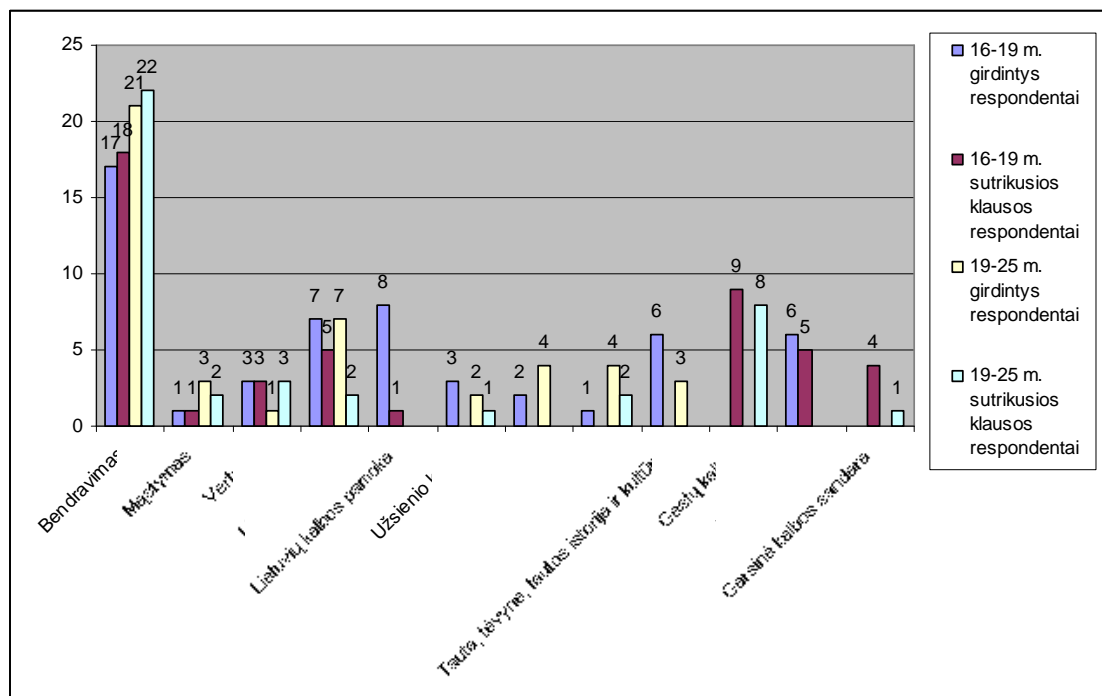
Amžiaus grupė	Respondentai	
	Iš viso grupėse	Iš viso (%)
16–19 m. girdintys respondentai	50	26,3%
16–19 m. sutrikusios klausos respondentai	47	24,7%
19–25 m. girdintys respondentai	50	26,3%
19–25 m. sutrikusios klausos respondentai	43	22,7%

2. lent. Respondentų skirstymas pagal amžiaus grupes.

3. pav. Respondentų skirstymas pagal amžiaus grupes (žmonės).

3 PRIEDAS

4 pav. Kalbos konceptualizavimas

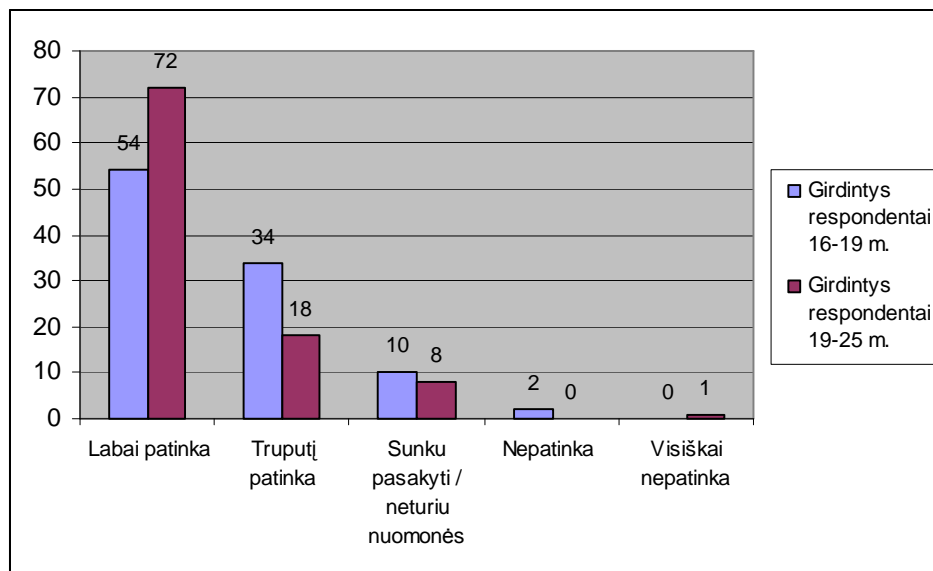
Eil. nr.	Kriterijus	Amžiaus grupė			
		16–19 m. girdintys respondentai	16–19 m. sutrikusios klausos respondentai	19–25 m. girdintys respondentai	19–25 m. sutrikusios klausos respondentai
1	<i>Bendravimas</i>	17 (34%)	18 (38%)	21 (42%)	22 (51%)
2	<i>Mąstymas</i>	1 (2%)	1 (2,1%)	3 (6%)	2 (4,7%)
3	<i>Vertybė</i>	3 (6%)	3 (6,3%)	1 (2,3%)	3 (6%)
4	<i>Lietuvių kalba</i>	7 (14%)	5 (11%)	7 (14%)	2 (4,7%)
5	<i>Lietuvių kalbos pamoka</i>	8 (16%)	1 (2,1%)	—	—
6	<i>Užsienio kalba</i>	3 (6%)	—	2 (4%)	1 (2,3%)
7	<i>Kalbos kultūra</i>	2 (4%)	—	4 (8%)	—
8	<i>Išsilavinimas</i>	1 (2%)	—	4 (8%)	2 (4,7%)
9	<i>Tauta, tėvynė, tautos istorija ir kultūra</i>	6 (12%)	—	3 (6%)	—
10	<i>Gestų kalba</i>	—	9 (19,1%)	—	8 (18,6%)
11	<i>Šeimos nariai</i>	6 (12,7%)	5 (11,6%)	—	—
12	<i>Garsinė kalbos sandara</i>	—	4 (8,5%)	—	1 (2,3%)

3. lent. Kalbos konceptualizavimas.

4 PRIEDAS

Kalba	Amžiaus grupė	Vertinimo kriterijus				
		Labai patinka	Trupučių patinka	Sunku pasakyti / neturiu nuomonės	Nepatinka	Visiškai nepatinka
Lietuvių kalba	16–19 m. girdintys respondentai	54	34	—	—	0
	19–25 m. girdintys respondentai	72	18	8	0	1

4 lent. Gimtosios kalbos vertinimas

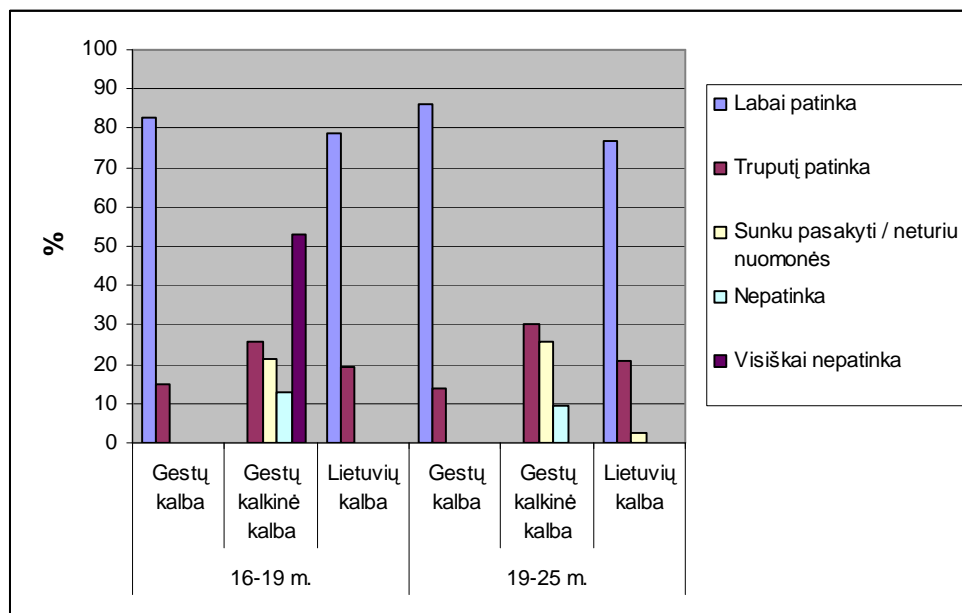

5 pav. Gimtosios kalbos vertinimas

5 PRIEDAS

Amžiaus grupė	Kalba	Labai patinka	Truputį patinka	Sunku pasakyti / neturiu nuomonės	Nepatinka	Visiškai nepatinka
16–19 m. sutrikusios klausos respondentai	<i>Gestu kalba</i>	82,9 %	14,8 %	—	—	—
	<i>Kalkinė gestų kalba</i>	—	25,5 %	21,2 %	12,7 %	53,1 %
	<i>Lietuvių kalba</i>	78,7 %	19,1 %	—	—	—
19–25 m. sutrikusios klausos respondentai	<i>Gestu kalba</i>	86 %	13,9 %	—	—	—
	<i>Kalkinė gestų kalba</i>	—	30,2 %	25,5 %	9,3 %	—
	<i>Lietuvių kalba</i>	76,7 %	20,9 %	2,3 %	—	—

5 lent. Gimtosios kalbos vertinimas

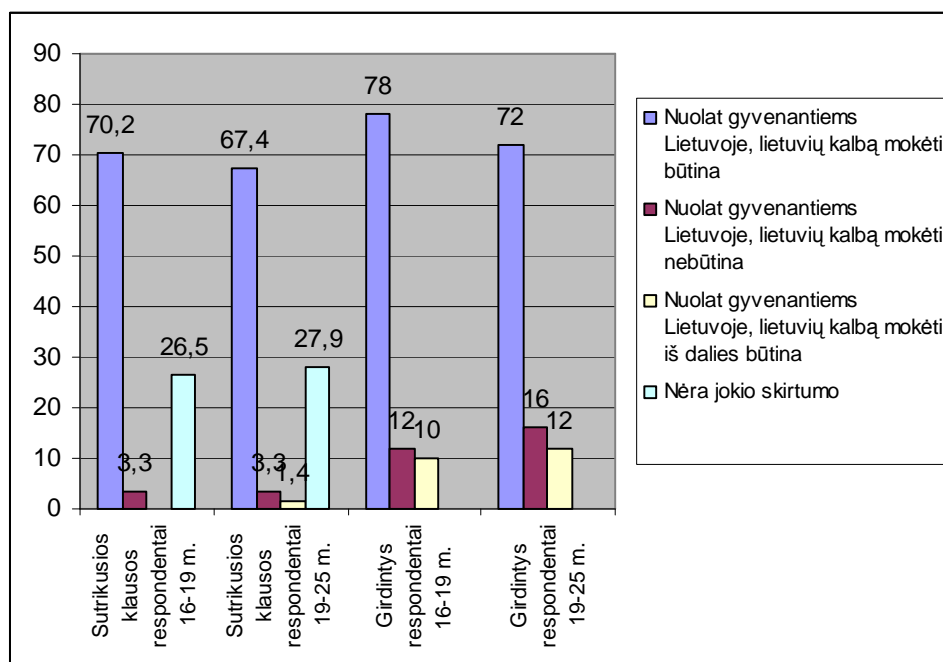

6 pav. Gimtosios kalbos vertinimas (%)

6 PRIEDAS

Teiginys	16–19 m. sutrikusios klaudos respondentai	19–25 m. sutrikusios klaudos respondentai	16–19 m. girdintys respondentai	19–25 m. girdintys respondentai
Būtina	70,2 %	67,4 %	78 %	72 %
Nebūtina	3,3 %	3,3 %	12 %	16 %
Iš dalies būtina	—	1,4 %	10 %	12 %
Nėra jokio skirtumo	26,5 %	27,9 %	—	—

6 lent. Lietuvių kalbos būtinybė kitakalbiams, nuolat gyvenantiems Lietuvoje.

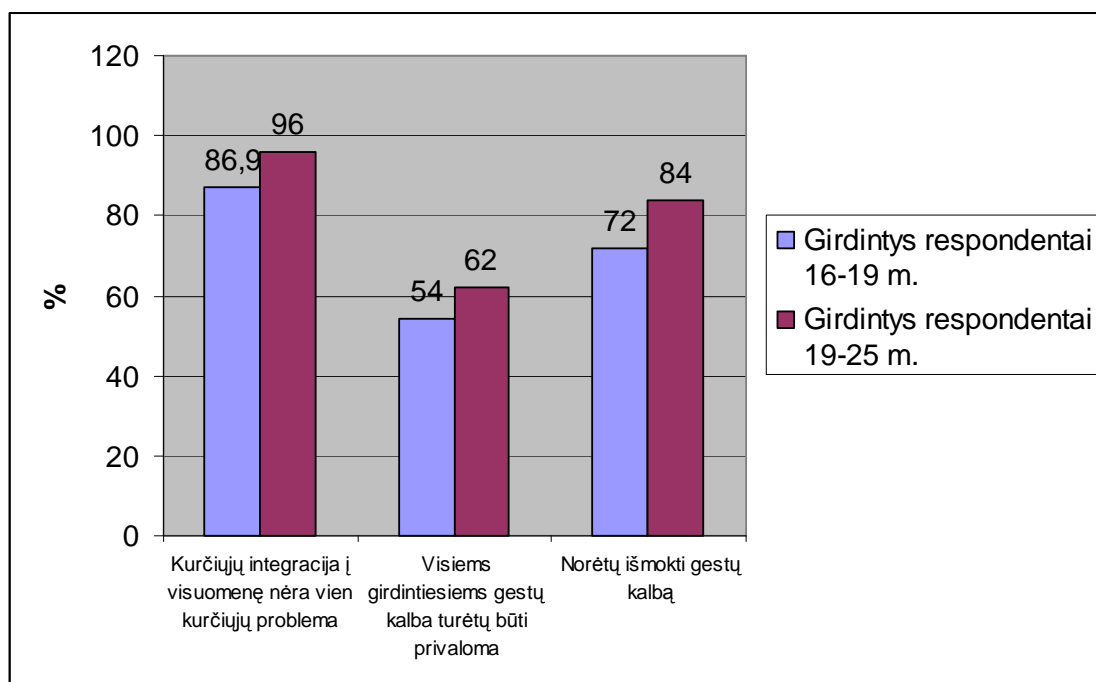
7 lent. Lietuvių kalbos būtinybė kitakalbiams, nuolat gyvenantiems Lietuvoje (%)

7 PRIEDAS

Girdinčiųjų respondentų nuostatos

	16–19 m. girdintys respondentai	19–25 m. girdintys respondentai
<i>Kurčiųjų integracija į visuomenę nėra vien kurčiųjų problema</i>	86,9 %	96 %
<i>Visiems girdintiesiems gestų kalba turėtų būti privaloma</i>	54 %	62 %
<i>Girdintieji norėtų išmokti gestų kalbą</i>	72 %	84 %

7 lent. Girdinčiųjų respondentų nuostatos kurčiųjų, kaip kitakalbių, atžvilgiu.

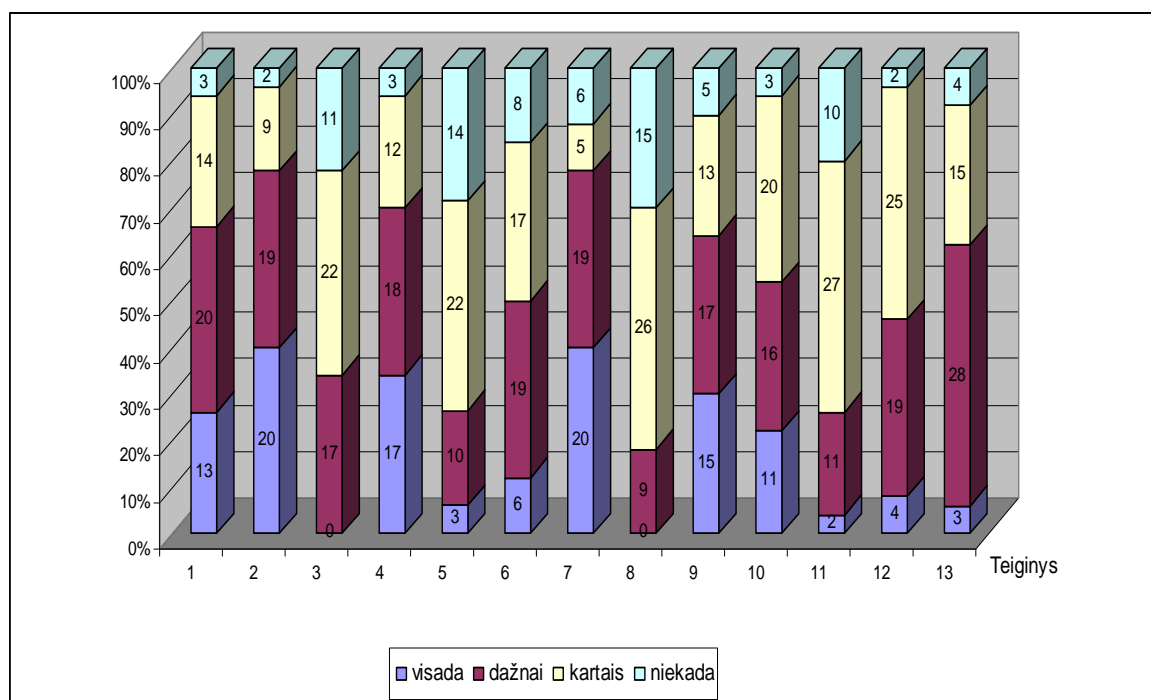

8 pav. Girdinčiųjų respondentų nuostatos kurčiųjų, kaip kitakalbių, atžvilgiu (%)

8 PRIEDAS

Eil. nr.	VISADA	DAŽNAI	KARTAIS	NIEKADA	16–19 m. girdintys respondentai
1	13	20	14	3	Stengiuosi kalbėti taisyklinga lietuvių kalba
2	20	19	9	2	Kalbėdamas lietuvių kalba, skiriu kalbos klaidas
3	0	17	22	11	Į savo kalbą įterpiu keiksmažodžių
4	17	18	12	3	Man svarbu kalbėti taisyklinga lietuvių kalba
5	3	10	22	14	Kalbėti taisyklingai nesistengiu, kalbu tik tam, kad susikalbėčiau
6	6	19	17	8	Nesistengiu taisyklingai kalbėti tam, kad pritačiau prie tų žmonių, kurių draugijoje esu
7	20	19	5	6	Taisyklingai kalbu tik tada, kada būtina
8	0	9	26	15	Į savo kalbą įterpiu svetimų kalbų žodžių
9	15	17	13	5	Mokykloje, darbe šneku taisyklingiau, nei namie
10	11	16	20	3	Taisyklinga kalba yra patrauklesnė ir gražiau skamba
11	2	11	27	10	Kalba su slengo elementais yra gražesnė, patrauklesnė
12	4	19	25	2	Kalbu aiškiai, sklandžiai, nedarau kalbos klaidų
13	3	28	15	4	Į savo kalbą įterpiu įvairių slengo elementų

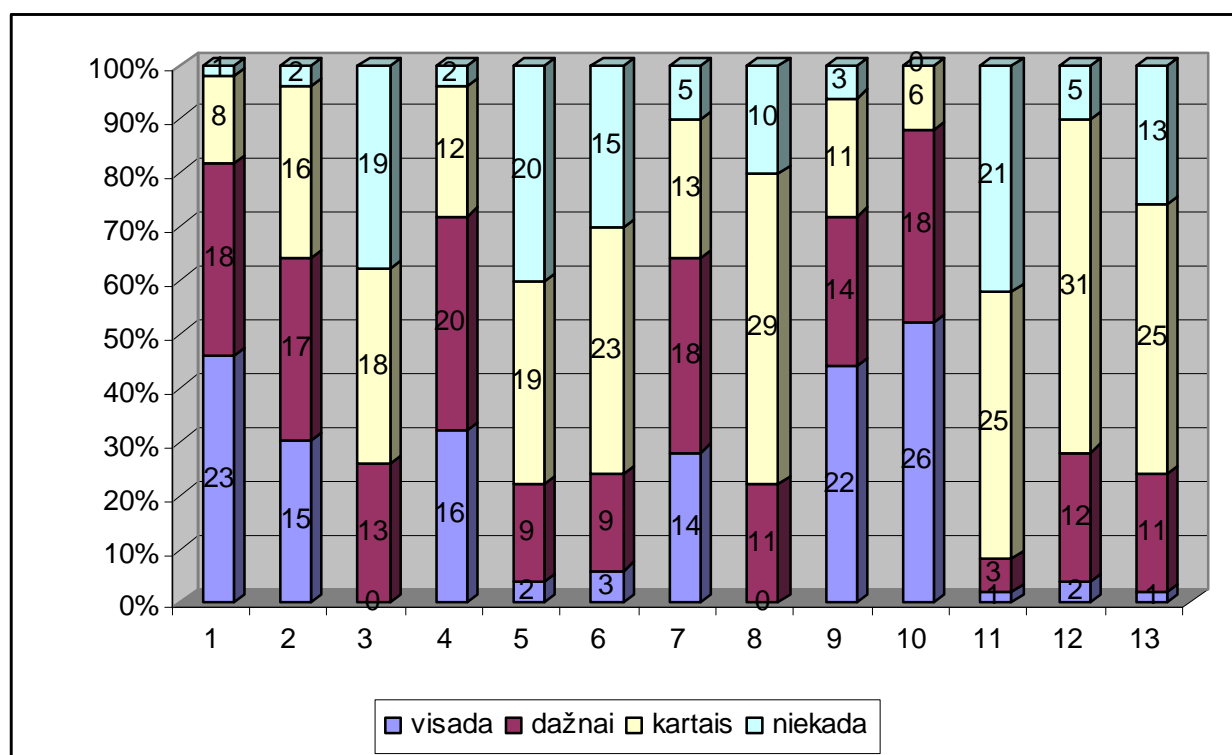
8 lent. Lingvistinės kompetencijos įsivertinimas

9 pav. Lingvistinės kompetencijos įsivertinimas.

Eil. nr.	VISADA	DAŽNAI	KARTAIS	NIEKADA	19–25 m. girdintys respondentai
1	23	18	8	1	Stengiuosi kalbėti taisyklinga lietuvių kalba
2	15	17	16	2	Kalbėdamas lietuvių kalba, skiriu kalbos klaidas
3	0	13	18	19	Į savo kalbą įterpiu keiksmažodžių
4	16	20	12	2	Man svarbu kalbėti taisyklinga lietuvių kalba
5	2	9	19	20	Kalbėti taisyklingai nesistengiu, kalbu tik tam, kad susikalbėčiau
6	3	9	23	15	Nesistengiu taisyklingai kalbėti tam, kad pritačiau prie tų žmonių, kurių draugijoje esu
7	14	18	13	5	Taisyklingai kalbu tik tada, kada būtina
8	0	11	29	10	Į savo kalbą įterpiu svetimų kalbų žodžių
9	22	14	11	3	Mokykloje, darbe šneku taisyklingiau, nei namie
10	26	18	6	0	Taisyklinga kalba yra patrauklesnė ir gražiau skamba
11	1	3	25	21	Kalba su slengo elementais yra gražesnė, patrauklesnė
12	2	12	31	5	Kalbu aiškiai, sklandžiai, nedarau kalbos klaidų
13	1	11	25	13	Į savo kalbą įterpiu įvairių slengo elementų

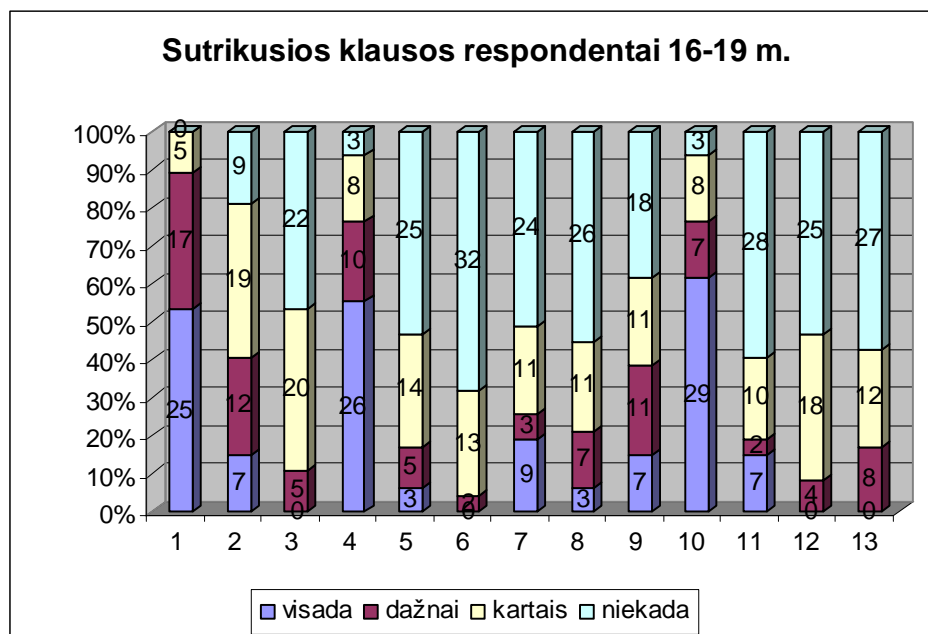
9 lent. Lingvistinės kompetencijos įsivertinimas.

10 pav. Lingvistinės kompetencijos įsivertinimas.

<i>16–19 m. sutrikusios klausos respondentai</i>	VISADA	DAŽNAI	KARTAIS	NIEKADA
<i>Stengiuosi kalbėti taisyklinga lietuvių kalba</i>	25	17	5	0
<i>Kalbėdamas lietuvių kalba, skiriu kalbos klaidas</i>	7	12	19	9
<i>Į savo kalbą įterpiu keiksmažodžių</i>	0	5	20	22
<i>Man svarbu kalbėti taisyklinga lietuvių kalba</i>	26	10	8	3
<i>Kalbėti taisyklingai nesistengiu, kalbu tik tam, kad susikalbėčiau</i>	3	5	14	25
<i>Nesistengiu taisyklingai kalbėti tam, kad pritačiau prie tų žmonių, kurių draugijoje esu</i>	0	2	13	32
<i>Taisyklingai kalbu tik tada, kada būtina</i>	9	3	11	24
<i>Į savo kalbą įterpiu svetimų kalbų žodžių</i>	3	7	11	26
<i>Mokykloje, darbe šneku taisyklingiau, nei namie</i>	7	11	11	18
<i>Taisyklinga kalba yra patrauklesnė ir gražiau skamba</i>	29	7	8	3
<i>Kalba su slengo elementais yra gražesnė, patrauklesnė</i>	7	2	10	28
<i>Kalbu aiškiai, sklandžiai, nedarau kalbos klaidų</i>	0	4	18	25
<i>Į savo kalbą įterpiu įvairių slengo elementų</i>	0	8	12	27

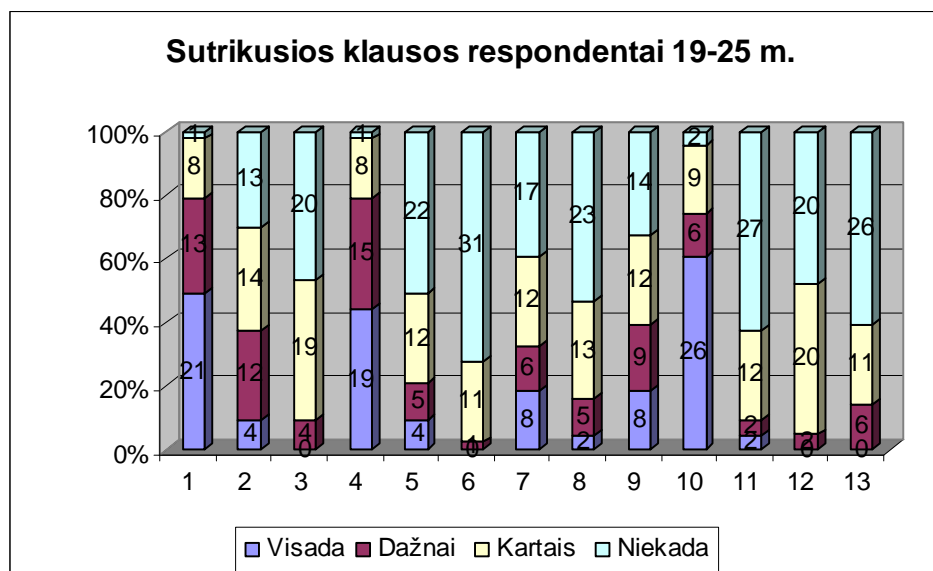
10 lent. Lingvistinės kompetencijos įsivertinimas.

11 pav. Lingvistinės kompetencijos įsivertinimas.

19–25 m. sutrikusios klausos respondentai	Visada	Dažnai	Kartais	Niekada
Stengiuosi kalbėti taisyklinga lietuvių kalba	21	13	8	1
Kalbėdamas lietuvių kalba, skiriu kalbos klaidas	4	12	14	13
Į savo kalbą įterpiu keiksmažodžių	0	4	19	20
Man svarbu kalbėti taisyklinga lietuvių kalba	19	15	8	1
Kalbėti taisyklingai nesistengiu, kalbu tik tam, kad susikalbėčiau	4	5	12	22
Nesistengiu taisyklingai kalbėti tam, kad pritačiau prie tų žmonių, kurių draugijoje esu	0	1	11	31
Taisyklingai kalbu tik tada, kada būtina	8	6	12	17
Į savo kalbą įterpiu svetimų kalbų žodžių	2	5	13	23
Mokykloje, darbe šneku taisyklingiau, nei namie	8	9	12	14
Taisyklinga kalba yra patrauklesnė ir gražiau skamba	26	6	9	2
Kalba su slengo elementais yra gražesnė, patrauklesnė	2	2	12	27
Kalbu aiškiai, sklandžiai, nedarau kalbos klaidų	0	2	20	20
Į savo kalbą įterpiu įvairių slengo elementų	0	6	11	26

11 lent. Lingvistinės kompetencijos įsivertinimas.

12 pav. Lingvistinės kompetencijos įsivertinimas.